دوو حڕیشتە

٧

فەرهەنگێکی عەرەبی و کوردیە بەهەڵبەست

هۆنراوەی خوالێخۆشبوو
مامۆستا مەلا عبدالکریمی مدرس

دوو ڕشتە

(فەرهەنگێکی عەرەبیو کوردییە بەهەڵبەست)

هۆنراوەی خوالێخۆشبوو:

ماموٚستا مەلاعبدالکریمی مدرس

بسم الله الرحمن الرحيم

بەناوی بەرزی خودای دوو جیهان ‌ ‌ ‌ ‌ (رحمان)و(رحیم) بەحەق میهرەبان
میهرەبان لەگەڵ گشت گیانلەبەران ‌ ‌ ‌ ‌ بەخشندەی ڕۆزیی بە جانەوەران
خاوەن کەماڵەو پاکە لە نوقصان ‌ ‌ ‌ ‌ خاوەن ئیحسانە خوصووص بۆ ئینسان
ئەوە خالیقی ئەرزو ئاسمان ‌ ‌ ‌ ‌ ئەوە پایەدەر بەخاوەن ئیسمان
ئەو دروستی کرد حەزرەتی ئادەم ‌ ‌ ‌ ‌ باپیرەی بەشەر لەسەر ڕووی عالەم
لە پالووی چەپی حەوای خستە دەر ‌ ‌ ‌ ‌ کردی بە دایك بۆ هەموو بەشەر
ئەو نیشانی دا وتار بەئادەم ‌ ‌ ‌ ‌ بۆ گشت تیرەیەك لە کورەی عالەم
جیایی ڕەنگ و شێوەو صەدامان ‌ ‌ ‌ ‌ دەلیلە لەسەر بەرزیی خودامان
بەئەندازەی گشت نیعمەتەکانی ‌ ‌ ‌ ‌ ثەنابێ بۆ ئەو لەبەندەکانی
خوصووص ئەو بەندەی شای بەندەکانە ‌ ‌ ‌ ‌ هۆی پەیدابوونی کەون و مەکانە
یەعنی (محمد) سەروەری عالەم ‌ ‌ ‌ ‌ تاجی شەرەفی نەتەوەی ئادەم
دروود بباریێ بە وێنەی باران ‌ ‌ ‌ ‌ لەسەر گیانی ئەو هەم ئال و یاران
هەم براکانی لە پێغەمبەران ‌ ‌ ‌ ‌ هەم لەسەر باقی تیپی ڕەهبەران
بەڵکوو سەروازکا سەراوی بۆمان ‌ ‌ ‌ ‌ جۆشی جەفای چەرخ لابدا لێمان

پاش ستایشی پادشای عەللام ‌ ‌ ‌ ‌ لەپاش دروودی سەرۆکی ئیسلام
عەرزم ئەمەیە ئەی نەوەی مەردان ‌ ‌ ‌ ‌ نەتەوەی پاکی نەژادی کوردان
ئێمە گەلێکی خاوەن حەسەبین ‌ ‌ ‌ ‌ برای ئایینی گەلی عەرەبین
هەموو نیشتەجێی یەك نیشتمانین ‌ ‌ ‌ ‌ ئەبێ زوبانی یەکتر بزانین

بۆ ژینی برا لەگەڵ برادا — لەیەك نیشتمان، لەیەك ماوادا

بۆم هۆنیەوە بەشێوەی ئەدەب — (دوو ڕشتە)ی لوغەت بۆ کوردو عەرەب

هەر لەفظی کە شەرع بەکاری بێنێ — (دوو ڕشتە) بەشەرع مەعنای ئەنوێنێ

هیوام وەهایە کە خاوەن سوود بێ — چرای ڕووناکی ڕێگای مەقسوود بێ

خاوەن بەها بێ لای پیرو گەنجان — هەروەك دوو ڕشتەی یاقوتو مەرجان

(إسْم) ناو، (الله) ناوە بۆ خودا — پەروەردگاری هەموو (ما سوی)

هەر ئەو (خالق)و پەروەردگارە — بۆ عالەم: بێگیان یاخود گیاندارە

هەر ئەو (واجب)ەو پێویستە بوونی — غەیری ئەو یەکە بوونو نەبوونی

هەر بۆ ئەو ئەشێ بەحەق عیبادەت — بەندەگی لەبۆ مایەی سەعادەت

(حَيّ)ە زیندووە، (عَلیم)ە زانا — (قادر)ە خاوەن هێزو توانا

(مُرید)ە یەعنی خاوەن ئیرادە — (إرادَە): خواستە، بەکوردی سادە

هەر شتێ بووەو هەیە یا ئەبێ — هەموو بەخواستی خودا دێتەجێ

بەبێ خواستی ئەو هیچ شتێ نابێ — چ لەبەرچاو بێ و چ لەپەنا بێ

(سَمیع)شنەوا، (بصیر) بینایە — ئەبیێو ئەبینێ چی لەدنیایە

ئەبیسێ دەنگی مێروولەی بێ دەنگ — وەکوو دەنگی پاچ کە بیدەی لەسەنگ

(ذَرَّە) ئەبینێ لەناو هەوادا — یا لەناو ئەرزا یا لەدەریادا

(مُتَکَلِّم)ە خاوەن کەلامە — (کَلام) وتارە بەواتەی عامە

(حیاة)و (عِلْم)و (إرادَە)و (قُدْرَة) — (سَمْع)و (بَصَر)و (کَلام) بەلوغەت

ژینەو زانستەو خواستەو توانین — بیستنو بینین، وتار، بزانین

(واحد)ە تەنیا هەر ئەو خودایە — ئەو دروستکەری هەموو ئەشتایە

بەنـدەیی ڕاسـتی هـەر بـۆ ئـەو ئـەکرێ

(سُجود)و کوڕنووش هـەر بـۆ ئـەو ئـەبرێ

(واجب)ە هەر ئەو پێویستە بـوونی مەحاڵـەو نابـێ بـۆ ئـەو نـەبوونی

(قَدیم) پێشکەوتوو لەهەرچی هەیە (بـاقي) ئـەمێنێو نـەبوونی نییـە

(أزَلـي) یـەعنی ئـەوەلی نییـە (أبـدِي) یـەعنی پایـانی نییـە

(مُستَغني): بەغەیریی پێویستی نییە عالـەم پێویـستی بـەو ئەبەدییەیـە

(قائِم بالـذّات) ڕاوەسـتاو بـەخۆی پێویـستی نییـە یارمـەتی بـدەی

(لَـیْسَ مِثْلَـهُ شَـیْئٌ أبـداً) هـاو وێنـەیێ نییە بـۆ زاتـی خـودا

(إیمـان) بـاوەڕە بـەوەی پێغەمبـەر هێناویـە بۆمـان لای خـودای داوەر

یـەعنی بـاوەڕە بـەخواو پێغەمبـەر بەگـشت فریـشتەی پـاکی (مُنَـوَّر)

بـەو کتێبانـە هاتوونەتـە خـوار بـەڕۆژی تۆڵـەی کـردەوەو ڕەفتـار

بەقـەزاو قـەدەر، بـەحوکمی خـودا خودا خۆی ئـەیکا هەرچـی ڕووبـدا

(نَبي) خەبەردار یـەعنی هـەواڵزان خاوەن ئاینە لەسـەر ڕووی جیهـان

(رَسُول) پێغەمبەر یەعنی پەیام بـەر پـەیامی خـودا دێنـێ بـۆ بەشـەر

(نَبِي) بۆ خۆیەو (رَسُول) بۆ خەڵکە دەرکەوت پێغەمبەر گەلێ بەکەڵکـە

(مَلَك) فریشتە، (مَلائِك) بـۆ گـەل وان لەفەرمانی خوای (عَزَّ وَجَلَّ)

نە نێرن نە مـێ بـەبێ داك‌و بـاب دروستکراون بـێ حـەددو حیـساب

لەشـیان ناسـکە، پـاکن لـەتاوان بـۆ فەرمانبـەریی دائـیم لـەناوان

مەخلووقن لەنوور لەطیف‌و مەعـصووم هەریەك خاوەنی مەقامی مـەعلووم

(جِنّ) جنۆکەیە چ دێو چ پەری
(دێو) بۆ تاوانبار، (پەری) بۆ بەری
باوکی جنۆکە شەیتانی لەعین
دەرچوو لە ئەمری جیهان ئافەرین
مایەی ئەمانە ئاگری سووورە
بۆیە گەلێکیان لەچاکە دوورە
بەلاّم بێ خواستی (رب العالمین)
زیانیان نابێ دانیشە ئەمین

(کُتُب) بەمەعنا ئەو کتێبانە
هاتوون بۆ ئەو پێغەمبەرانە
(دە) بۆ ئادەمەو (پەنجا) لەبۆ شیپ
سێ کتێب لەبۆ حەزرەتی إدریس
(دە) بۆ إبراهیم صەد بە بێ نوقصان
ناویان (صُحُف)ە بەگوێرەی قورئان
(توراة) بۆ موسی (زبور) بۆ داوود
(إنجیل) بۆ عیسی بەئەمری مەعبوود
(قرآن) هاتە خوار لەبۆ (محمد)
ئەمێنێتەوە حوکمی تا ئەبەد

(یومُ الآخِرَة) ڕۆژی جەزایە
دنیایێ کەیە پاش ئەم دنیایە
دنیا ئەگۆڕێ ئەرزو ئاسمان
دنیایێ تازە دێتەڕو بۆمان
لەپاش مردنی هەموو گیانلەبەر
زیندوو ئەبنەوە مردوو سەرانسەر
بەئەمری خودا ئەڕۆن بۆ مەحشەر
جێی گردبوونەوەی جنۆکەو بەشەر
هەرکەس نامەی خۆی ئەدرێتە دەستی
لەسەر کردەوەو شێوەی مەبەستی
پاش حیساب هەموو ڕووئەکەنە دەشت
ئەڕۆن بۆ دۆزەخ یاخود بۆ بەهەشت

(قَضاء) بەمەعنا زانستی خودا
بەهەر ڕووداوێ کەوا ڕووئەدا
(قَدَر) بەمەعنا خەلقی خودایە
گەورە یا بچووك گشت لەو پەیدایە
لەسەر کەسبی خۆت بۆت دروست ئەکا
بۆ چاك یا خراپ زۆر لەکەس ناکا
بەلاّم ڕازیە لە کردەوەی چاك
ناڕازیو ناحەز بەئیشی ناپاك

(إسلام) بەمەعنا ملکەچیی دڵە — بێ ملکەچیی دڵ ئیشت ماتڵە
ملکەچیی لەبۆ ئەو کردەوانە — پێویستی هەموو موسوڵمانانە
دوو شەهادەت و پێنج فەرزەی نوێژان — حەج و زەکات و ڕۆژووی ڕەمەزان

(مِلَّة) و (دین) و (شَرِیعَة) ئایین — (أمَّة) کۆمەڵی پەیڕەوانی دین
(مَذْهَب) ڕێ گوزەر یا بیری (إمام) — (إمام) پێشەوای کۆمەڵی ئیسلام
(واجب): پێویستە بیکەی ثەوابە — نەیکەی هۆی باری دەردو عەزابە
(حَرام) ناڕەوا نەیکەی ثەوابە — بیکەی باعیثی باری عیقابە
(مَندوب) و (سُنَّة) بەسوودە بیکەی — ئەگەر نەیشی کەی سزا نادرێی(*)
(مَکْرُوه) ئەوەیە چاك وایە نەیکەی — کەهاتوو کردت بەئازار ناگەی
(مباح) ڕەوایە بیکەی یا نەیکەی — نە بەثەواب و نەعیقاب ئەگەی

(مُحْدِث) بێ دەسنوێژ (جُنُب) لەش پیسە — (طهارة) پاکی لەم دوو خەسیسە
(وُضُوء) دەسنوێژە . پێویستە ئینسان — دەسنوێژی بێ لەبۆ نوێژەکان
بەنیازی دەفعی بێ دەسنوێژی تۆ — بەئاوێکی پاك دەم و چاو بشۆ
جا هەردوو دەستت لەگەڵ ئەنیشکان — جا مەسحی سەرت جا غوسڵی پێکان
(غُسْل) شۆرینی لەش و موو تەواو — بەنیازی ڕەفعی لەش پیسی بەئاو
کاتێك نەخۆش بی یاخود ئاو نەبێ — فەرزە (تَیَمُم) بکەی جێبەجێ

(*) وابزانم ئەو دێرە شیعرە بەم شێوەیەی خوارەوە بێ گونجاو ترە:
(مندوب) و (سنة) بەسوودە بکرێ — ئەگەر نەیشی کا سزا نادرێ

(تَیمُم) نیازی هەڵگرتنی گڵ — تا دامەزرانی نوێژ بکەی حاصڵ
ڕوخسارو هەردوو دەستو ئەنیشکان — بەگڵ بماڵە کاتی نوێژەکان

(طهارة) پاکی (تَطْهیر) پاککردن
(إستِقبَال) یەعنی ڕوو لە (بَیْت) کردن
(دُخُولُ الوَقْت) هاتنی کاتە — (عَوْرَة) پاشو پێش هەم شەرمگاتە
پاکی بۆ لەشو پۆشاكو جێگا — لەگەڵ ڕووکردن لەماڵی خودا
هاتنی کاتو پۆشینی عەورەت — پێویستی ئەتۆن بۆ نوێژو طاعەت
(صلاة) یەعنی نوێژ بەتوولی زەمان — شەو و ڕۆژ پێنج فەرز هەیە لەسەرمان
(صُبْح) بەیانی فەرزە دوو ڕکات — (ظُهْر) نیوەڕۆ بەچوار ئەگات
(عَصْر) چواریەکی لەڕۆژ ئەمێنێ — فەرزە چوار ڕکات نوێژ بەجێ بێنێ
(مَغْرِب) سێ ڕکات پاش خۆر ئاوابوون
(عِشاء) چوار ڕکات پاش (شَفَق) ون بوون
(جُمْعَة) لەجیاتی نوێژی نیوەڕۆ — دوو ڕکات فەرزە بەجێی بێنی تۆ
بەشەرتی چل پیاو خەڵکی نیشتمان — لەپاش دوو خوتبەی شاملی ئەرکان
(حَمْد) بۆ خودای (واحِد)و (أحَد) — ئەمجار صەلەوات لەسەر (محمد)
جا ئامۆژگاریو ئایەتی قورئان — لەگەڵ دوعادا بۆ موسوڵمانان
(صِیام) ڕۆژووە فەرزە لەسەرمان — گشت ساڵێ ڕۆژووی مانگی ڕەمەزان
(إمساك) خۆ گرتن بەفەرمانی دین — لەوانەی ڕۆژوو ئەشکێنن یەقین
(إفطار) بەمەعنا شکانی ڕۆژوو — بەحەق پاش ئەوە کە ڕۆژ ئاوا بوو
(سُحُور) پارشێوە پێش بەرەبەیان — چی ئەخۆی بخۆ بۆ نەوشی گیان

(حَجّ) چوون بۆ کەعبە بەنیازی طـەواف
بـــەئادابی خـــۆی بـــەدڵێکی صـــاف
(إحرام) چوونە ناو ئـادابی حەجـە شەرع چی بفەرموێ بەپێی ئەو نەهجە
(طَواف) هەڵسووڕان بەدەوری بەیتا حەوت جاری تـەواو بەهـەیتا هـەیتا
(وُقــوف) ڕاوەســتان لەســەر (عَرَفــات)
پاش نیـوەڕۆی نـۆ و شـەوی دە چـەنکات
(سَعی) ڕاکـردن بەشـێوەی وەفـا لەبەینی (مَرْوَە)و تەپۆڵکەی (صَفا)
(رَمْــي) بەمــەعنا بــەرد فڕێدانــە لەو سێ شوێنانەی ڕەجمی شـەیتانە
(أیـامُ التَّـشْریق) پـاش جـەژنی قوربـان
سـێ ڕۆژن مەخـصووص بـۆ قوربـانی دان
(أُضْـحِیَة)و (ضَـحِیَّة) یـەعنی قوربـانی
ســـوننەتی دینـــە ئـــەبێ بیزانـــی
(عَمْرَة) وەکوو حەج بێ تەعینی کات بـێ ڕاوەسـتانی کێـوی (عَرَفـات)

(زَکاة) ئەو ماڵـەی پێویستە بـدرێ لەمــەڕو بــزن، لـەگاو وشــترێ
لەدانەی قووتـا وەکـوو گـەنمو جـۆ لـەئاڵتونو زیـو فـەرزە لەسـەر تـۆ
(عَون)یش یارمـەتیی موسـوڵمانانە مایەی سووك بوونی ئـەرکی ژیانـە

(حَـدیث)و (خَبَـر) ئـەی بـرای سـەروەر
کـارو فـەرموودەی نەفـسی پێغەمبـەر
(سُـنَّة) فـەرموودەو کـردەوەو ڕەزا لــەوەی کرابــێ لەخزمــەت ئــەوا
(کَعْبَــة) ماڵێکــە پــیرۆزو بــەناز لەشاری (مَکَـه) لـەخاکی (حِجـاز)

(قِبْلَة) بەمەعنا روو لێ کراوە | بۆ موسوڵمانان بڕیار دراوە

(جامِع) مزگەوتێ جومعەی تیا ئەکرێ | موسوڵمان تەعلیم لەوێ وەرئەگرێ

(مَسْجِد) مزگەوتی عیبادەتخانە | شوێنی ئایینی موسوڵمانانە

(مِحْراب) لەمزگەوت شوێنی ئیمامە | (إمام) پێشەوای گەلی ئیسلامە

(مِنْبَر) شوێنێکی تایەتی بەرزە | بۆ خوطبەی جومعە کەفەرزەو دەرزە

(خُطْبَە)وتاری جەنابی ئیمام | جومعە بەجومعە ئەیخوێنێ بۆ عام

(آل) خزم و خوێش و نەتەوەی سەروەر | (أصحاب) یارانی پاکی پێغەمبەر

(تابعین) ناون لەبۆ ئەوانە | چینی پاشکەوتوون بۆ ئەو یارانە

(مُجْتَهِد) زانای بەرزی ئایینە | بۆ زانستی دین خاوەن تەمکینە

(مُفتی) ئەحکامی دین ئەخاتەدەر | (قاضي) حاکمەو چارەی دەردی سەر

(قُرَّاء) ئەوانەن (قُرآن) ئەخوێنن | بە (تَجْوید)ەوە (قُرآن) دەنوێنن

(قِراءاتُ السَّبْع) حەوت شێوەی جوان | کەوا پێغەمبەر گەیاندی پێمان

ئەنجامیان یەکەو هەموویان ڕاسن | لەلای ئەوانەی ڕاستی ئەناسن

(حُفَّاظ) ئەوانەن ئەیخوێنن لەبەر | وان لەسێبەریا لەڕۆژی مەحشەر

(مُحَدِّث) مەعنای زاناو خەبەردار | بەقەول و فیعلی ڕەسوولی موختار

(وَلِي) لەعورفا دۆستی خودایە | هۆی ئەم دۆستییە تەنیا تەقوایە

(تَقْوى) پارێزەو بەعورفی ئەصحاب | ڕەفتارە بەپێی (سُنَّة)و (کِتاب)

(أذان) یەعنی بانگ لەبۆ نوێژەکان | (إقامة) قامەت سوننەتن بۆمان

(تَکْبیر) وتنی (الله أکبَر) | (حَمْد) ستایش بۆ خودای داوەر

(رُکوع) دانەوین تا دەستە ئەژنۆ | (إعتِدال) چییە ڕاستبوونەوەی تۆ

(سُجِدَة) کوڕنووشە دانانی تەوێڵ — دەست و پێ و ئەژنۆ لەئەرزا بێ فێڵ

(تَحِيّات) مەعنای دروودی خودا — لەگەڵ پێغەبەر شەوچرای هودا

(شَهادَة) یەعنی وتنی موسوڵمان — بۆ دوو کەلیمەی شەهادەو ئیمان

(راتِبَة) نوێژە لەو سوننەتانە — لەبەرودوای واجبەکانە

(طاعة) ملکەچی بۆ فەرمانڕەوا — (عِبادة) مەعنای بەندەیی خوا

(وَحْي) ناردنی خودا جوبرەئیل — بۆلای پێغەمبەر بەئایەی (تَنزیل)

یەعنی وتاری خودا ئەهێنێ — بۆ پێغەمبەرو ئەو ئەیگەیەنێ

(إلهام) ئەوەیە کە خودای عالەم — شتێ بخاتە ناو دڵی ئادەم

ئەم حاڵە زۆرە لەبۆ ڕەهبەران — ساغانی ئوممەت خاوەن خەبەران

(مُعْجِزَة) ئیشێ دەرچێ لەعادەت — ببێ بەهۆی ڕێی خێرو سەعادەت

خوا خەڵقی ئەکا بۆ پێغەمبەران — هەتا ملکەچبن گرۆی کافران

(کَرامَة) هەروا ئیشێکی وایە — لەعادەت دوورەو کاری خودایە

ئەم ئیشە زۆرە لەبۆ ڕەهبەران — هەتاکو کۆمەڵ دڵ بدەن بەوان

(إرْهاص) ئیشێکە دەرچێ لەعادەت — بۆ پێغەمبەران لەپێش (نُبوة)

ئەبێ بەمایەی سەربەرزیی ئەوان — هەتاکوو کۆمەڵ دڵ بدەن بەوان

(مَعُونَة) مەعنای یارمەتیدانە — نایابەو مەخصوص بۆ صاڵحانە

ئەمانە هەموو دوورن لەئەسباب — دوورن لەفەن و خوێندنی کیتاب

هەموو بەخشینی (عالم الغیب) — باوەڕت بێ ڕاست و بێ عەیبە

(تَوْبَة) بەمەعنا وەرگەڕانەوە — بۆ فەرمانی خوا بەم شتانەوە

دەسبەردار بوونت لەکاری تاوان | دانەوەی حەقە بەخاوەن حەقان
عەزمیشت وابێ نەگەڕێتەوە | بۆ ئەو تاوانە دەرکەوت لێتەوە
(إخلاص) ئەمەیە بەدڵێکی پاك | فەرمان بەرداربی لەبۆ خودای تاك
(إحْسان) بەندەیی خوایە وەها | بەدوو چاوی خۆت ئەبینی خودا
تۆ ئەو نەبینی ئەو تۆ ئەبینێ | بۆ ئاگاداربی ئەو دانامێنێ
(دُعاء) بەمەعنا لاڵەو نزایە | (شَکْوی) سکاڵای دەردو سزایە
هەر قاپیی خودا هەمیشە وازە | هەر بەردەرگای ئەو جێگەی نیازە
بۆلای ئەو ئەبا سکاڵاو نیاز | مەردی هۆشیار ساغی سەرفەراز
(إجابة) یەعنی قوبووڵی دوعا | فەرمووی (أُدْعوني) تۆش بڵێ (سَمْعا)
(رَأس الحكْمَةِ مَخافَةُ الله) | سەری شوعووره ترسان لەخودا
(حاجَة) نیازە (رَجاء) ئومێدە | (شَفاعة) تکا لای جێی ئومێدە

❁ ❁ ❁

(كُفْر)و (جُحُود) و (عَناد)و (إنكار) | بێ باوەڕییە بەدینی موختار
(كافِر) کەسێکە حاڵەتی وابێ | مونکیری دینی (رَسول الله) بێ
(مُلْحِد)و (زِنْدِيق) مەعنای بێدینە
بێ ئایین ئەژی لەم سەرزەمینە
(دَهْري)و (طَبيعي) کافرێکی وا | نیسبەتی ئیجاد بە عالەم بدا
باوەڕی وابێ ئەم چەرخە ئەبێ | بەخالیق لەبۆ ئەوەی دێتەجێ
نافامێ چەرخی بێ شوعوورو فام | چۆن دروست ئەکا مەخلووق بە نیظام
(مُشْرِك) ئەوەیە: کە باوەڕ ئەکا | بەخوداو شەریکی بۆ بڕیار ئەدا
نافامێ خودا قودرەتی عامە | شەریك بۆ (قادِر) وەهمی نەفامە

(وَثَن، صَنَم) بت (وَثَني) بتپەرست

(مَجوسي) ناوە بۆ ئاگرپەرست

(كِتابي) مەعنای خاوەن کیتابە | جوولەکەو گاور لەمە حیسابە

(یَهُود) جوولەکە (نَصْراني) گاور

هەموو ئەژمێرین لەڕیزی کافر

چونکە لایاندا لەشێوەی ئیمان | بەپێغەمبەری (آخِر الزَّمان)

(سِحْر) جادووە (ساحِر) جادووکەر | (سِحْر) فەنێکە ئەیخوێنێ بەشەر

(شَعْوَذَة) چاوبەست هەر فڕوفێڵە | لەشێوەی ڕاستیو حەقیقەت وێڵە

(إستِدْراج) مەعنای بەرزەوە کردن | نەك بۆ مەحەبیەت، بۆ مل شکاندن

(كاهِن) کەسێکە خاوەن ڕیازەت | خۆی ئازار ئەدا بێ ڕێی شەریعەت

ئەم نەوعە کەسە (ضال)و گومڕایە | لەئاسمانا بێ لەناو چالایە

(راهِب) کەسێکی مەسیحی ئایین | قەت ژن نائینێ لەڕووی سەرزەمین

(راهِبة) کچێ شوو نەکا بەکەس | بەتاق ئەمێنێ تا ئاخر نەفەس

ئەم شێوەو حاڵە دوورە لە ئیسلام | لەسەر فەرموودەی (سید الانام)

(مُنَجِّم) یەعنی ئەستێرەناسان | حیساب ڕائەگرن بۆ گرۆی ئینسان

وەزعی ئەستێرەو مانگو ڕۆژو ساڵ | ئەکەن بەدەلیل بۆ گەلێ ئەحواڵ

بەعزێکی درۆو بەعزێکی ڕاسە | لەسەر گومانو هێزی قیاسە

هەرکام لەوانە بەڕاست بێتەجێ | لەسەر تەئثیرو خواستی خوا ئەبێ

(سَبَب) هۆی شتێ. گەلی موسوڵمان | سەبەب دائەنێ بە حوکمی قورئان

خودا مەیلی بوو هەرشتێ بکا | هەموو ئەسبابی جێبەجێ ئەکا

سەبەب سۆز ئەبێ و سەبەب ساز ئەبێ لەسەر خواستی ئەو دیل دەرباز ئەبێ

(قائف) کەسێکە شێوە بناسێ لەهەر تەمەنێ، بەهەر لیباسێ

قائیفی عادل جێگەی باوەڕە حوکمی لەدنیا زۆر موعتەبەرە

(رُقیة) و (عُوذة) نووشتەی نووسراوە

بەسەرو سینەو شانا دووراوە

ئەگەر قورئان و دوعای مەئثوورە باشە، ئەگینا لەئایین دوورە

(عالَم) بەمەعنا (ما سوي الله)یە (ماسوي الله) غەیری خودایە

(عالەمی غەیبی) ئەوەی پەنهانە بەشی (شهادة) ئەوەی عەیانە

بزانن ڕوتبەی هەموو کائینات لە (دە) شت ئەبێ لەسەر ڕووی بسات

یەکەم (جَوْهَر)ە یا (مادّة) مایە (باقي) لە (عَرَض) بەمەعنا ئایە

(عَرَض) نۆ بەشە (کَمّ) بۆ چەندییەت

(کَیف)یش چۆنیەتی بەڕووی حەقیقەت

(أَیْن) بوون لەشوێنا (مَتی) بوون لەکات

بۆ پرسیاریش هەردوو دەس ئەدات

(إضافة) مەعنای پەیوەندی دوو شت وەکوو (أُخُوَة) یاخود (أُبوة)

من برای تۆ بم تۆش برای منی من باوکی تۆ بم تۆش ڕۆڵەی منی

(جِدَة) شێوەیێ دەرکەوێ لەتۆ لە پێست و لەموو یا پۆشاکی نۆ

(وَضع) شێوەیێ بێتەجێ بۆمان لەگەڵ غەیرەدا یا ئەعزای خۆمان

وەکوو ڕاوەستان یا خود دانیشتن یاخود بەوێنەی بەشانا کەوتن

یـاوەکوو شـێوەی نزیکـی شـتێ   یا خود دووریی ئەو لەسەر ڕێکەوتێ

(فِعْل) یا (تأثیر) مەعنای ئیش کـردن   (إنْفِعال) یەعنی ئـەثـەر وەرگـرتن

لـە (جَـوهَر، مَعْـدَن، نَبـات)و (حَیَـوان)

کانـــەو گیایـــەو گـــشت گیانلەبـــەران

(إنـــسان)و (بَـــشَر) ئـادەمیزادە   (آدم) بـاپیرەی هـەموو (عِبـاد)ە

ئادەم لە گـڵ بـوو بـەهێزی خـودا   لەپەراسووی ئەو (حَـوَاء)بـوو پەیـدا

بوون بەسەر ڕشتە بۆ (بـنی آدم)   لـەڕووی دنیـادا تـا هەیـە عالـەم

(نَفْـس)و (مُهْجَـة، روح) بەمـەعنا گیانـە

(قالَـــب)و (هَنْـــدام) لەشـــە بیزانـــە

(ذات)و (حَقِیقَـة) هـەم (عَـیْن) بـەمانا

ئـەو شـتەی هەیـە ئـەی بـرای زانـا

(رأس) یەعنی سـەر (ناصِیَة) پێشی سـەر

(قَفَـا) پـشتملە (قَـزال) پـشتی سـەر

(هامَـة)و (جُمْجُمَـة) یـەعنی کەللەسـەر

چ بـــۆ حـــەیوانات چ لـــەبۆ بەشـــەر

(نَزْعَتان) دوو شوێن کە ساف و بێ مـوون

بـەدوو تەنیـشتی پێـشی سـەرا چـوون

(مَفْرَق) تەوقەسەر شـوێنی جیـایی   مووی سەری ئینسان ئەملاو ئەولایی

(جَبین)و (جَبْهَة) تـەوێڵی ئینـسان   (غمم) جێی لۆچی وا لە نێوچـاوان

(حاجِب) برۆیە (عَیْن)و (بَصَر) چاو

(لَحْظَة) ڕوانینە بەملاو ئەولای چاو

(مُقْلَة، حدقَة، إنسان) بەمەعنا گلێنەی چاون ئەی برای زانا

(هَدَب) برژانگە (جَفن) پێڵووی چاو

(غار) ئێسکی چاوە (مُوق) بۆ گۆشەی چاو

(أُذُن) گوێچکەیە (وَتَد) ڕەگەکەی (صِماخ) بەمەعنای گوێیەو کونەکەی

(أنف) یەعنی لووت (خَیْشوم) برناخە

(صُدْغ) ژووری ڕوو (دِماغ) دەماخە

(مارِن) نەرمە گوێ هەم نەرمەلووتە

(خَدّ) کوڵمە (عارِض) بۆ هەموو ڕووتە

(فَكّ) ئێسقانی ڕوو لەخوارو لەژوور

خواروو ئەجووڵێ بەشێوەی ضەروور

(لِحْیَة) شەویلە (لَحْیَیْن) هەردووکیان

(فَنِیك) جەمسەرە بۆ شەویلەکان

(ذقَن) چەناگە (عَنْفَقَة) مانا چاڵی ژێر لێوی خوار لەئینسانا

(شَفَة) لێو (فَمْ) دەم (سِنّ) بەمەعنا دان

(لُثَّة) یەعنی پووك (لِسان) چی زووبان

(نَكْفَة، لِهْزِمَة) لالەغاوەکان بۆ دوو (نَكْفَتان) یا (لِهْزِمَتان)

(ضِرس) دانراوە بۆ دانی خرێ ئیشیان هاڕینە بۆ شتێ ئەخورێ

(نَواجِذ) تیژی لەسەرو لەخوار ئیشیان برینە کە بکەونە کار

(ثنايا) چوارن لەخوارو لەسەر   شوێنی چەند حەرفن بۆ واتەی بەشەر

(ثغر) دانێکن وان لەپێشەوە   قەت نەیەن بەلای ددان کێشەوە

(عُنُق) گەردنە (حَنَك) مەلاشوو

(حلْق)و (حُلقوم)و (بُلعوم) بۆ گەروو

دوو پارچە گۆشتی بادامیی جوان   لەسەری قورگا ناویان (لَوْزتان)

(مَرِئ) سوورێچکە لوولەی خۆراکە   (نَفَس) هەناسە بۆ گەرووی پاکە

(جَوْزَةُ العُنُق) گرێی بەرزی مل   (حَرْقَدَه)یش هەروا ئەی برای کامیل

(نَحْر)و (لَبَة) ژوور سنگی ئینسانە   جێی سەربڕینی حوشترەکانە

(ثغر)و (تَرقوَة) ددانەی سینە   (تراقي) جەمعە بۆی دامەمێنە

(غدِيرَة) لەگەڵ (عَقِيصَة) هەردوو

لەگەڵ (ذُوآبة) مووی گردەوەبوو

(مُثنّى، مَفْتُول، ضَفِيرة) پەلکە

(مُرْسَل) بەرەڵڵا بۆ یاسای خەڵکە

(جِمَّة) مووی زۆرە لەسەری ئینسان

(لِمَّة) هەتا گوێ (وَفْرَة) تا سەرشان

بەشێوەی عەکسیش تەفسیر کراوە

(جَعْد) کرژو لوول وەك بادراوە

(شارِب)و (سِبال) بۆ مووی سمێڵە

(لِحْيَة) مووی ڕیشە لەتاشین وێڵە

(رَماعَـــة) مـــەعنای تاڵـــەمووی ســـەرە
(عِـــذار) گیـــسووە زوڵفـــی دولبـــەرە

(نُقْـرَة) بـۆ چـاڵی پشتـسەری ئینـسان
(كَتِـف)و (مِنْكَـب، عـاتِق) لـەبۆ شـان
(ظَهْـر) یـەعنی پـشت (جَنْـب) تەنیـشتە
(فَقَـــرَةُ الظَّهـــر) مرۆخـــەی پـــشتە
(عَمُـود فَقَـري) بـەینی سـەرو شـان
(غَمُـودي قُطْـني) خـوار پەراسـووان
(صُـلْب) ئێـسكی پـشت باشـی بزانـە
(تَربِیَـة) ئێـسكی سـنگی ئینـسانە
(إبـط) بنهـەنگڵ (صَـدْر) بـۆ سـنگە
(وَرِك) كەفەڵـە (حَقْـو) پـشت قنگـە
(خاصِـرَة) كەلەكـە (ضِـلَع) پەراسـوو
پەیوەنـدی سـینەو پـشتی ئینـسان بـوو
(ثَـدْي) بـۆ مـەمكی پیـاو و ژنانـە
(ثُنْـدُوَة) بـۆ گـۆی مەمكەكەیانـە
(بَطْـن) یـەعنی سـك (كـاذە) مووسڵدان
(عانَـة) یـەعنی بـەر بیتاشـە جـوان

(یَدْ) هـەموو دەستە (عَضُد) یـەعنی قـۆڵ
قـۆڵ هـاوڕێی تۆیـە لـەجێی چـۆڵ و هـۆڵ

(مِرْفق) ئەنیشکە (ساعد) باسکی دەس

(مِعْصَم) جێی بازن (كُوع) بۆ جمگەی دەس

(راحة) بەری دەس (كَفّ) بەروپشتە

(قَبْض) قونجاندن (قبضة) پرمشتە

(أصْبَع) پەنجەیە (ظُفْر) نینۆکە

(حَجَر) بۆ گۆشتی دەوری نینۆکە

(إبهام، سبابة، وُسطى) هەم (خنصر)

(بِنْصر) پێنج پەنجە لەدەستی بەشەر

(أنمُلة) جمگەی پەنجەکەی تۆیە

بۆ (إبهام) دووەو بۆ باقی سێیە

(براجِم) لۆچی سەر جمگەکانە

(معاطف) لۆچی لەشی ئینسانە

(سِمَة) نیشانە (شامة) یەعنی خاڵ

گوترابێ یاخود صونعی (ذو الجَلال)

(فَخِذ) یەعنی ران (رُكْبَة) ئەژنۆیە

(نابض) باریکیی دوو رانی تۆیە

(عَصْعَص) گرێی قنگ هەم بەر ئەژنۆیە

(ساق) مەعنای قولە خوار ئەژنۆی تۆیە

(كَعْب) یەعنی قاپ (رِجْل)و (قَدَم) پێ

(عقب) پاژنەیە (أخمَص) قولی پێ

رأس
جبين
أنف
ذقن
ثدي
جنب
بطن
معصم
نبض
ساق
رجل
ناصية
أذن
خد
كتف
صدر
إبط
خاصرة
يد
فخذ
ركبة

قفا
ظهر
عضد
مرفق
ساعد
خصر
ورك
عقب

الوسطى
السبابة
البنصر
الخنصر
الإبهام
راحة

حاجب
مقلة
حدقة
موق
هدب

شفة
ثنايا
حنك
لوزتان
لسان
سن
لثة
نواجذ
ضرس
حلق
ضرس
نواجذ
ثنايا

(فُـؤاد)و (بـال)و (قَلْـب)و (جَنـان) دڵ

هەم (ضـمير)و (سِـرّ) ئەی برای کـامڵ

(مَعِـدَة) میدەیە خۆراك ئەكوڵێنیّ

كەمی تیّ بكەی با دانەمێنیّ

(معى) ڕیخۆڵە وێنەی بلوێرە

(المـِعْری الأعْـور) ڕیخۆڵەی كوێرە

(كَـرْش) یەعنی ورگ كیسەیە بۆمان

خودا داویەتی بە گیان لەبەران

(رِئَـة) سی (كَبِـد) مەعنای جگەرە

ئازاری جگەر گەلی زەرەرە

(كِلْيَـة) گورچیلە (كِلْيَتـان) بۆ دوو

(مَـرارَة) زراو (طِحـال) سپڵی تۆ

(عِرق) گشت ڕەگیّ (وَتین) ڕەگی دڵ

(وريـد)و (وَدَج) بۆ ڕەگی لامل

(أكْحَـل) ڕەگێكە لەبن باڵی تۆ

ناوەستێتەوە كە خوێنی دەرچوو

(شَـرْيان) وردە ڕەگ پەیوەندن بەدڵ

(شَـرايين) جەمعە ئەی برای عاقڵ

(عَـصَب) پەی یەعنی ڕەگی گەورەی وا

كەهۆی پەیوەندن بۆ جمگەو ئەعزا

(تَـــنَفُس) مـــەعنای هەناســـەدانە
بـــۆ نـــاو و بـــۆ دەر مایـــەی ژیانـــە

ئەگـــەر بەشـــێوەی دەنگـــی دڵگـــیرە
بـــۆ دەر (شَـهیق)ە، بـــۆ نـــاو (زَفـــیر)ە

(جِلْـد) بەمـەعنا پێست قـەپاغی جوانـە
بـــۆ گۆشـــت و خـــوێن و ڕەگ و ئێـــسقانە

(بـاع) مـاوەی بـەینی هـەردوو دەسـتانە
(ذِراع) ســـەرپەنجە تـــا ئەنیـــشکانە

(تفْــر) قولانجــە (شـبر) چـــی بـسته
ئـــەم ئەندامانـــە بزانـــە بەســـتە

هەر عوضوێ جووت بێ وەکوو (أذن)و (عَین)
حـوکمی تـەئنیثـە ئـەی نـووری عەینـەین

(قامـة) بالآیـە (رَبعـة) چوارشـانە
(مُعْتَـدل) شەخـصی بـالآ میانـە

(طویل) درێژە (قَصیر) چی کورتـە
(ضئیل) بێ نرخە وەضعی ناپوختـە

(قَـزم) ئینـسانی باوەعەمرەیـــە
بـە بـاوەقودرەت هـەم نـاوی هەیە

(لامحة)و (سیما) شێوەی ئینسانە
ئەغلـەب لەناوچـاو ئەمـە عەیانـە

(غَـثّ)و (هزیـل)و (نحیـف) لاوازە
(سمـــین) قەڵـەوە بـەهێزو بـازە

(نُطْفَة) یەعنی تـۆم مایـەی زاووزێ
(أمشاج) تێکەڵـە تـۆمی نێرو مـێ

(عَلَقَة) پارچـە (مُـضْغَة) گۆشـتپارە
جا کاتی ئـەعزاو نـەخش و نیگـارە

(جنين) بەچكەيە (رحم) منالّدان — (رَضيع) شيرەخۆر هەتا دوو سالاّن

(طفل)و (وليد)و (صبي) منالّە — (مُراهِق) نزيك بە پانزە سالّە

(يافع)و (شاب)و (شَرْخ) جوانە — (شباب)و (شُبان) گەلى جوانانە

(عذْراء) كچێكە شووى نەكردبێ — هيچ كەسێ دەستى بۆ نەبردبێ

(بِكْر)و (باكِرة) بۆ كچ ئەوترێ — (بِكْر) بۆ كوڕيش بەكار ئەهێنرێ

(عانِس) قەيرەيە لەنێرو لەمێ — بێ ژن و بێ مێرد هەروا بمێنێ

(أعْزَب)و (عَزَب) بۆ ژن نەهێناو — (عَزَبة) ژنێكە بەشوو نەدراو

(ثَيِّب) پياوێكە ژنى نەمابێ — (ثَيِّبة) ژنێ مێردى فەوتابێ

هەروەها (أرْمَل) لەگەلّ (أرْمَلة) — لەبۆ بێوەكان زۆر موستەعمەلە

(حائض) بێ نوێژە (نُفَساء) زەيسانە — (مَشيمة) چيە بۆ منالّدانە

(حامِل) ئاوسە (وَلُود) بزۆكە — (عقيم)و (عاقر) شەخصى نەزۆكە

(كَهْل) لەسێ سالّ زيادە بەتەقدير — (شائب)و (شَيْخ)و (هَرِم) شەخصى پير

(عجوز) پيرەژن هەم پيرەپياوە — (شيخة) ژنى پير وا دانراوە

(زَوْج)يش هاوجووتە لەنێرو لەمێ — (زَوْج) لەبۆ نێرەو (زوجة) لە بۆ مێ

مەعناى (مِنْ كُلِّ زوجَيْن إثنين) — ئەبێ بەگوێرەى ئەمەى بخوێنێ

بەمەعنايێ تر (زَوْج) بەمەعناى جووت — (بَعْل) بۆ مێردە بيزانە مەزبووت

(تَوأمين) بلّێ بۆ دوولفانە — (لِدة) لەگەلّ (تِرْب) هاوتەمەنانە

(عَرَق) ئارەقە (زَبَد) يەعنى كەف — (رِيق)و (بُصاق)و (رُضاب) يەعنى تف

(غمص) بەمەعنا ڕیپۆقی چاوە   (دمع) فرمێسکە (عبرة) بەدناوە

(نخع) ئاوی لووت (نخامة) چڵمە   (لعاب) یەعنی لیك (بلغم) بەڵغەمە

(لمی) ئاوی دەم بەپێی شەرع و دین   هەموویان پاکن بیزانە یەقین

(قیئ) ڕشانەوە پیسە ئەم ئاوە   چونکە لەمەعدەی گەرما کولاوە

(تثاؤب) باوێشك (سعال) کۆکینە   (زکام) هەڵامەت (عطاس) پژمینە

(تجشوء) مەعنای قورقێنەدانە   (حذرة) نزگەرە چاکی بزانە

(مني) ئاوی تۆم بەپێی شەرع پاکە   (وذي) ئاوێکی لینجی ڕووناکە

(مذي) ئاوێکی خەستی سپییە   دەرچوونی زووتر لەبەر قەبزییە

(بول) میزە کەهات بیکە ڕای مەگرە   پیسابیش چییە (غائط)و (عذرة)

(دم) بەمەعنا خوێن (رعاف) خوێنی لووت   (قرح)و (جرح) برین بیزانە مەزبووت

(نفط) بلۆقە (قیح، صدید)و (ریم)   بەمەعنا کێمن ئەی برای سەلیم

بێجگە لەمەنی پیسن ئەمانە   شۆردنی شوێنیان پێویست بزانە

(صنان)و (زفر) بۆنی بنباڵە   (بخر) بۆنی دەم زۆر بەدفەساڵە

(عقل)و (حجر)و (لب، نهیة) یەعنی هۆش   پێشی ئەڵێن (وێڵ) مەبە فەرامۆش

(علم) زانستە هەروەها (إدراك)   لەبۆ دوو شت بێ یا شتێکی تاك

(عقل) صیفەتی نەفسی ئینسانە   (عقل) هۆی (علم)ە باشی بزانە

ئەگەر بتەوێ وێنەیەکی جوان   بۆ نەفس و عەقڵ و بۆ عیلمی ئینسان

(نفس) وەك شووشەی ئاوێنە وایە — (عقل) ڕووناكیی بەسەر ئەوایە
(علم) بەوێنەی ئەو وێنە وایە — كە لەناو مینای ئاوێنەدایە

(حواسي خَمْسَة) پێنج هەسەی جوان — یەكەم (لامِسَة) هێزی دەسلێدان
(سامِعة) هێزی بیستنی دەنگە — (باصِرة) هێزی ڕووناكیو ڕەنگە
(ذائِقة) هێزی چەشتنی تامە — (شامَّة) هێزی بۆن بیزانە كامە
(إحساس) وەرگرتن بەم حەواسانە — (تَعَقُّل) بەدڵ چاكی بزانە
ئەم پێنج هێزانە بەردەستی عەقڵن — بناغەی بەرزیو پیرۆزی فەضلن

پێنج هێزی نهێن هەیە لای دەماغ — دەماغ بەوانە ئەشوبهێ بە باغ
(حِسِّي مُشْتَرَك) یەكەمە لەمان — وەرگری دەركی پێنج حەواسەكان
دووەمیان (خَیال) بیزانە بێ شك — خەزێنەداری (حَسِّي مُشْتَرَك)
سێهەم (واهِمة)و (حافِظَة) چوارەم — (مُتَصَرِّفَة) پێنجەم خاترجەم
لەمەویاش ورد ورد بۆت بەیان ئەكەم — ئیشی ئەمانە بەبێ زیادو كەم

(عِلْم) دووبەشە یەكەمیان (تَصْدیق) — بەمەعنا باوەڕ بیزانە تەحقیق
تەصدیق باوەڕ لەبۆ كەلامە — ئەگەر خەبەر بێ وێنەی لەلامە
بۆ ئیپبات ئەڵێیت: فلان هاتە لام — لەنەفیا: فلان نەماوە لەلام
زانستی غەیری ئەم جۆرە قسە — هەر (تَصَوُّر)ە بەبێ وەسوەسە
دووهەم (تَصَوَّر) زانستی ئینسان — بۆ غەیری خەبەر بیزانە ئاسان
لەوشەی تاكا (أسْعَد)و (مَسْعود) — لە موضافات دا (وەزیری مەحموود)

لە ئینشائاتا (أعْبُدُ المَعْبُود)　　دڵت ساف بکە ئەگەی بە مەقسوود

(تَصْدیق) چوار بەشە ئەی برای ئەمین

(ظَنّ، تَقْلید، جَهْلي مُرَكَّب، يَقين)

(ظَنّ) باوەڕێکە هێزی مەعلووم بێ　　بەڵام لەجەزمی دەروون مەحرووم بێ

ئەڵێین ئەو کەسەی بەشەو ئەگەڕێ　　ئەیەوێ بدزێ بزنێ یا زمەڕێ

(تَقْليد) باوەڕێ وەها (جازِم) بێ　　بەڵام مانەوەی غەیرە لازم بێ

یەعنی دامەزرێ لەسەر بیری غەیر　　وەکوو شوێن کەوتووی ئیمامانی خەیر

(جَهْل) باوەڕێ لەسەر بەتاڵ بێ　　کەچی لای کابرایش زۆر بەکەماڵ بێ

بەخۆی نازانێ لەسەر ناحەقە　　بۆیە دەماخی ئەوەندە ڕەقە

گەلێ گرانە چاری ئەمانە　　مایەی فەسادن لەڕووی زەمانە

(يَقين) باوەڕێ بەجەزمو ثەبات　　دوور بێ لەهەوای درۆو خەرافات

وەکوو باوەڕت بە شوعلەی هەتاو　　وەکوو باوەڕت بە ڕەوانیی ئاو

(يَقين) پێویستە بۆ ئەهلی ئیمان　　تا باش ڕابگری ئەیمان و پەیمان

(يَقِين) دووبەشە (بَديهي) یەکەم　　یەعنی ئاشکرا بەبێ تۆزو تەم

دووهەم (نَظَري) ئاشکرا نییە　　پێویستی فیکرو بیری نەفسییە

(فِكر)و (نَظَر)و (رأي) تێ فکرین　　لەوا ئەیزانین تا حەق وەربگرین

زانینی مەجهوول ئەی برای جەلیل　　یا بەتەعریفە، یاخود بەدەلیل

(تَعْريف) دەربڕین لەبۆ (كُنْهِي ذات)　　یا دەربڕینی (خَواصّ) لەصیفات

ئەڵێیت ئادەمی گیاندارەو زانا　　یا ئەڵێیت: بەشەر ژیرەو تەوانا

(دليل) شارەزا یا ئەو بەیانە　　کەهۆی ئیسباتی (مُدَّعي) مانە

بۆ وێنە ئەڵێین ئەم دنیا یەکسەر   پێویستیە بەحەق (خالقي أكبر)

چون شتێ یەك بێ نەبوون و بوونی   بێ (خالق) نابێ بوون و نەبوونی

قەت باوەڕ مەکە بە بوون بە(صُدفة)   (آثار) تابیعی ئیرادەی صیرفە

(شَكّ) تصورە مەعنای دوودڵی   ئینسانی دوودڵ کورتە مەنزڵی

(وَهْم)و (تَخَیُّل) هەم تصورن   بۆ مەعنای (تَصْدیق) وەك بەرابەرن

ئەگەر باوەڕت (ظَنّ) بوو بەوحوکمە   زانستی ئەولای بزانە وەهمە

ئەگەر (تَقْلید)و (جهل)و (یقین)ە   ئەولای (تَخَیُّل)ە داینێ لەسینە

(حِسّي مُشترك) وەرئەگرێ ئەوەی   بە پێنج هێزەی خۆت تۆ دەرکی ئەکەی

(خَیال) هێزێکە بۆ تۆی ڕائەگرێ   هەرچی بۆ (حسّی المشترك) ئەدرێ

(وَهم) هێزێکە وەرئەگرێ ئەوەی   مەعنای جوزئی بێ و بە حس پێی نەگەی

وەکوو عەشقی تۆ بۆ خولقی مەحموود   وەکوو زەوقی تۆ بۆ دەرکی مەقسوود

(قُوَّةی حافظة) بەوە ئەوترێ   ئەم مەعنایانە بۆ تۆ ڕائەگرێ

(مُتَصَرِّفة) هێزێکی واتە   حاکمە لەسەر ئەم مەعلووماتە

ئەمانە هەموو جێیان دەماخە   خاوەن دەماخان دڵیان پەرداخە

(قِصّة) ڕابوردوو (حادِثة) تازە   (قَضِیة) لەبۆ هەردوولا سازە

بەلۆغەت ئەڵێم لۆغەت مەنقوولە   عورفی (منطقي) لەسەر مەعقوولە

ئەڵێن: (قَضیّة) واتەیێ وایە   ئیمکانی درۆو ڕاستی تێدایە

(بَحْث) یەعنی باس (مسألة) مەعنا   دەستوورێکی عام لەڕووی زەمانا

(جَلِـي) ئاشـكرا (خَفِـي) پەنهانـە (بديهي)و (نَظري) بەم دوو مەعنانـە

(غامِض)و (عَـوِيص، مُشْكِلَة) هـەر سـێ

مەسـئەلەی سـەختە لەسـەر هەركەسـێ

(حَرْف) چی تیپە وەكوو ئەلف و بێ (تیپ) هەم بۆ ڕیزیش بەكار ئەهێنرێ

(مُفْـرَد) یـەك لـەفزە (مُركّـب) تێكـەڵ

ئەویان وەكوو (زَيد) ئەمیان (زَيْد أفـضَل)

(كَلِمَـة) وشـە كـەوا تـەنیا بـێ (كـلام) وتـارێ فائیـدەی تیابـێ

(قِرائَـة) چـییە خوێندنەوەیـە (نِـسْيان) بەمـەعنا بیرچـوونەوەیە

(دَرْس) خوێندنەو (فَهـم) تێكـەیین (أُستاذ) مامۆستای بەهۆش و تەمكین

(تَلْمِيـذ) قوتـابی (فَهْـم) تێگـەیین تا باش تێبگەین باش پێش ئەكـەوین

(مَدْرَسَة)و (مَكْتَـب) قوتابخانەیـە مـەعنای (مَكْتَبَة)یـش كتێبخانەیە

(فَطِن)و (ذَكِيّ) زیرەكی هۆشـیار (بَلِيد)و (غَبِيّ) كەوەدەنی بێ كار

(نـاجِح) شـاگردی دەرچـووی سـەربەرزە

(راسِب) پاش كەوتووی بێ سوود لە دەرزە

(جَهْد)و (إجْتِهاد، سَعي) تێكۆشین (تَخَرُّج) دەرچوون لەپاش پێگـەیین

(حِبْر)و (مِـداد) ڕەنـگ (مِحْبَـرَة) دەوات

(قَلَـم) خامەیـە بـا بـێ لـەلات

(قِرطاس) كاغەزە (وَرَق) یەك پـەڕە (صَـحِيفَة) بڵـێ لـەبۆ لاپـەڕە

(كِتابَة) نووسین بەهەر نەوعێ بـێ (إملاء) نووسینێ بەڕەسمی خەت بێ

(تَسْوِيد) نووسینی یەکەم جارانە (شَطْب) بەمەعنا خەت پیا هێنانە
(إنشاء) دانانی ڕشتەی وتارە (إنشاد) خوێندنەوەی بەئیعتیبارە
(رِسالة)و (مكتُوب) بەمەعنا نامە هەروا (رِسالة) مەعنای پەیامە
(تَوْقِيع) ئیمزایە (خَتْم) مۆرکردن (إرسال) بەمەعنا ڕەوانە کردن
(طومار) بۆ لوولەی کاغەزی نووسراو (مَطْوِي) پێچراوە (مَنْشُور) بۆ بڵاو
(طَيّ) پێچانەوە (نَشر) بەمەعنا بڵاوەکردن ئەی ڕۆڵەی زانا
(طُغْري) بەمەعنا ئیمزای شاهانە کەلەسەر سکەو ئەمرو فەرمانە

١- ئەوصاف

(أشْهل) چاومیلە (أكْحَل) چاو ڕەشە بەکوردی کەژەڵ. (نَقِي) بێ غەشە
(أبْلَج) تەوێڵ پان (أقْرَن) بەمەعنا برۆ پەیوەستە لە پیاوەکانا
(أفْلَج) ئەو پیاوەی بڵاو بێ دانی یا مابەینی پێی، یادەستەکانی
(أغَرّ)و (أنْقى) سپی بێ لەکە (أشقر) سووری شڵ (أبْرَص) بەڵەکە
(أمْلَس) شتی ساف بەوێنەی بلوور
(أسْمَر) گەنم ڕەنگ (أحْمَر) یانی سوور
(أخْضَر) یەعنی سەوز (أسود) یەعنی ڕەش
(أصْفَرْ فاقِع) زەردێکی بێ غەش
(أبيضْ) سپیە (أزرق) یەعنی شین
(أريَحي) خۆشخوی بەهۆش و تەمکین

(اصلَع) سەر بێ موو (أشعَر) مووداره

(أدرَ) یەعنی قوڕ خاوەن ئازاره

(أقرَع) کەچەڵە (أعرَج) بۆ شەلە

(أشَلّ) ئەعزایی خاوەن شەلەلە

(أصَمّ)و (أطرَش) ئینسانی گەڕە

(أجذَم) پیاوی گول (أجرَب) لەش گەڕە

(أکمَه) ئەو نێرەی بەکوێری ئەبێ — (أحوَل) پیاوی خێل باش ئاگات لێ بێ

(أعمی) پیاوی کوێر (أعوَر) یەك چاوە — (مَکفُوف)و (ضَرِیر) کوێری تەواوە

(أعمَش) چاو کزە (أعشَی) شەو کوێرە

(أخفَش) چاو بچووك عەیبە بیژمێرە

(أفطَس) پیاوێکە ناوقەدی لووتی

داپلیشابێ بە نامەزبووتی

(آذَن) لووت چڵمن (أنکَع) سووری وا

توێك هەڵدا لووتی‌و پێستەکەی بڕوا

(أعلَم)و (أفلَح) بۆ لێو شەق بووە — یەکەم بۆ ژووروو دووهەم ژێرووە

(أخرَس)و (أبکم) بۆ پیاوی لاڵە — (ألکَن) زمانگر عەیبی جەماڵە

(ألثَغ) پیاوێکە زمان نابار بێ — کەخوێندییەوە عەیبی دیار بێ

لەجێی خۆیەوە حەرف دەرنەکا — یا حەرفێ بەغەیر ئاڵ‌و گۆڕ بکا

(طي) ئەکا بە (ري)، (صاد) ئەکا بە (سین)

هەروا حەرفی تر ئەی برای شیرین

ئەم جۆرە کەسە پێی ئەڵێن (أُمّي)   لە عورفی شەرعا بزانە حوکمی
ئینسانێ وابێ نابێ بە (إمام)
بۆ شەخصی (قارئ) خۆش لەهجەو کەلام
بەلاّم وائەڵێن هەندێ ئیمامان   کەمی لەمانە عەفوە لەلامان
(تَأتَاء)و (فَأفاء) بەو کەسە بڵێ   تەکرار کاتەوە حەرفی (تێ) یا (فێ)
(أكْرَش) بەمەعنا پیاوی ورگ زل   (أهْبَل) پیاوێکە بێهۆش و (غافِل)
(أرْعَن) بێ عەقڵە (أحْمَق) ئەحمەقە   لەترسی ئەحمەق ڕابکەی حەقە
هەر وەصفێ بۆ نێر وەزنی (أفْعَل) بێ   بۆ مێ (فَعْلاء)ە بیزانە لەم جێ
(أخْرَق) لەبۆ نێر (خَرْقاء) لەبۆ مێ   یەعنی ژنی وا کە عەقڵی کەم بێ
(شَبْعان) پیاوی تێر (جُوعان) بۆ برسی
(شَهْوان) خاوەنی ئارەزووی نەفسی
(عَطْشان)و (ظَمْآن) مەعنای تینووە   (رَيّان) ئەو نێرەی کە تێراو بووە
(غَضْبان) ڕقهەستاو (نَدْمان) پەشیمان
(مَلْیان) یەعنی پڕ (رَحمان) میهرەبان
(نَوْمان) نووستوە (يَقْظان) بێدارە   (شَغْلان) داگیرساو شەوقەکەی دیارە
(تَیْهان)و (حَیران) یەعنی سەرگەردان
(نَشْوان) سەرەتای حاڵی سەرخۆشان
(سَكْران) سەرخۆشە (بَطْران) ئەو کەسە
وا ڕابوێرێ هەر ئەڵێی مەسسە
(هَیْمان) تینووە و پیاوێکی وەها   لەعەشقا سەری پڕ بێ لەسەودا

(فَعْلان) بۆ نێر بوو (فَعْلی) لەبۆ مێ بخوێنەرەوە هەمزەی تیا نەبێ

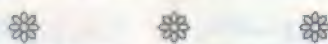
بخوێنەرەوە (سَکْران)و (سَکْری) ئەو لەبۆ نێرو ئەم بۆ مێ وترا

بۆ زۆریی صیفەت هاتووە (أفْعَل) وەکوو (أحْسَن)و (أعْلَم)و (أفْضَل)

بۆ ئەم مەعنایە (فُعلی) لەبۆ مێ بخوێنەرەوە لەگەڵ بۆری (فێ)

(أحْسَن) لەبۆ پیاو (حُسْنی) لەبۆ ژن

یەعنی زۆر جوان لەهەر بەشێ بن

(بَنّاء) بەمەعنا وەستای بینایە هەروەها (مِعْمار) لەعورفا وایە

(بزّاز) هەم بە گەز قوماش ئەفرۆشێ (بَقال) بۆ بەیعی تەرە ئەکۆشێ

(بزّار) تۆو وەشێن (بَقّار) گاوانە (بَیْطار) بەیتاڵی حەیوانەکانە

(تمّار) ئەو کەسەی خورما ئەفرۆشێ (جمّال) وشترەوان بۆ خۆی ئەکۆشێ

(جبّار) دوکتۆری ئێسکی شکستە (جرّاح) تیماری زامی بەدەستە

(جلّاد) داروەشێن (جزّار) قەصابە (جَلّاب) ڕاکێشەر ئیشی عەزابە

(حلّاج) هەلاجە (حَلّاب) حەیوان دۆش

(حَدّاد) ئاسنگەر (حَجّار) بەردفرۆش

(حفّار) چاڵ هەڵکەن (حَلّاف) سوێنخۆرە

لەپاشەڕۆژا عەزابی زۆرە

(خَیّاط) بەرگدروو (خَرّاط) خەڕاتە

(خَشّاب) دارفرۆش (ظُلّة) ساباتە

(حطّاب) ئەوکەسەی کە دار ئەکێشێ بۆ سووتەمەنی پێمان ئەفرۆشێ

(حلّاق) سەرتاشە (حَیّاك) جۆڵایە (حکّار) ڕاگری قووتی دنیایە

(حکّاك) مۆرهەڵکەن (حمّال) بارکێشە

(حیّال) فێڵبازە ئەنجامی ئێشە

(خمّار) ئەو کەسەی شەراب فرۆشە هەم شەراب خۆری مەستی سەرخۆشە

(ختّان) دەلاکی بە وێڵ و کەماڵ ئامادە لەبۆ سوننەتی مناڵ

(خفّاف) کەوش دروو (خبّاز) نانەوا نانەکەی باش بێ صەدجار ماڵ ئاوا

(خرّاط) و (خمّال) ئیشی تەخمینە لەدەغڵ و دانی ئەم سەر زەمینە

(خرّاز) بەمەعنا مووروو فرۆشە یا مووروو تاشە بە بیرو هۆشە

(خوّاص) ئەو کەسەی کە پووشی خورما بەرچینە ئەکاو مێوەی تێ ئەخا

(خوّاف) ترسنۆك (خوّان) نائەمین (خفّار) نیگابان لەدزی بێ دین

(خنّاس) شەیتانی وەسوەسەی ئینسان خوا بەلوتفی خۆی لایدا لەڕێمان

(دبّاغ) دەباخکەر بۆ چەرمی حەیوان (دوّاس) گێرەکەر لەبۆ دەغڵ و دان

(دلّال) ڕانومای ئەهلی بازارە (دهّان) خاوەن ڕۆن بە ئیعتیبارە

(دبّاس) ئەو کەسەی دۆشاو ئەفرۆشێ (دوّار) دێ و ئەچێ و بەتاو ئەخرۆشێ

(دلّاك) ئەو کەسەی دەس ئەخاتە لەش پاك ئەکاتەوە لەشی بەچڵك ڕەش

(رفّاء) ئەو کەسەی جل پینە ئەکا (زبّال) خەوش و خاڵ لەرێ لائەبا

(زجّاج) بەمەعنا شووشە فرۆشە (زمّار) بلوێرژەن ئاوازەی خۆشە

(سرّاج) زیندروو (سفّاح) و (سفّاك)

پیاوی خوێن ڕێژی نامەردی ناپاك

(سبّاب) و (شتّام) جنێو فرۆشە چونکە دەماخ و دڵی نەخۆشە

(شوّاف) کەسێکە شت زۆر ئەبینێ بۆ دۆزینەوەی مانگ هیچ دانامێنێ

(صَفّار) مسگەرە (صَبّاغ) ڕەنگکەرە

(صَوّاغ)و (صائغ) بۆ زەڕەنگەرە

(صَرّاف) ئەو کەسەی ئەگۆڕێتەوە نەقدی بەنەقدیو ئەحەسێتەوە

(صَوّاف) تاجری خوری فرۆشە (صَرّام) خاوەن چەرم بیزانە خۆشە

(صَیّاد) ڕاوچییە ڕاوچی ڕەجالە هۆی جیابوونەوەی دایكو منالە

(طَیّار) بەمەعنا فڕۆکەوانە یا طەیری بفڕێ لەم ئاسمانە

(طَحّان) ئاشەوان یا ئاش دروستکەر (طَبّال) تەپل کوت بۆ خێرو بۆ شەڕ

(طَرّاز) ئەو کەسەی نەخشی جل ئەکا (طَرّار) ریزی مووی سەرو مل ئەکا

(ظَعّان) ئەو کەسە کە زۆر ئەکا بار (ظَلّام) بێ دادەو زوڵمو ستەمکار

(عَطّار) بۆنخۆشە هەم وردەفرۆش (عَوّاد) خاوەن عوود دارێکە بۆنخۆش

(عَیّاب) عەیب گرە (عَشّاب) گیافرۆش

(عَسّال) خاوەنە بۆ هەنگوینی خۆش

(عَیّاش) ئەو کەسەی بەهەواو هەوەس

عومری صەرف ئەکاو گوێ نادا بەکەس

(عَقّاد) گەردنبەند ئەهۆنێتەوە (ذَوّاب)یش ئەوەی ئەتوێنێتەوە

(عَلّاف) بەلۆغەت عەلەف فرۆشە لەعورفی عاما دەغڵ فرۆشە

(عَشّار) دەیەك بەر یاخود سوود خۆرە لەودنیا ئەخوا سزای صەد جۆرە

(عَیّار) ئینسانی خاوەن فێڵو فڕ (مُسَرِّع) پەلەکەر ئینسانی بەگوڕ

(غَدّار) ستەمکەر (غمّاز) عەیب گر (غَوّاص) ڕۆئەچێ بە بەحرا بۆ دوڕ

(غَیّاب) ئەوکەسەی پاشملە ئەدوێ (حَرِك) کەسێکە کە زۆر ببزوێ

(فَرّاء) ئەو كەسەی کە کەوڵی نایاب — ئەکڕی‌و ئەفرۆشێ وەك كەوڵی سنجاب

(فَصّاد) خوێنگرە (فَحّام) بەمەعنا — خەڵوزفرۆشەو (فَهّام) زۆر دانا

(قَزّاز) بەمەعنا هەوریشم کارە — ئەوەی ژنی کەوان ئەکا (وَتّار)ە

(قَصّاص) بەمەعنا ئەفسانە خوێنە — (فَرّاش) ڕاخەری فەرش‌و نوێنە

(قَصّاب) سەربڕی حەیوان‌و وڵاغ — (كَشّاط) ئەگروێ پێستێ بۆ دەباغ

(كَيّال) ئەپێوێ مەن لەدەغڵ‌و دان — بەشیرفرۆشیش ئەوەترێ (لَبّان)

(مَسّاح) وەستایە بۆ پێوانی عەرز — ڕاست ئەکاتەوە شوێنی نەوی‌و بەرز

(نَجّار) دارتاشە (نَقّار) بەردتاش — (نَقّاد) وتەی چەوت جیائەکا لەباش

(نَحّاس) مس فرۆش (نَزّاح) ئاو هەڵگۆز

(نَمّام) فیتنەچیی ناو ئاوایی‌و هۆز

(نَدّاف) هەلاجی لۆکە یاخود موو — (نَسّاك) عابیدی خاوەن خوڵق‌و خو

(غَزّال) ئەڕێسێ‌و (نَسّاج) ئەتەنێ — (وَهّاب) ئەبەخشێ‌و (أخّاذ) ئەسەنێ

(وَزّان) ئەكێشێ بەسەنگ‌و قەپان — (صَدّاح) ئەخوێنێ بەئاوازەی جوان

(هَمّاز) تەعنەدەر (لَمّاز) لەقەمباز — لەهەردوو دنیا نابن سەرفراز

(هُمَزَة)و (لُمَزَة) کەسێکی وایە — ئەم دوو صیفەتەی بەزۆری تیایە

(بارِع) پیاوی بەرز، بۆ ژن (بارِعة) — (ذائع) بەناوبانگ هەروا (ذائعة)

(أحَدُ الأحَدَيْن، أوْحَد)و (وَحيد)

هەڵکەوتوو هەروا (نابغة)و (فَريد)

(عِصامي) کەسێ بۆ خۆی پێ بگا — بەکردەوەی چاك، بەدڵی ئاگا

(عِظامي) ئەوەی بەقەدری مردوو — ناوبانگی لەلای هاوڕێیان دەرچوو

(سامي) کەسێکە بوڵەند هیمەت بێ (عَزیز) ئینسانێ خاوەن حورمەت بێ

(أرْیَح) جێی گوشاد (أرْیَحي) خۆشخوو

(لَیْلَة رَوحَة) شەوێکی خۆش بوو

(زَعیم) سەرۆکە (جَلیل) بەقەدرە (عظیم)و (کَبیر) بەمەعنا گەورە

(ألمَعي) لەگەڵ (لَوذعِي) تیژ بیر (ذکي) زیرەکەو (حکیم) بەتەدبیر

(کَیِّس)و (فَطِن) ئینسانی ژیرە (داهِیة) بەلاو خاوەن تەدبیرە

(مُثَقَّف) خووگر بەخوێندەواریی (فَقِیه) بۆ زانای ئایینی باریی

(فَصِیح) بەمەعنا شەخصی قسە ساف پیاوی مەعنازان پێی ئەڵێن (کَشّاف)

(بَلِیغ) کەسێکە وتاری بەرزە شوێن چۆن هەڵبگرێ بدوێ بەو تەرزە

(قَرْم)و (شُجاع)و (بَطَل) پاڵەوان

(غَیُور) بەغیرەت (عَرِیف) کاررزان

(جاهِد)و (ساعي) یەعنی تێکۆشەر

(داعي)و (داعِیَة)یش بەمەعنا بانگکەر

(حافِظ) پارێزگار (راعي) چاودێرە (واعِي) تێگەییو (کادِر) کارگێڕە

(وازِع) ئەوەیە بت گێڕێتەوە لەوکارەی خێری لێ نەبێتەوە

(حاکم) فەرماندار (عادل) دادگەر خۆشی بخاتە ناو بەینی بەشەر

(خَلُوق) کەسێکە خوڵق و خووی چاکە

(أمین) ئەو کەسەی دەست و دڵ پاکە

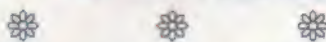
(لَیِّن) شتی نەرم (هَیِّن) ئارامە (مُجامِل) شەخصی شیرین کەلامە

(سَمُوح)و (عَفُوّ) کەسێکی وایە مەردی و چاوپۆشی ئەکا بەمایە

(عطـوف)و (رؤوف، شـفيق) ميهرەبـان
(حـازم) تونـدو تـۆڵ (حـارس) پاسـەوان
(حيـيّ) شـەرمنە (جـسُور) نەترسـە
(خفيف) چی سووکە (ثقيـل)يش قورسە

(كـريم) وّ (جـواد، سـخيّ) بەخـشندە
شەخـصی دڵ گوشـاد زۆر بەهرەمەنـدە
(قنُوع)و (قانع) شەخصی بـەقنيات بۆ ماڵی دنيا ئابڕووی خـۆی نابات
(زاهـد) ئينسانی دوور لەدنيايـە هيـچی بـۆ دنيـا قـەت بەسـەرنايە
(حصُور)و (نزيـه، عفيـف) خاوێنـە پاكـە بـەدڵو دەسـتو داوێنـە
(شـهم) جوانمـەرد (باسـل) ئازايـە (كتوم) سيرِی خۆی لەدەم دەرنايـە

(مـتكلّم) چـی خـاوەن وتـارە (كليم) ئەو كەسەی كە هاوگوفتـارە
(مخاطب) ئەوەی قسەی بۆ ئەكەی (غائب) ديار نييە كـە نـاوی ئەبـەی
(كاتب) بنووسە بـۆ هـەرجۆرێ بـێ يەعنی بۆ پەخشان يا هـۆنراوە بـێ
(نـاظم) ئـەو كەسـەی ئەهۆنێتـەوە شـێوەی وردو جـوان ئەدۆزێتـەوە
(شاعر) شيعر ئەڵێ لە كانگەی (شعُور) (قاص) چيرۆكنووس باسی وردو دوور
(أديـب) ئەدەبـدار مايـەی تـەواوە چ لەپەخـشانو چ لـەهۆنراوە
بە بەرزيی ئەدەب كۆمەڵيش بـەرزە كۆمەڵ چۆن بژی ئەميش بەو تـەرزە
(صـحفي) مـەعنای ڕۆژنامەنووسـە گەر ئازاد نەبێ گەل لێی مەئيووسـە
(حريف) هاوپيشە (زميل) هاوئيشـە ئينسانی بێ ئيش دڵ پڕ تەشويشـە

(حوراء)و (عيناء) ژنی سپی و جوان — (حور عين) جەمعە لەئایەی قورئان

(عرب أتراب) سپی و هاوتەمەن — بەوێنەی ڕیزی چناری چەمەن

(مالك) خاوەن ماڵ (ملك) پاشایە — (مَلَك) فریشتەی پاکی خودایە

(وجيه) ڕووداره (غني) دەوڵەمەند — (مسكين)و (فقير) گەدای دەردمەند

(نائم) نووستوه (يقظان) بەخەبەر — (عاطل) بێ ئیشە (عامل)یش ئیشکەر

(فارس) ئەسپسوار (راكب) سوارە — سواری هەرچێ بێ فەرق نییە دیارە

(راجل)و (ماشي)و (رجلان) پیادە — (حفي) پێ پەتی (وقع) ئیفتادە

(منتعل) لەگەڵ (محتذي) بڵێ — لەبۆ ئەوکەسەی کەوشی وا لەپێ

(كارب)و (فلاح) مەعنای جوتیارە — (حارث) تۆوداچێن (ساقي) ئاویارە

(ناطور) باخەوان (زارع) زەرعکەر — (خادم)و (غلام) بەمەعنا نۆکەر

(نذل)و (حقير)و (ضئيل) بێ قەدرە — مایەی بێ قەدرییش تەماع و غەدرە

(باغي) ئەو کەسەی لابدا لەحەق — یا دەرچێ لەڕێی ئیمامی موطڵەق

(غادر)و (ظالم، جائر) ستەمکار — بەستەم وڵات لێی ئەبڕێ قەرار

(مشاغب) شەخصی شەڕ هەڵگیرسێنە — سەرەتای قسەو دوایەکەی خوێنە

(شرس) بەدخووە (هائج) یەعنی هار — (مغامر) بێ بیر ئەڕواتە ناوکار

(طائش) پیاوێکە بێ شوعوورانە — بکەوێتە ئیش وێنەی دێوانە

(عصبي) کەسێ کەهات بەسەریا — بەرگ و پۆشاکیش ئەدڕێ لەبەریا

(صائل) هەڵمەتبەر بەهێزو بەگوڕ — لەسەر هیچ وپووچ خۆی ئەنێتە قوڕ

(ثائر) شۆڕشگێڕ (ثورة) شۆڕشە — (عبوس) ڕووگرژە لەخێر بێ بەشە

(بليد)و (غبي) کول و کەودەنە — (سطحي) سادە لەوح بێ عیلم و فەنە

(حَقُود)و (ضَغين) بۆ خاوەن كينە — (سَخامَة)و (وَغر) بۆ چڵكى سينە

(حَسُود) زرگنە (ذو الوَجْهَيْن) دوو ڕوو

(عَيُون)و (عائن) چاوپيسى بەدخوو

(واشي) قسەكەر بەشێوەى پيلان — (ساعِي) قسەى بەد دێنێتە ناوان

(نَفْض)و (زَنيم) زۆڵ (اثِيم) بەتاوان — (نَمّام) قسەگێڕ بۆ فيتنەى زەمان

(نَسِيب) كەسێكە باوك نەناسراو — (دَعِي) نيسبەتى بەخڵكى دراو

(مُعْجَب) ئەوەيە خۆى بەباش دانێ — (مُخَنَّث) خوڵقى وەك هى ژنان بێ

(إمَّعَة) شەخصى بێ شوعوورو فام — ئەكەوێتە دووى بيرى خاص‌و عام

(طُفَيْلي) ئەوەى خۆى هەڵئەواسێ — بەدواى كەسێكدا بێ وەى بيناسى

(مُخْتال)و (فَخُور) شەخصى خاوەن فيز

(رَشيد) فاميدە (سَفِيه) بێ تەميز

(فَهْيَة) كەسێكە بێ دەم‌و زمان — كەمەبەستى خۆى باش نەكا بەيان

(جارِيە)و (عَبد) كەنيزو بەندە — (مُعْتَق)و (مَوْلى) عەبد ئازاد كردە

(عَتيق)و (مَعْتُوق) ئازاد كراوە — (مُكاتَب) بەندەى قەول پێ دراوە

(خَلْق)و (إبداع)و (تَكْوين)و (إيجاد)

هەموو صيفەتن بۆ (رَبِّ العِباد)

يەعنى لەنەبوون شت دروست كردن — (هادِي) ڕەهنموود (هُدى) ڕەهبردن

(هِدايت) مەعناى ڕێپيشان دانە — (تَضليل)يش مەعناى سەرلێ تێكدانە

(لُطْف) هێزدانە بۆ فەرمانبەرى — (عِصْمَت) پاراستن لە تاوانبارى

(تَوْفيق) ئەوەيە خوداى دوو جيهان — هۆى ئيشى چاكت بۆ بكا ئاسان

(خَذْل) بەمەعنا تەوفیق نەدانە
ئەمانە هەموو بەدەس یەزدانە

٢- صیفەتەکانی ئینسان

(رُشد)و (رشَد)و (إهتداء) یەعنی
بەحەق گەیشتن، ئەبێ بیزانی

(زَیْغ)یش بەمەعنا لەرێی حەق لادان
(نزْغ) وەسوەسەو خوتوورەی شەیتان

(نَزْعَة) مەیلی دڵ بۆ خراپ یا چاك
هۆی نەزعەی چاکی هاونشینی پاك

(کَسْب) ئەوەیە لەسەر خواستی دڵ
لە کردەوەدا خۆت نەکەی ماتڵ

رووت لەهەرچی کرد خودا حازرە
بۆت دروست ئەکا چونکی قادرە

(إختیار) مەعنای وەرگرتنی دڵ
لایی لەو دوولا بۆت ئەبێ حاصڵ

(تَقْوى) پارێزە لە نافەرمانی
بەدڵ و بەلەش هەتا ئەتوانی

(وَرْع) لادانە لە ئیشی دووسەر
نەکا تووش بیی بەسەری خەتەر

(زُهْد) بەمەعنا تەرکی دنیایە
یەعنی دنیایەك کە عەیبی تیایە

(شَفاعة) تکا (رَجاء) ئومێدە
قەت ئومێد مەبڕە لەو جێی ئومێدە

(دُعاء) سکاڵاو پاڕانەوەی تۆ
لای خودای جیهان مەرحەمەت بەکۆ

(نَجْوى)و (مناجاة) قسەی پەنهانە
هەم دوعاو نزای حاجەت مەندانە

(إطاعة) مەعنای فەرمان بەرداری
(عِصْیان) بەمەعنا تاوان کرداری

(غَيّ)و (ضلالة) گومڕایی دڵە
دڵی گومڕا بێ دوور لەمەنزڵە

(سَعادَة) مەعنای پیرۆزیی ئەنجام
بە بەختیاری گەیین بەمەرام

(شَقاوَة) مەعنای بەدبەختیی ئینسان
مانەوەو مردن بەشێوەی نوقسان

لەبۆ هەر ئیشێ بەجۆش و تاوی
دیارە بۆ ئەوە دروست کراوی

ڕووئەکا لەخەیر ئەوەی ئازادە   دەرگای مەرحەمەت دائیم گوشادە

(نِفاق) دووڕوویی (رِیاء) پێشچاوی   (مُرُوَّة) مەردی، (جفْوَة) ناپیاوی

(حَیاء) شەرمنی (جَسارَة) عەکسە   ڕووسەختی بێ شەرم ئەنجامی نەقصە

(حِلْم) حەوسەڵەو خۆڕاگرتنە   لەئیشی نابار خۆ دوورخستنە

(خَجالَة) مەعنای شەرمەزارییە   هۆی واتەی نابار یا بەدکارییە

(شَکْوی) هاوارە لەئێش و ئازار   یا لە ستەمی نامەردی بەدکار

(عِلْم) زانستە (جَهْل) نەزانین   (وَعْي) بەمەعنا بەدڵ تێگەیین

(عَزْم)و (عزیمة)و (صَریمة) هەرسێ   پتەویی نیازە لەبۆ هەرکەسێ

(رَیب)و (تَرَدُّد، شَكّ)و (وَسْوَسَة)   هەموو بەمەعنا دوودڵیی شەخصە

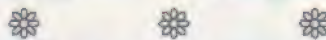
(فَزَع، إرْتباك، قَلَق) بەمەعنا   دڵ بۆ ئارامی نەیبی توانا

(ثَبات، إطْمِئنان، حَزْم) بەمەعنا   دڵ لێ هاتوو بێ و ئارام و توانا

(أسَف)و (أسی)، (حُزن)و (غَمّ)و (هَمّ)   زویریی دڵە لە زۆرو لەکەم

(حُزْن) خەفەتێ بۆ ڕابوردوو بێ   (خَوْف)یش ترسانە لەوشتەی کە دێ

(مَلال)و (مَلَل)، (سَئم)و (سَئامة)   ماندوبوونی دڵ عەرەضی عامە

(شَجاعَة) مەعنای دڵ ئەستوورییە   (شَهامَة) مەعنای جەوانمەردییە

(جُود)و (سَخاوَة)و (بَذْل) بەخشینە   (جَهْد)و (إجتهاد) بۆ تێکۆشینە

(شَحّ)و (بُخل)و (لؤوم) ڕژدیی ئینسانە   ئەو کەسەی ڕژدە ڕوو لە نوقسانە

(تخویف)و (تحذیر)، (إرْهاب) ترساندن   هەروەها (إنذار) . (ضَغْط) وشاردن

(تَهْدید)و (وَعید) مەعنای هەڕەشە   (عَذْل)و (تَوْبیخ)و (لَوْم) سەرزنشە

(عتاب) گلەیی (بثّ) دەربڕینە   زۆربەی گلەیی لەدەس بڕینە

(نظرة)، (أُناة)، (تأنّي)، (مُهْلة)   مۆڵەتە. (صولة) بەمەعنا هەڵمەت

(عَجَلة)و (إستعجال) بەمەعنا پەلە   پێی پەلەپەل کەر، ساغیش بێ شەلە

(هُجوم) هێرشە (إنهِزام) شکان   (إنسحاب) مەعنای بۆ دواوە کشان

(عَدْل)و (عدالة) دادپەروەرییە   (ظُلْم)و (غدْر)و (بغی) ستەمگەرییە

(فِسْق)و (فُجور) چی شەهوەت بازییە   (عِفّت) دوورییە لەم ناسازییە

(شَبَق)و (غُلْمة) هێرشی ئارەزوو   ئاگات لەخۆت بێ نەتبا زووبەزوو

(تَواضُع) مەعنای خۆ دانەواندن   لەبەر پیاوەتی نەك خۆشکاندن

(تَكَبُّر) فیزە (غُرور) بایی بوون   هەرکەس بایی بێ ئەڕوا سەرنگوون

(طُغْیان) لادانە لەئەندازەی حەق   (إعْتداء)، (عداء) زوڵمە بەناحەق

(كُنود)و (جُحود، عناد) بەمانا بەگژ ڕاستا چوون لەڕووی زەمانا
(سَرِقَة) دزی (غَصْب) داگرتن (إخْتِلاس) بلّێ بۆ شت فڕاندن

٣- ئەحوالی ئینسان

(نُعاس) وەنەوزە، هەروەها (سِنَة) (هُجوع)و (هُجود، رقود) نووستنە
(نَوم) خەو، (سَهَر)و (يَقْظَة) بێداری (حَيرَة) بۆ نوێژو بۆ یادی باری
(رُؤْيا) بەمەعنا بینینە بە خەو (طَيف) لەگەڵ (كَرى) ئەوەی دێتەخەو
(رَأي)و (عَقيدَة) باوەڕی دڵە (رُؤْيَة) بینینی بەچاو حاصڵە
هەروەها (إبْصار). (سَمْع) بیستنە (إصْغاء، إسْتِماع) گوێ ڕاگرتنە
(ذَوْق) چی چەشتنە (طَعْم) نۆشینە (مَسّ) دەسلێدانە (لَبْس) پۆشینە
(لَمْس) ئەوەیە پێستت بەڕووتی بدا لەپێستێ بە ڕووت و قووتی

❀ ❀ ❀

(قَوْل) چی؟ وتنی لەفظی بەمەعنا (نُطْق) وتنە ئەی برای زانا
(تَعْبير)و (بَيان) ئەوەیە بەزمان مەبەس دەربڕێ بۆ ئەهلی جیهان
(صِدْق) یەعنی ڕاست (كِذْب) درۆیە
(هَذي)و (هَذَيان) پووچی بێ هۆیە
(فَصاحَة) پوختەی واتە ڕەوانی (بَلاغَة) ڕێکیی وەخت و مەکانی
(أكْل) خواردنە (شُرْب) خواردنەوە (مَجّ) بلّێ لەبۆ شت تفینەوە
(مَضْغ) جاوینە لەبۆ مایەدار (بَلْع) قووتدانە تا بڕواتە خوار
(مَصّ) هەڵمژینە لەبۆ وێنەی شیر یا ئاوی هەنار کوتراوی دڵگیر

(كَرْع) ئەوەیە بەوێنەی شوان دەم بنێتە ناو ئاوی كانیەكان

(لُقْمَة) تیكەیەك (جُرْعَة) چی؟ یەك قوم

(قَطْرَة) یەك دڵۆپ (رَشْحَة) چی یەك نم

(غصَّة) گەرووگر لە ئاو و لەنان (هَنیئ)و (مَرِیئ) گەواراو ڕەوان

(ضَحك) پێكەنین (تَبَسُّم) خەندە (قَهْقَه) قاق بۆ شەخصی ڕەندە

(مزاح) گاڵتەیەك بووترێ بەدەم ڕاست بێ فەیدناكا دەم دەمو كەم كەم

(لَهْو)و (لَعِب) چی كەپو گاڵتەكان (عَثْرَة)هەم (زَلَّة) هەڵكەوتنی زمان

(مراء)و (جِدال) مەعنای دەمبازیی بۆ حەق بێ باشە نەك بۆ ناسازیی

(إلْحاح)و (لَجاج) لەسەر شت ڕۆیین

بەكردەوە بێ یاخود بە دویین

(سِرّ) پەنهان (جَهْر)و (عَلَن) ئاشكرا

(إعْلان) دەربڕین هەرچۆن پێت كرا

(إعْطاء) پێدانە (أَخْذ) وەرگرتن (إطْلاق) بەردانە (إمْساك) ڕاگراتن

(قَتْل) كوشتنە (ضَرْب) لێدانە (دَفْع) بەمەعنا دەس پێوەنانە

(وَكْز)و (لَكْز)و (لَكْم) لێدانی مستە

(لَطْم) شەقازلە بە بەری دەستە

(وَقْص) بەمەعنا مل شكاندنە (وَقْظ) لێدانێ كە هۆی مردنە

(حَذْف) لێدانە لەگیاندار بەدار (خَذْف) پەلەپیتكەی دوو پەنجەی نابار

(فَصْم) پساندن (قَصْم) شكاندن (قَطْع) برینە (تَقْویس) چەماندن

(بَسْط) كردنەوە (قَبْض) قووچاندن

لەبۆ دەستی خۆت . (عَرْض) نواندن

٤- جمو جووڵی ئادەمیزاد

(سُکون) نـەجولان (حرکـة) جووڵانـە

(ثبـات) مانـەوە (نهـضة) تەکانـە

(قیام) هەستانە (وُقوف) ڕاوەستان (قُعود)و (جلُوس) بۆ دانیشتنتان

(سَیْر) چـی؟ ڕۆیـشتن (طَفْـر) بـازبردن

(عـدْو)و (رکْـض) چـی؟ یـەعنی ڕاکـردن

(مْشي) ڕۆیشتن بەکوێرەی عـادەت (هرْولة) لۆقە (وثبة) چی هەڵمەت

(إضْطِجاع) بلێ: مەعنای پاڵکەوتن (إسْتلقاء) یـەعنی بەپشتا کـەوتن

(زَحْلَقة) یـەعنی قنگـە خلیسکێ بۆ کاتی گاڵتـەو بۆ منـاڵ ئـەبێ

(نُـزول) داپـەڕین (صُـعُود) سـەرکەوتن

(إنْحِـدار) مـەعنای بـەرەو خـوار هـاتن

(سُـقوط)و (هُـوِي) مـەعنای داکـەوتن

(عثْـرَة)و (إنـزلاق) بـۆ پـێ هەڵکـەوتن

(تسلُق) مـەعنای هـەڵوون بـەدارا (تسوُّر) سەرچوون بـەڕووی دیـوارا

(تبـوُّء) چـییە مـەعنای جێگـرتن (تدهْور) تێکچوون زیان تێکـەوتن

(خلْـع) داڕنـین (لـبْس) پۆشـینە (رُکوب) سواربوون (طعْم) نۆشـینە

(إیـواء) بەمـەعنا جـێ کردنـەوە (إعـادة) یـەعنی هەناردنـەوە

٥- پاکوخاوێنیی ئینسان

(نظافة) پاکی (تَنْظیف) پـاککردن ئـادابی دینـە پـاکی ڕاگـرتن

(حلْق) تاشینه (نَتف) هەڵکەندن — (تَقْصیر) بەمەعنا کورتەوە کردن

(غسْل)و (إغْتسال) یەعنی خۆشۆرین — (تَقْلیم الأضفار) چی نینۆك بڕین

(إسْتیاك) مەعنای بەشەرع بزانە — (سواك) بەدەم‌و دانا هێنانە

کاتی دەسنوێژو غوسڵ‌و نوێژکردن — یا گۆڕانی دەم لەقسە نەکردن

کاتی نووستن‌و هەستانت لەخەو — سیواك سوننەتە چ ڕۆژبێ‌و چ شەو

(إتْقان) بەمەعنا ئیشی باشکردن — (إنْصاف) عینوانە بۆ حەق ڕاگرتن

(إقْبال) ڕوکردن (إدْبار) بۆ عەکسە

یا بەختیاری‌و بەدبەختیی شەخسە

(إتْفاق) مەعنای ڕێکەوتنی گەل — (إخْتلاف) تێکچوون بەبیر یا عەمەل

(إنْتقام) مەعنای تۆڵە وەرگرتن — (إصْطِدام) مەعنای دوو شت لێککەوتن

(إسْتقلال) مەعنای سەربەخۆییە — غەیری ئازادیی ڕەنجەڕۆییە

(إسْتغلال) مەعنای بەهرەوەرگرتن — (إنْتهاز) مەعنای شوێنی هەلکەوتن

(إكْتناف) مەعنای گرتنە تەنشت — (تَدابُر) مەعنای پشتکردن لەپشت

(تواجُه) مەعنای ڕوو لەیەك کردن — (إحتضان) مەعنای لەباوەش گرتن

(تَوَجّه) مەعنای ڕوو تێکردنە — (تَوَلّی) مەعنای پشتهەڵکردنە

(تَوَلّی) دیسان سەرداری کردن — یاخود کاروبار بەڕێوەبردن

(تَعاوُن) مەعنای یارمەتیی یەك دان

(تَظاهُر) مەعنای پشت لەپشت دانان

(تَعانُق) مەعنای دەسکردنە مل — (تَفارُق) جیایی بەلەش یا بەدڵ

(تَصافُح) مەعنای دەسلەدەس نانە — ئەم شێوە شێوەی موسوڵمانانە

(تَفاؤُل) ڕەجای ئەنجامی سالم — عەکسی (تَطَیُّر) لەگەڵ (تَشاؤُم)

(تآمُر) مەعنای فروفێڵ کردن — لەگەڵێکەوە بەقەصدی کوشتن

(تَخاذُل) یەعنی خۆ زەلیل کردن
(تَعَصُّب) هێزە لەبۆ خودخواهی
(تَخَلُّص) یەعنی خۆ ڕزگارکردن
(تَقَلُّص) مەعنای کەمبوونەوەیە
(دَعْم) لێکدانە بۆ هێز یا زیان
(تَنَبُّؤ) یەعنی خەبەردان لەغەیب
(تَکَهُّن) هەروا بۆ خەبەردانە
بەڵێ وائەبێ بە قەرینەی حاڵ

(تَنابُز) جنێو بەیەکتر وتن
خودخوداهی ئەبێ بەهۆی بێ جاهی
(تَمَلُّص) هەرواو بۆ فێڵ دەسبردن
(تَجَسُّس) لەشت کۆڵینەوەیە
(دَعْس) شێلانە وەك لەڕێگاو بان
بۆ غەیری ڕەسوول هەر گومانەو ڕەیب
هۆی ئەمە فیکرو حەدسی ئینسانە
تیَئەگا ئینسان وەزعی ئیستیقبال

٦- جلوبەرگ

(کِسْوَة) پۆشاکە هەم (ثَوْب)و (لباس)

(قَباء) کەوایە (قَمیص) چی کراس

(سراوِیل) دەرپێ (تِکَّة) دووخوێنە
(إزار) بۆ بەینی ناوكو ئەژنۆیە
(غِلالَة) بەرگێ کە ئەکرێتە بەر

(مِتْك) شتێکە دووخوێن چەسپێنە
دەرپێ داپۆشی عەورەتی تۆیە
لەژێر جلەوە بۆ پاکیی بەشەر

(تُبّان) دەرپێی کورت عەورەت داپۆشە

(دِثار) لەشپۆشی ساغ و نەخۆشە

(یَلْمَق) کورتەکی لەسەر کەوایە

(سَخْمَة) ئەو سوخمەی کە قۆپچەی تیایە

(زِرّ) دوگمـە (عُـرْوَة) کـونی دوگمەیـە
(شَـدّ) داخـستنی ئـا ئـەو دوگمەیـە
(جُبّـة) جبەیـە (عَبـاء) عابایـە زۆربـەی پۆشـاکی شێخ و مەلایـە
(ظِهارَة) پشت و (بِطانـة) بـۆ بـەر لەبەرگی دووتویّ کە ئەیکەیتە بـەر
(جِلْبـاب) چارشـێوە (خِمـار) سەرپۆشـە
(رِداء) لـەش پۆشـەو (نِقـاب) ڕووپۆشـە
(حِـزام)و (نِطـاق)، (مِنْطَقَـة) پـشتێن
(عَرْقِيَـة) کـڵاو (لِحـاف) چـی نـوێن
(عِمامة) سەرپێچ یـەعنی مێـزەرە بۆ (سَيِّد) ڕەنگی سەوز موعتەبـەرە
(عِقال) عەگاڵە (کَفِيَّة) دەسمـاڵ (دَميري) سەڵتەی پیاوی خاوەن ماڵ
(قُنْـدَرَة) قۆنـدەرە (حِـذاء) چـی کەوشـە
(يَمَـني) کەوشـی سـافی بـێ خەوشـە
(جُوراب) گۆرەوی (ران) پووزەوانە (قُفـاز)و (لُفـوف) دەسکێـشەکانە
(خُـفّ) وەك گـۆرەوی لەپێـستی حـەیوان
مەسـحی سـوننەتە بیزانـە زۆر جـوان
(نَعْل) لەچەرم و (قِبْقاب) لـەدارە پێڵاوی ناوماڵ بـۆ خـەڵکی شـارە
(رَثّ) بەرگی کۆنە بیە خەبـەردار هەروەها (خَلَق) بـەلامی سـەردار

(تاج) کلاوێکـە پـڕ لـە گەوهـەرە شایانی گـەورەی خـاوەن هونـەرە
(إِكْليل) تاجێکـە لـەدوڕ چنراوە لـەبۆ سـەرۆکی وڵاتـان بـاوە
(عَرْش) بەمـەعنا تـەختی پاشـایە بـۆ فـەرمانڕەوای دینیش ڕەوایـە

قَميص

سَراويل

زِرّ

عُرْوَة

جُبَّة

عَباء

خِمار

حِزام، نِطاق

عَرَقيَّة

عِمامة

قُنْدَرة

حِذاء

جُوراب

قِفاز، لُفوف

نَعل

(حَمايل) بەندی شمشێری ملە رِاوێژە، چەکی پیاوی کاملە
(وسام) نیشانەی سەرقۆڵ و شانە نیشانەی پاشاو ئەفسەرەکانە
(صَوْلَجان) گۆچان (عَصا) عاسایە (مِظَلَّة) چەتری باران و سایە
(مُشَمَّع) بەرگێ کە ئەکرێتە بەر کاتێ کە باران دائەکا لەسەر
(محْبَس)و (خاتم) ئەمووستیلەی دەست
(فَصّ) چی مۆرخانەی بۆ جوانی مەبەست
(لَعْل)و (مَرْجان)و (فَيْروز، ألماس)
بەردی بەنرخن لەلای دورِشوناس
(خاتَم) هەم مەعنای مووروویش ئەبەخشێ
داوێنی نامەی پێوە ئەنەخشێ
(سُبْحَة) تەزبیحە (تَعْوِيذ) نووشتەیە
(شِعار) عەلامەت (عقْد) رِشتەیە
(رَتيمة) بەنی لەپەنجەی بەستی بۆ بیرکردنەوەی کاتی سەرمەستی
بەلاّم ئەگەر من دەربچم لەیاد کەی تاڵی بەنم ئەگا بەفریاد
(حُلْي) خشڵی زێرِ یا (مُجَوْهَرات) ژن ئەیدا لەخۆی گەر بۆی دەس بدات
(قُرْط) گوارەیە هی گوێی ژنانە (خِزامة) ناوە بۆ لووتەوانە
(عِقْد)و (قِلادَة) ملەوانەیە (شَمْسَة) شامووررووی ناو ئەوانەیە
(وِشاحْ) ئەوترێ بۆ قۆڵەوانە (سِوار) بازنە (خلْخال) پاوانە
(طُرطُور) کلاّوی قووچی گەوهەرمەند
لەسەری ئەنێن ژنی دەوڵەمەند

قبقاب

تاج

اِكليل

عَرْش

عصا

مظلة

مِحْبس، خاتم

سبحة

قرط

خزامة

عقد، قلادة

سوار

خلخال

باقة

طُرطُور

(عَقیق)و (یاقُوت) دوو گەوهەری ئالْ

(حِرز)یش مووروی ڕەش و سپی و کالْ

(كُحْل) كلەیە (إثْمِد) سورمەیە (حَنّاء) خەنەیە (وَسْمَة) وسمیە

(رُقْعَة) بەمەعنای پارچەی دابڕاو (مُرقَّع) پینەو پەڕۆ بۆكراو

باوە لای خەڵكی خاكی هیندوستان جلیان جوان ئەكەن بەپینەی جووان

(تَطْریف) بەمەعنا پەراوێز دانان هەم چمكە كردن بۆ بوخچەی ژنان

(تَطْریز) بەمەعنای نەخش و نیگارە زۆربەی بۆ بەرگی شۆخ و نازارە

٧- ماڵ و پێویستییەكانی ناوماڵ

(دار) یەعنی خانوو(باب) چی دەرگایە (رِتاج) دەروازەی گەورە بینایە

(عَتَبَة) كەوشكەن و داری ژێر دەرگا

(بَیت)و (غُرْفَة) چی یەك هۆدەی تەنیا

(جِدار) دیوارو (سَطْح) سەربانە (سَقْف) سەرمیچی خانووەكانە

(مِشْكاة) تاقێكە دیوەودەر نەبێ (كُوَّة) دیوەودەر گەورەسەر نەبێ

(سُلَّم) پەیژەیە (رَفّ) چییە ڕەفە (مَخْزَن) گەنجینە جێی وردە زەرفە

(رَحْبَة) بەردەرگا (صُفَّه) سەكۆیە

(صَحْن) حەوشی پان پێویستی تۆیە

(سَرْداب) ژێر زەوی (دِهْلیز) دالآنە

(میزاب) پلووسكی ئاوی سەربانە

(شُرْفة) بالاجێی خانووی تۆ یان من   (شُبّاك) پەنجەرەو مەحجەرەی کون کون

(فَوْقاني) ژووروو (تَحْتاني) ژێروو   (مَعْبَر)و (مَمَرّ) ڕێگەی هاتوچۆ

(حَريم) بۆ خانوو یا هەرشتێ بێ   ئەو شوێنانەیە پێویستی پێ بێ

(حَمّام) حەمامە بەمەعنا گەرماو   جێگای خۆ شۆردن بەسابوون و ئاو

(مَطْبَخ)و (فُرن) جێگەی نان کردن   نان ئەبێ بەهۆی ئیمان دەربردن

٨- پێویستیی خانووبەرە

(إجّانة) سەتڵی لەجێ دامەزراو   لەبۆ خۆشتن یا جل لەسەر ئاو

(قُفْل) هەر قوفڵە (مفتاح) کلیلە   (مِغْلاق) داخەرە بەوێنەی میلە

(جِناب) دەشتێکە لەلای مالایە   (حَصار) دیوارێ کە بەدەوریایە

(سقيفة) سەکۆو کەپری گەرمایە   (صَريفة) زەنجە، لقی خورمایە

(خَيْمة) خێوەتە (مُخَيَّم) جێگا   (رِيف) شوێنی ئاودار لەدەشت و سارا

(مَصيف) هەوارگە بۆ هاوینانە   (مَشْتى) مەنزڵی فەسڵی زستانە

(سِكّة) کۆڵانێ بەربەرەڵلا بێ   (سُدّة) کۆڵانێ ئەولای گیرابێ

(طَريق)و (صِراط، سَبيل) ڕێگایە   (شارِع) شەقامێ لەناو شارایە

(حَصير) حەسیرە (لِبْد) نمەدە   (مُتَّكى) پشتی، سەرین (مِخَدّة)

(زُرْبي)و (بساط) مانای فەرشی پان   (زِلّية) قالی بۆ فەرشی دیوان

(سَجّادة) فەرشێ وێنەی بەرماڵە   نەخشین و ڕەنگین بەچەند ئەشکاڵە

(مِلْحَفة)و (لِحاف) لێفەی شەوانە   بۆ سەرمای زستان چەشنی قەڵغانە

(سِتْر)و (سِتار)و (حِجاب) پەردەیە   بۆ پشتی دەرگا یا ناو هۆدەیە

(مَهْد) بێشکەیە هەوەها (مهاد) (شَدّة) دەسرازە جەمعەکەی (شداد)

(نار) یەعنی ئاگر (ماء) بەمەعنا ئاو (شَرارة) پزیسکی ئاگری بەتاو

(لَهَبْ)و (لَهیب)، (لَظَی) بەمەعنا بڵێسەی ئاگر کە زۆری هێنا

(وَقود) دانراوە بۆ سووتەمەنی لەنەوت و دارو بەردی مەعدەنی

(جَمْرة) یا (جَذْوة) پشکۆیە، (قَبَس)

بۆ دەستەچیلەی داگرساوەو بەس

(دُخان) دووکەڵە (فَحْم) خەڵووزە (رَماد) خۆڵەمێش (غُبار) چی تۆزە

(أُثْفِية)چییە بەردی ئاگردان (أطَمة) کوانوو جێگای چێشت لێنان

(مِرْجَل) مەنجەڵە (قِدْر) چی دیزە

(مِلْعَقة) کەوچك (مِغْرَف) کەوجیزە

(مِلْقَط)و (مِلْقاط) مەسیی ئاگرە (مِنْقاش) مەقاشی ئاگر دەرکەرە

(مِطْلَمَة) و (شَوبك) تیرۆکی دارە

(ساج)یش هەر ساجە ئاشکراو دیارە

(مُنْخُل) بێژەنگە هەروەها (غِرْبال) (نُخالَة) سووسە ئەڕوا بە بەتاڵ

(صَحْن) قاپێکی بچووکی ماڵە هەم تەختی گوێچکەو حەوشی بەتاڵە

(صُحْفة) کاسەیێ ئەوەندە بگرێ نەفسی پێنج کەسی پێ ئارام بگرێ

(عُسّ) کاسەی گەورەی بەرزی بێچکەدار

وەك کاسەی شەکر تاشراو لە دار

(قَصْعَة) کاسەیە مس یا گڵێنە (مَشْرَبة) شەربە (إبْریق) مەسینە

(سِقایة) ئاودان (سَقّا) جەوەندە (ساقِي) ئاودەرە (شَنّ)یەعنی کوندە

 سُلَم	 بَيت	 شُبّاك
 باب	 تَنور	 قُفل
 مفتاح	 خَيمَة	 سجَّادة
 مَهد	 قِدر	 ملعَقة
 ملقط	 منخل	 غربال

(سطْل) یەعنی سەتڵ بۆ گەل (أَسْطال)ە

(قَدَح)و (كَأس) یەعنی پیاڵە

(مائِدَة)و (سُفْرَة) خوانی چێشتو نان

(صِيني) سینییە (طَبَق) نانەشان

(زِقّ) یەعنی خیگە (مَسْك) مەشکەیە

(دَنّ)و (خابِيَة)و (راقُود) کووپەیە

(كوز) مەعنای گۆزە گەورەو بچکۆلە

(كُوب) ناوی گۆزەی بێ دەسو لوولە

(عُرْوَة) دەستبەند (أنْبُوب) چی لوولە

(عُرْوَةُ الوُثْقى) دینی ڕەسووڵە

(طَشْت)و (طَسْت) هەردوو بەمەعنا تەشتە

(ظَرْف)و (آنِيَة)و (ماعون) بۆ گشتە

(صُنْدوق) سندووقە (قاصَة) جێی پارە

(صُرّة) کیسەی پڕ مایەی هەزارە

(جُون) قوتووی عەترە (بُوْقَة) بۆتە

بۆ تواندنەوەی مەعدەن مەضبووتە

(قِنْدِيل)و (نِبْراس، مِصْباح) چرایە

(فانوس) چرایەك شەو لەدەستایە

(مَنارة)پیرسۆز (كُرْسي) چرایە هەم بینای بەرزی بانگو صەلایە

ئاگر هەڵگیرسان (إشْعال)و(إيقاد)، کوژاندنەوەی (إطْفاء)و (إخْماد)

(مِطْفاة) ئەسبابی ئاگر کوژاندن دەفعی مەترسیی سووتانو مردن

(سكّين)و (مقصّ) بۆ قوماش بڕین
(مبضعة) بۆ گۆشت یا ئاسن بڕین

(فسان) هەسانە بەردی کانی باش
وەکوو هەسانی دێی (دەری)و (نشکاش)

هی یەکەم سەوزەو هی دووەم سوورە
هەسانی ئەم دوو دێیە مەشهوورە

(زاد) یەعنی توێشوو هاوڕێی سەفەرە
(مزادة)یش ئاوە بۆ توێشەبەرە

(راوية) حەیوانی ئاوی پێ بێنی
(دلاء) ئەو پەتەی پێی دەرئەهێنی

(سجال)و (دلو) بۆ دۆڵچەی ئاوە
(الحربُ سجال) لەم وەرگیراوە

(محلب) بۆ کاسەی شیر دۆشەکانە
(مصفاة) شیر پاڵۆك باشی بزانە

(تصفية) مەعنای سافکردنی ئاو
(تقطير) بەتکتك وەرئەگرێ لەناو

(إنبيق) ئالەتی تەقتیری ئاوە
لەلای دوکتۆران بەزۆری باوە

(مهفّة، مرواح، مروحة) هەروا
مەعنای باوەشێن بۆ ساردیی هەوا

(مندف) کەوان و چەکەی هەلاجە
(محلج) کارخانەی شوێنی ئینتاجە

(عرناس) ئاسنی دووکڵەی دەزووە
بۆ لۆکە ڕستن پێویستت بووە

(مكبّ) بەکرەیە (كبّة) گڵەدەزوو
هەروا ئەوترێ بۆ گولۆڵەی موو

(غزل) ڕستنە (خياط) ڕیسمانە
(مغزل) بۆ تەشی تەشیی ڕێسمانە

(مخيط)و (إبرة)و (خياط) هەم دەرزی
(خرت)و (سمّ) کونی سووزن و دەرزی

(جمل) وشترەو شریتی کەشتی
مەحکەمی ئەکەی لەدوو تەنیشتی

(يلجُ الجملُ في سمّ الخياط)
لەسەر ئەم مەعنا ڕۆشنە لەلات

صَحْن

إبريق

سقا

سطْل

قدَح، كَاس

مائدَة

صيني

دَنّ، خابيَة، راقوُد

كوُز

صُنْدُوق

قاصّة

فانوس

سكين، شفرة

مِقراض، مِقص

مهفَة، مِرواح، مروحة

مكنسة

مِخْيَط، اِبْرة، خِياط

طَشْت، طَسْت

٩- پێویستییەکانی دارتاشی

ئەوەی پێویستی پیاوی نەجارە (مِبْرَد) بڕبەندە (مِنْشار) مشارە

(طَبَر) تەوەرزین (حِضْن)و (فَلْع)و (فَاسْ)

بەمەعنا تەورن بیزانە بەخاس

(قَدُوم)و (مِنْحَت) تەشوێی دارتاشە (بِرَال) مەتەیە دارسمی باشە

(كَلاَّبَة) گازە (مِسْمار) بزمارە (مِسْوَاة) ڕەندەیە گەڵی بەکارە

(فِرْجار) پەرگارە ئاسنی دووپارە یەکێ ناجووڵێ و یەکێ دەووارە

(حَدَّاد)و (قَيْن) یەعنی ئاسنگەر لەئەسبابی ئەو ببە باخەبەر

(كِير) یەعنی کوورە (مِنْفَخَة) دەمە (فَطِيس) یەعنی پێك بۆ خاتر جەمە

(مِعْوَل) نوێڵە (صَبَّة) چی پینە (بِرْمِيل) کووپەی قیر خۆی ئاسنینە

لەبۆ کەوش دروو چەند شت پێویست گوێ بگرە لەمن پێت ئەڵێم ئێستە

(جِلْد) یەعنی پێست (صَرْم) چەرمی حوڕ

(إزْمِيل)و (شَفْرَة)و (مِخْذَى) چەرم بڕ

(شِرَاك) قەیتانی سەربەندی کەوشە (دَبَّاغ) دەباغە (مِسْرَد) درەوشە

(غِرا، سِرِيشم، حِلْتِيت) جەویە (دِبق) سریشە لەگیای گێوییە

كَلاَّبَة

مِسْمار

مِنْشار

حِضْن، فَلْع، فَاسْ

١٠- پێویستییەکانی فەلاح

ئـەوەی بـۆ جووتیـار پێویـست بـێ بۆت بەیان ئەکەم با ئاگات لێ بێ

(فدان) گاجووتە (مقرن) نیلەگـەی (مرّ) بەمەعنا پاچ (مسْحاة) بێڵەکەی

(ممسَحة) و (مسواة) بۆڕێکی زەوی تا یەکسان دەبێ بەرز لەگەڵ نەوی

(کَـرْب) گێلانـە (سَـقْي) ئاودانـە (مـضَحَّة) لـەبۆ ئـاو فڕەدانـە

(حَـصاد) درەوە. گێـرە (دیاسَـة) (منْسَفَة) شەنە (منْجَـل) بـۆ داسـە

(بَیْدَر)و (جَـرین) شوێنی خەرمانـە چ بـۆ گـەنم و جـۆ چ مێوەکانـە

(حَبّ) یەعنی دەنکە (تِبْن) یەعنی کا (نَقـي) پـاککراو کـە بـەباکرا

(غـرار) خـەرارە (عِـدْل) تابـارە (حَمْل) هەڵگرتن (حِمْل) بـۆ بـارە

١١- ئەسبابی وڵاخو وڵاخداری

ئـەوەی پێویـستە بـۆ وڵاخـداری یا بۆ بارەبەر بۆت ئەکـەم دیـاری

(جِلّ) جل (سَرْج) زیـن. بلـێ (قَرَبـوس)

بـەرزی لـەزینا بـەکوردی کـەلپووس

(لجام) لـەغاوە (زِمـام) هەوسـارە (عِنان) دەستەجڵەو بەدەستی سوارە

(شـکیمة) ئاسـنی نـاودەمی وڵاغ (رکاب) ئاوزەنگی لەئاسنی ساغ

(فُرْجَة) قاشاوە (علاة) مێخـسندان (حَقیبة) پاشکۆ لـەبۆ سـوارەکان

(بَرْزَعَة) کورتان (حِزام) بۆ تەنگـە (ثَغر) پاڵووە (جَرَس) چی زەنگـە

(عَلیقة) توورەکە (مِعْلَف) ئـاخوورە (قَضیم) ئالیکە جۆی ساغی حوورە

(رَحْل) بارخانـە (هَـوْدَج) کـەژاوە (سِتار) ئەو پەردەی پیایا کێشراوە

١٢- ئاوەدانیو مامەڵەو ئاڵو ویڵ

(قَرْیَة) یەعنی دێ (قَصَبَة) نیمچە شار

(مِصْر)و (مَدینَة)و (بَلَد، کُورة) شار

(سُور، رَبَض، حِصار) هەرسێ حەسارە

(دُکّان) دووکانە (سُوق) چیی؟ بازاڕە

(بائِع) فرۆشیار (مُشْتَری) کڕیار
(نَقْد رائِج) دراوی ناو شار

(تاجِر) کەسێکە جوملە فرۆشە
(بَزّاز) بۆ پارچە گەزی لە کۆشە

(عَیْن) ئەوشتەیە لەبەرچاوایە
(دَیْن) قەرزە یەعنی لەئەستۆدایە

(حالّ) ئەو تۆڵەیە کە وەعدەی نەبێ
(مؤَجَّل) ئەوەی لەسەر وەعدە بێ

(رِبْح) قازانجە (خُسر) زیانە
(رِبا) یەعنی سوود بۆ بێ ئیمانە

(غَبْن) زیانە لەماڵی دنیا
(غَبَن) بە دووسەر لەبیرو ڕایا

(سَوم) مامەڵەیە بەکوردی سەودا
(بَیع) فرۆشتنە، هەروەها (شِراء)

(إشْتِراك) کڕین (قَبْض) وەرگرتن
(إقْباض) بەمەعنا ماڵ تەسلیم کردن

(سَلَم)و (سَلَف) سەلەم دادانە
تولەکەی ئەدرێو مەقصەد پەنهانە

(بَیع) بۆ ماڵێکە عەینی ببینرێ
تۆڵەکەی هەرچۆن تەسلیم بکرێ

(صَحیح) دروستە (فاسِد) ناڕەوا
ئادابی شەرعی پێك نەیەت لەوا

(فَسْخ)و (إقالَة) مەعنای تێکدانە
(نادِم) کەسێکە کە پەشیمانە

(إجارَة) مەعنای دانە بەکرێ
(أجیر) کرێکار (أجْرَة) بۆ کرێ

(مُسْتَأجِر) ئەوەی بەکرێ ئەگرێ
(عارِیَة) ماڵێکە بەخواستن ئەبرێ

هەروا (مُسْتَعار) بەلام (مُسْتَعیر)
مەعنای ماڵ خوازە. خاوەن ماڵ (مُعِیر)

(رَهْن) گرەوە قەرزار دای ئەنێ (مُرْتَهِن) کەسێ ڕەهن وەرئەگرێ

(غاصِب) بەمەعنا ماڵ داگیرکەرە لەدین و دنیا خاوەن زەرەرە

(مِعْيار) ئایەرە (كَيْل)و (مِيزان)ە دووهەم بۆ کێشان، یەك بۆ پێوانە

(زَرْع) بەمەعنا گەز، هەروەها پێوان (قُماش) چی پارچە گران یا هەرزان

(حَرير) ئاوریشم (كَتّان) کەتانە

(قُطْن) لۆکە (صوف) خوریی حەیوانە

(ألعِهْنُ المَنْفُوش) خوریی شی کراو

(فِراشٌ مَبْثُوث) پەپولەی بلاو

(مَقْهى) چاخانە (شارِع) شەقامە (مَلْهى) جێی کەیف و ئاهەنگی عامە

(صَيْدَلي) ناوە بۆ دەرمان فرۆش

(مُسْتَوْصَف) شوێنی دەرمان بۆ نەخۆش

(مُسْتَشْفى) ناوە بۆ نەخۆشخانە شوێنی نووستنی نەخۆشەکانە

١٣- ساغی و نەخۆشی و دەردودار

(صِحَّة) ساغییە (مَرَض) نەخۆشی

(جُنُون) شێتییە (إغْماء) بێ هۆشی

(طاعون) تاعوونە هەروەها (وَبا) ئەویان برینە، ئەم دەردو بەلا

(داء)و (عِلَّة) دەرد (دَواء) دەرمانە (ضَماد) موشەممای سەر برینانە

(مَعْتُوه) ئافەتیار (مَذْهوش) سەرسامە

(حَيْران) سەرگەردان (بَليد) نەفامە

(كابوس) شەوەیە ئینسان دائەگرێ وائەكا لە پیاو نزیكە بمرێ

(مُتَمَرِّد)و (مَرِید) نافەرمان (عِفْرِیت) یەعنی دێو لەجنۆكەكان

(صَرْع) پەركەمە (سُكْر) سەرخۆشی

هۆشی خۆت بۆی مەی قەت نانۆشی

(أَلَم) ئازارە (وَجَع) بۆ ئێشە (صُداع) سەرئێشە (رَمَد) چاوئێشە

(كُباد) بەمەعنا ئێشی جگەرە (فُوآد) دەردی دڵ مایەی خەتەرە

(مَخاض) ژانەسك كاتی منداڵبوون (إجْهاض) بەرخستن منداڵ زایەبوون

(مَغَص) سك ئێشە (وَرَم) ئاوسانە (شَلَل) شەلبوونی ئەعزای ئینسانە

(مَبْطون) ئەو كەسەی دەردی سك ئەگرێ

شەهیدە ئەوەی بەم دەردە بمرێ

(حِكَّة) ئاڵۆشە (جَرَب) گەرولی (بَرَص) بەڵەكی (جُذام) چی گولی

(نَفْط) بلۆقە (جُدَرِي) ئاوڵەیە (حَمْرَة) سووریژە بۆ كۆرپەلەیە

(سُعال) كۆكەیە ئازاری لەشە (سُعال الدِّیك)یش بۆ كۆكەڕەشە

(حُمّی) یەعنی تا (مَحْمُوم) تادارە (مَرْبوع) ئینسانی سێبەرۆ دارە

(حُمّی مُطْبِقَة) گرانەتایە (رِبْعَة) سێبەرۆ مایەی جەفایە

(رَعْشَة، إرْتِعاش، رَجْفَة، إرْتِجاف)

مەعنای لەرزینە بێ درۆو خیلاف

(ذات الجَنْب) چییە نەخۆشیی پاڵوو

(ذاتُ الرِئَة) چی، نەخۆشیی سی بوو

(سِلّ) نەخۆشیێ وا لەناو سی دا بەجوانی ئەڕوا نەك لەپیری دا

(فقر الدّم) دەردی لاوازیی خوێنە (دِقّ) باریکەیەو ئینسان مرێنە

(قولَنج) کۆڵنجە هەستانی دەمار ئەبێ بەمایەی ناساغیو ئازار

(قبض)و (إنقباض) مەعدە بەستراوی

(إسهال) ڕەوانی، هەر لەسەراوی

(باسور) بەمەعنا مایەسیرییە هێرشی زۆرتر کاتی پیرییە

(نَبض) بەمەعنا جووڵەی دەمارە دەمار کەوەستا مردن دیارە

(طبیب) دوکتۆری هەموو دەردانە (جرّاح) هەر بۆ زام باشی بزانە

(مُضَمّد) ئەوەی برین ئەبەسێ حاڵو ئەحوالی نەخۆش ئەپرسێ

مەعنای (دَقُّ القَلْب) لێدانی دڵە ڕاوەستانی دڵ ئاخر مەنزڵە

(نزع)و (إحتضار) یەعنی گیانکێشان

دوایی هاتنی قۆناغی ژیان

(وَفاة)و (زُهوق) دەرچوونی گیانە جا یا بۆ دۆزەخ یا بۆ جینانە

❀ ❀ ❀

(تَمْدید) ڕاکێشان بۆ ئەعزای مردوو سوونەتە کاتێ کە گیانی دەرچوو

(غُسل) شۆرینە فەرزە بە ئایین لەبۆ حورمەتی شەخصی خاوەن دین

(تحنیط) بەمەعنا (حَنوط) لێدانە بۆ پاراستنی لەشی ئینسانە

یەعنی دەرمانیان داوە لە مردوو تا خاك نەڕزێنێ لەشی زووبەزوو

(تَكْفین) بەمەعنا خستنە ناو کفن لەشی دائەگرێ لەسەر هەتا بن

(نَعْش)و (جنازة) مردووی تابووتە (تابووت) بەمەعنا صندووقی ڕووتە

(قبر) چاڵێکە مردووی تێ ئەخرێ (ألحد) قەبرێکە لادرِ هەڵبدرێ

(ضريح) و (قبر) بەمەعنا گۆڕە (قُبَّە) گۆمەزە ناوی مەگۆڕە
(شهيد) کوژراوی جەنگی کافران بێ کفن و شۆرین بیبە سەرقەبران
(نَعْي) دەنگدانە بەمەرگی مردوو هەتا خەڵکی بێن بۆ دەفنی زۆر زوو
(بُکاء) گریانە (صُراخ) هاوارە (أنین) ناڵەیە، هی دەردەدارە
(أثکَل)و (ثَکْلاء) ئەو پیاو و ئەم ژن لەوانەی کەوا ڕۆڵە مردوو بن
(رِثاء، مَرْثِيَة) یەعنی هەڵخوێندن بەمردووانا لەپاشی مردن
(عَزاء، تَعْزِية) دڵ خۆشی دانە بۆ خزم و خوێشی ئەو مردوووانە
(تَأْبين) ئەوکاتە کە دیاری ئەکرێ ناوی ئەوصافی مردووی تیا ئەبرێ
ئەم ئیشە بەشەرع گوناهەو تاوان خزمەتی بەسوود فەرزە بۆ پیاوان
(بَرْزَخ) ناوبەینە بە عورفی ئوممەت بەینی مردنە هەتا قیامەت
یەعنی ئەم دنیا وەها نامێنێ ئینسان عالەمی تازە ئەبینێ
(بَعْث) بەمەعنا زیندوو بوونەوە (حَشْر)یش کۆمەڵ بوون بۆ پرسینەوە
(نَشْر) بڵاوەی کۆمەڵی ئوممەت بۆ داخی دۆزەخ یا باخی بەهەشت
(خُلُود) مانەوە لەهەر ماڵێ بێ (بَقاء) مانەوە بەهەر حاڵێ بێ
(دُنيا) ئەم دنیاو (عُقْبى) ئەو دنیا ئەمیان (أخرى)یە ئەویشیان (أُولى)
(جَنَّة) بەهەشتە (جَهَنَّم) دۆزەخ
یاخوا لێی دوور بین صەد هەزار فرسەخ
(سَقَر)و (جَحيم، سَعير) بەتاون وەکوو (جَهَنَّم) بۆ دۆزەخ ناون
(فِرْدَوس)و (خُلْد)و (عَدن) ئەمانە
ناوی بەهەشتن باشی بزانە

ئێستا ئامادەو دروست كراوان بۆ خاوەن خێرو شەڕ دانراون

هەتا هەتایە نابڕێنەوە بەندە لەوانا جێ ئەگرێنەوە

خودا لامان دا لەدۆزەخی زشت دڵمان شاد بكا بەباخی بەهەشت

(أعْراف) جەمعی (عُرْف) مەعنای بەلۆغەت

ئەرزێكی بەرزە ئەی پڕ مەعریفەت

بەڵام لەعورفا وا دانراوە سەرحەسارێكە دروست كراوە

لەبەین دۆزەخ و باخی بەهەشتا ئەرِوانێ بەسەر هەردوولا گشتا

بەشۆرەت شوێنی ئەهلی فەترەتە بۆ دوور لەبەهرەی شەرع و بەعسەتە

خوا ئازار نادا ئینسانێكی وا پێی نەگەیی ئەحكامی خودا

١٤- خواردن و هەرچی پەیوەندی پێیەوە بێ

(قُوت) هۆی ژیانە لەنان و لەئاو بیخۆیت و بژیت بەهێز و بەتاو

(طاحون)و (رحى) بەمەعنا ئاشە (طَحْن) هاڕینە (حجر) بەرداشە

(دقيق) یەعنی ئارد (عجين) هەویرە

(عجَان) هەویر شێل (رغيف) كولێرە

(صمُون) سەموونە (خُبز) جینسی نان

(درمكە)و (سميذ) نانی سپی و پان

(أُدام) پێخۆرە (جُبْن) پەنیرە (حليب)و (لبن) بەمەعنا شیرە

(زُبد) كەرەیە (سمْن)و (دُهْن) ڕۆن

چ لە گیانلەبەر یا وێنەی زەیتوون

(رائب، خاثر) ماست (شنینە) دۆیـه   (عتيق) کۆن (طري) چی تازەو نۆیه

(أقِطْ) یـەعنی کەشـك (شَـیْرَج) سیریژە

(حُلْـوَةَ المـذاق) بـەتام و چـێژە

(عَـذب، فُـرات) ئـاو شـیرین و زولاڵ

(ملْـحٌ أُجـاج) ئـاوی سـوێرو تـاڵ

(سُكَر) شەکرە (شای) چی چاییە   (غَلیظ) رەنگدارە (خَفیف) ئاوییـه

(سیجار) جگەرە (غَلْیون) قلیانـە   (قَهْوَة)و (بُن) قاوە هی دیوەخانە

(أفْیون) تریاکە (حَشیشة) بەنگـە   (خَمْر) شەرابە خواردنەوەی نەنگە

(مَرَقَـة) شـۆربا (تُمَّـن) پـلاوە   (طعام) خۆراکە هەرچـۆن کـراوە

(هَریسة) چێشتی گەنمە کـوتراوە   کەلەگـەڵ گۆشـتا تێکـەڵ کـراوە

(نَيِّئ) گۆشتی کاڵ (طَبیخ) کولاوە   (قَدید) سوورکراو (مَشْوي) برژاوە

(غُـضْرُوف) کرینـچك (مُـخّ) چـییە مۆخـە

(سَـمین) قەڵـەو چـەورێکی تۆخـە

(کَـرْش) یـەعنی ورگ (کُـراع) سـەرووپێ

(شَـحْم) یـەعنی پیـو، هـی هەرچییە بـێ

(إلْیَة) دووگی مەڕ (سَنام) بۆ وشـتر   (کَباب) کەبابە بـەدووگۆ خۆشـتر

(تکَـة) قیمەیـە پـەل پـەل کـراوە   (طَبیخ) بەمەعنا چێشتی لێ نراوە

(دَسِم) یەعنی چەور (مـالِح) چـی سوێرە

(مُـرّ) تاڵـە (تافـه) بـێ مـەزەو خێـرە

(عَسَل) هەنگوینە (دِبْس) دۆشاوە   (حَلْوى) حەڵوایە (فَقیع) خۆشـاوە

(مَنّ) گەزۆ (عصير) گوشراوی میوە — کە ئاوی ترێ پێ نەگەییوە
(خَلّ) یەعنی سرکە (شَراب) شەرابە — حەرامییەکەی نەصی کیتابە
(حُلْو) شیرینە (حامض) چی ترشە — (مُزّ) ترش‌و شیرین وێنەی مێخۆشە
گەزۆی ناوەکی شۆکەی سەرزەمین — ناوی براوە بە (تَرنَجَبين)
(نُقوط) یەعنی نوقڵ ئەشکاڵ‌و ئەلوان — (نِثار) هەڵئەدرێ بۆسەر منالان

١٥- میوەو دەغڵ‌و دان‌و دارو درەخت

(عَرْصَة) دەشتی ڕووت، بێ درەخت‌و دار
(عقار) بەمەعنا دارو زەوی‌و زار
(زَرْع)و (زِراعة) یەعنی تۆو چاندن — (غَرْس)یش بەمەعنا نەمام چەقاندن
(تَقْليم) برینە (تَطْعيم) پێوەندە — دار پێوەند کرا زۆر بەهرەمەندە
(تَلْقيح) ئەوەیە تۆوی نێر لەمێ — بدرێ لەخورما هەتا بەر بگرێ

(حِنْطَة)و (قَمْح) گەنم (شَعير) یەعنی جۆ
(سِمْسِم) کونجییە مەعلووم بێ لەتۆ
(سُلْت) جۆرەشەیە (دَخْن) هەرزنە — (عَدَس) نیسکە. نیسك بێ سەروبنە
(ذُرَة) زەراتە بەواتەی عامی — چ عارەبیلەو چ گەنمەشامی
(رُزّ) یەعنی برنج (شِلْب) چەڵتووکە
(ماش)و (مج) ماشە (حِمّص) چی نۆکە
(جَنّة)و (بُستان، رَوْضَة، حَديقَة)
باغ‌و بێستانن بەرووی حەقیقە

حِنطَة

شَعير

سِمْسِم

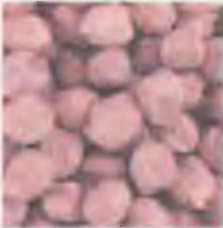

دَخَن

عَدَس

ذُرَة

رُزّ

ماش، مَجّ

حِمَّص

ورق

سعف

نخيل

إجَّاص

تُفّاح

تُوت

(نبات) چی بڕوی (نَجْم) بێ ساقە (شجر، ساق): دارە جووتە یا تاقە
(غُصْن) یەعنی لق جەمعەکەی (أغْصان)
(شَمْراخ) وردە لق باریك و جوان
(ورق) گەڵای دار (سَعَف) بۆ خورما ئەمێنێتەوە لەکاتی سەرما
(نَخْل)و (نَخیل) چی دارە خورمایە (كَرْم) داری مێو قازانجیان تیایە
گەلی دار هەیە بەناوی بەریان مەشهووری عامن بۆت ئەکەم بەیان
(إجّاص) هەڵووژە (تُفّاح) یانی سێو هەندێکی ئاڵە وێنەی گوڵ و لێو
(تُوت) توو (تین) هەنجیرە (مِشْمِش) قەیسییە
نەوعێکی چاکی ناوی شەمسییە
(رُمّان) هەنارە (عِنَب) ترێیە (كُمَّثْرى، أُرْمود) ناوی هەرمێیە
(خَوخ) بەمەعنا قۆخ (سَفَرْجَل) بەیە
(لَوْز) چی بادامە (فُسْتُق) بستەیە
(جَوْز) بەمەعنا گوێز (عُنّاب) عەنابە (زَيْتون) زەیتوونە (رُطَب) ڕوتابە
(صَبّارة) چییە خورمای هیندییە (تَمْر) خورمایەو ژمارەی نییە
(بُسْر) بەترشی (رُطَب) شیرینی ئاخری هاوین زۆری ئەبینی
(لَيْمون) لیمۆیە (كَبّاد)و (أُتْرج) لەسینفی لیمۆن بەوێنەی (تُرنج)
(كِشْمِش) کشمیشە (زَبيب) مێوژە (بَلّوط) بەڕووە (زَعْرور) گۆێژە
(عَذْق) بۆ هۆشەی ترێ و خورمایە (عُنْقود) بۆ ترێ مەخصووص ڕەوایە
(قَطْف) بۆ میوەی کاتی چنینە (مِقْطَفَة)و (سَلَّة) یەعنی بەرچینە
(قَوْصَرَة)و (زَمِيلَة) هەم بۆ بەرچینە
(جَنى) بۆ میوە کاتی چنینە
(ناضج) بۆ میوەی گەیشتووی قەبووڵ
(غَير ناضج) کاڵ (مُدَوَّد) کرمۆڵ

تين

مشمش

رُمّان

عنَب

كُمَّثرى، أرْمود

خُوخ

سفرْجل

لَوْز

فُستق

جَوْز

عنّاب

زَيْتون

رُطَب

لَيْمُون

كشمش

زَبيب

بلُّوط

زعْرُور

سلَّة

١٦- ناوی گەلێك دارو درەخت

(أيْكٌ)و (حَرَج)و (غَيْضة) لەگەڵ (غاب)

بۆ دارستانە ئەی عالی جەناب

(دَوْحَة) بنی دار (صِنوان) دوولقی

(غَرْب) داری پەڵك (خِلاف) داری بی

(دُلْب)و (صَفْصاف)و (عَرْعَر)و (صِنار)

هەموو ئەمانە ناون بۆ چنار

(سَرْو) دارێكە سەوزو خۆش ڕوخسار

شێوەی مەخروتیی لەباغ و جوبار

(صَنوْبر) ئەویش داری پەرداخە رەفیقی سەروەو زینەتی باخە

(صَنْدَل) دارێكی بۆنخۆشی بەرزە داری گوێز چونە ئەمیش بەوتەرزە

(سَلَم) دارشیلان (وَرْد) داری گوڵ

بۆنی ئەگاتە دەماخ و ناو دڵ

(كافُور) دارێكی خۆش ڕەنگ و وێنە بۆ بەرەكەیشی بەكاری بێنە

(نَبْق) دارێكی بەرزی گەڵا زۆر

(سِدْر) داری مورد بۆنخۆشی مەشهوور

(ساج) داری ساجە (نَرْجِيل) دار نەرجیل

(عُود) داری بۆنخۆش بەنرخ و جەلیل

(قَصَب) دارێكە دڕكاویی نابار هەروا (مُغَيْلان) لەعەرەب دیار

دڵم مەلوولە بەس بێ باسی خار بێنە سەر باسی گوڵانی نازدار

غَرْب

سِدْر

دُلْب، خلاف ، غَرْغَر، صنار

سَرْو

صَنَوْبَر

صَنْدَل

كافور

نَبَق

نَرْجيل

عُود

قَصَب

وَرْد

١٧- ناوی گوڵو گیای بۆنخۆش

(زَهْراء) دارگوڵە (زَهْر) یەعنی گـوڵ   بـۆ گـوڵ ئـەناڵێ هەمیـشە بولبـول
(بَنَفْسَج) یـەعنی گوڵـە وەنەوشـە   (نَرْجس) نەرگسی مەستی بێ خەوشە
(سَوْسَن) گوڵێکە ئـەڕوێ بـەهاران   لاجیوەردییـەو مـەحبووبی یـاران
(شَقائِق) گوڵی ڕەنگ ئاڵی جوان   لـە کۆسـالانا کێـوی هـەورامان
(عَنْبَر) گیایێکـە ئـەڕوێ لـەدەریا   ژن بۆ بـۆنی خـۆش ئـەیکا بەبـەریا
(أَنیسون) گیایی جوانی بۆنخۆشـە   چەشـنی هەزبیلـە کێـوی سەردوشـە
(بابُونَج) گیایی گوڵ زەردی جوان   بوژانەی نـاوە لای نـەوەی کـوردان
(خُزامی، عرار، أَذْخَر) سێ گیـان   بۆنخۆشن هەرسێ لـەحیجاز پەیدان
(آس)و (یاسمین) دووداری وەهان   لەبەر بۆنخۆشـی مەشهووری دنیـان
(وَرْد)یـش گوڵباغـەو (رَیْحـان) ڕێحانـە
(باقـة)یـش چـەپکەگوڵ بـۆ ناودەسـتانە
(بُرْعُم) خونچەیە بـەر لەپـشکووتن   (مَبْخَرة) شـوێنی بخـوور سـووتاندن
(عَبّاسـي) گـوڵی لالـە عەباسـە   (لَـبْلاب) لاولاوە باشـی بناسـە

هەندێ لەو نەباتانەی کە ئینسانو حەیوان ئەیان خۆن

(نَبات)و (کَلاء) هەموو جـۆرە گیـا   (أَب) گیای لەوەڕە کە حەیوان ئەیخوا
(عُشْب) گیـای وشـك (هَشیم) تێکـشکاو
(خَصیب) ئـەرزی تـەڕ بەسـەوزیو بـەئاو

زَهْر

بَنَفْسَج

نَرْجس

سَوْسَن

شَقائِق

عَنْبر

أنيسون

بابُونَج

خزامى

عَرار

أذخَر

(خَسَ)چی کاهووە (أصَفْ) کەوەرە

(كُرْفُس) کەرەوز (جَت) چی شەوەرە

(يَقْطين)و (قَرْع)و (شَجَر) کوولەکە

(باجِلَة)پاقلە، لەبیری مەکە

(فجْل) یەعنی توور (فُوم) لۆبیایە

(شَلْغَمْ) شێلمە قازانجی تیایە

(ثُوم) سیرو (بَصَل) پیازی خۆمانە

(عُنْصَل) بەمەعنا پیازە خووگانە

(قِثّاء) ترۆزی (خِیار) خەیارە

(بامیا)و (طَماطِم) ناویان دیارە

(دِبْسي) شووتییەو (بِطّیخ) کاڵەکە

(نَعْناع) پوونگەیە، لەبیریان مەکە

زۆرن ئەنواعی گژوگیای کێوی

بەگوێرەی وڵات ئەگۆڕێ نێوی

(شَیْح) هەڵەکوک و پێشوک و پیچك

(كَعُوب) کنگرەو (كَمْأة) چی قارچك

(جَدْب) ساڵی وشك لە بێ بارانی

(غلاء) گرانی (رُخْص) هەرزانی

(قَحْط) نەبوونی ساڵی نەهاتە

ساڵی سیاساڵ پڕ لەئافاتە

(جُوع)و (طَوْی)و (غَرْث، مَخْمَصَة، سَغَب)

ناوی برسییەتین بە واتەی عەرەب

(رِيّ) تێراوییە (شَبَع) چی تێری

(تُخَمَة) دەردی سك لەبەر زۆر خۆری

(سِعْر) یەعنی نرخ (مُسَعَّر) خوایە

بوون و نەبوون گشت لەدەس ئەوایە

١٩- حەیوانات

(نَعَم) وشترو گاو بزن و مەڕە

لەهەر شوێنێ بن هەر خێرو فەڕە

(إبل) وشترە نێر بێ یاخود مێ

(جَمَل) بۆ نێرەو (ناقَة) لەبۆ مێ

خس

كُرُفس

جت

يقْطين، قَرْع، شجَر

باجِلَة

فجل

فُوم

شَلْغَمْ

ثوم

بَصَل

عُنْصُل

قثّاء

(ثور) چی گاجووتە (ثورة) بۆ مانگا (بقر) بۆ جینسە لەنێرو لەما
(بقرة) بۆ تاك، بۆ مانگایش ئەبێ هەروەها (جاموس) با گوێت لەمن بێ
(مَعْز)و (ماعِز) بزن (شاة)و (ضأن) مەڕ
(نعج)و (نعجة) چی نێرو مێی کاوڕ
(أقرن)و (قرناء) شاخدار نێرو مێ (اجمّ)و (جمّاء) بۆ بێ شاخ ئەبێ
(تیس) چی سابرێنە حەچەی بزنانە (کبش) بەرانە نێرەی مەڕانە
(علیط) گەلەمەڕ (قطیع) بۆ ڕانە (مرتع)و (مرعى) لەوەڕگەیانە
(معلوفة) لەماڵ لەوەڕی ئەدرێ (سائمة) لە بۆ دەرەوە ئەبرێ
(فرس) بۆ ئەسپو مایین ئەوترێ (حصان) لەبۆ نێر (حجر) لەبۆ مێ
(أصیل) ڕەسەنە بەداكو بەباب
(هجین) هەر بەداك (برذون) هەر بەباب
(کمیت) یانی کوێت (مصمت) یەك ڕەنگە
(أبلق) بەڵەکە (أدهم) ڕەش ڕەنگە
(شموس) چەمووشە (جموح) سەرکێشە
(ذلول) یەعنی ڕام زەحمەت مەکێشە!
(خصيّ)و (موجوء) مەعنای خەسراوە
لەبۆ قوربانی باشەو تەواوە
(فحل) بۆ نێرە لەهەر نەوعێ بێ زۆرتر بۆ ئەسپو وشتر ئەوترێ
(بنت مخاض) مێی وشتری یەك ساڵە
(بنت لبون) مێی وشتری دووساڵە
(حقة) سێ ساڵە (جذعة) چوار ساڵە (ثنیة) وشتری عومری پێنج ساڵە

خِيار

دِبْسي

شَيح

كَمأة

باميا

طماطِم

كَعُوب

بطّيخ

نَعْناع

(جَذَعَة) لەمەڕا کاوڕە مێی یەك ساڵ (مُسِنَّة) مەعنای نیونی دووساڵ

(ثَنِيَّة)ی بزن چیتری دوو ساڵ (تَبِيعة) مێچکەی پار گوێری یەك ساڵ

بۆ کوڕە وشتر (قِرْمِل) ئەوترێ (عِجْل) گوێلکەنێر (عِجْلَة) لەبۆ مێ

(مُهْر) جوانوو ئەسپ (حَمْل) بۆ بەرخە

هەروەها (سَخْل)و (طَلْيّ) بەونرخە

(عناق)و (جَدْي) یەعنی کارژەڵە (عَتُود) بۆ گیسکی یەك ساڵەی زلە

ئەمانە هەموو گۆشتیان حەلاڵە خۆشتریان گۆشتی بەرخی یەك ساڵە

(بَغْل) هێسترە (حِمار) یەعنی کەر

(جَحْش) یەعنی جاش (حِمارە) ماکەر

سوودی ئەمانە بارەو سواری گۆشتیان ناخورێ مەعلومەو دیاری

(خُفّ) ناوە لەبۆ پێی فیل و وشتر

(ظِلْف) پێی دووسم لەگاو بزن و مەڕ

(حافر) بۆ یەك سم لەئەسپ و ماین بەکار ئەهێنرێ لێت بێ عاین

(صُوف) خوری (وَبَر) تووکی وشتران

(شَعْر) مووەو (رِيش) پەڕی باڵداران

(مَعْطَن)و (مَراح) مۆڵگەی وشترە (مَرْبَض) بۆ مۆڵگەی بزن یا مەڕە

(زَرِيبة)و (حَظِيرة) پەچەی بزن و مەڕ

(إصْطَبل) شوێنی ئەسپ و هێسرو کەر

(بَعْرَة) پشقلە (رَوْث)یش شیاکە لێت کەوت بەتەڕی زوو ئاوی پیاکە

(بَقَر، بَقَرَة، شاة)و (مَعْز)و (ضأن)

هەروا ئەوترێن بۆ کێویەکان

مَعْز، ماعِز

ثَوْر

إبل

غَلْبَط

نَعْج، نَعْجة

شاة، ضأن

أَدْهَم

كَبْش

تَيس

كُمَيْت

فرس

أَبْلَق

(مَهى) ئیسمی جینس بۆ گاکێوییە (مهاة) بۆ یەکی بزانە چییە

(أروی) بلّێ بۆ بەرانی کێوی (أروِیَة)مێ‌کەی (ثَعلَب) بۆ ڕێوی

(وَعل)و (إبل) چی ناوی سابرێنە بۆ مەڕو بزنی کێوی بخوێنە

(رِیم)و (أعفَر)و (ظَبي) هەم (غَزال)

ناون بۆ ئاسك ئەی خاوەن کەماڵ

(إرنَب) کەروێشکە (ضَبُع) کەمتیار

(سَنجاب) سمۆرە ئەڕواتە سەر دار

(وَبر) چالّەکە (دُلدل) سووچەڕە سیخی تەنیشتی لەجیاتیی پەڕە

(داجِن) چینەکەر جەمعی (دواجِن)

شەخصی سەرسەریش پێی ئەڵێن (ماجِن)

(مُسمَن) لەگەڵ (رُبی)و (أكُولَة) قەڵەو کراوەو چەورەو خریلە

(ذبیحة) کوشتی (ضَحِیَّة) قوربانی هەروا (أضحِیة) ئەبێ بیزانی

(هَدی) حەیوانێك بەدیاری ببرێ بۆ ماڵی خوداو لەوێ سەرببرێ

(عَقیقة) حەوتم. منالّ حەوتەی چوو سەری بتاشەو ناوی بنێ زوو

بەسەنگی تووکی سەری لەپارە بدە بەهەزار خێری هەزارە

حەیوانی حەوتم سەربڕە ئەم جار بیکە بە چێشت و بیدە بە هەژار

(دُجاج) مریشکە (دیك) کەڵەشێرە بەراوردکراو وەك کاتژمێرە

(قَلَمُون) عەلیشیش (بَطّ) مراوییە

(أوز)و (وَزّ) قازە تەیری ئاوییە

(حمام) کۆترە ئەصنافی زۆرە سپی و ڕەش و شین بەڵەك و بۆرە

عِجْل

مُهْر

حَمَل

جَدي

بَغل

حمار

جَحْش

خُفّ

ظِلْف

حافر

مِعْطن

ثَعْلَب

(وَرْقاء) کۆترێکه ڕەنگەکەی سەوزە (وَرْشان) ڕەنگەکەی لێڵ و پڕ تۆزە
(فاخِتـه) نـاوی کـۆترە باریکـه مـار وزە ناکـا تـا ئـەو نزیکـه
(قُمْري) کۆترێکه خاوەن لەنجەولار وا لەگـەردنیا تـەوقی عەشـقی یـار!
(حَجْل)و (قَبج) کـەو (حَجْلَة) ماکـەوە
(دُرّاج) چـی پـۆڕە، گۆشـتی پتـەوە
(فَرْخ) جووجەڵـه نـەوعی باڵـدارە (سُـلَف) تایـەتی نـاوی کـەوبارە
(عُصْفور) چۆلەکە (زَرْزور) ڕیشۆڵە (کُـری) کەڕەواڵـه لەدەشتی چۆڵە
(غُـرابُ الـزَّرع) قـەلێکی ڕەشـه گۆشـتی ئـەخورێ و بـچووکە لەشـه
(قلـولاء، کَرْکـي) قـازو قـوڵنگن بەئاسمانـەوە خـەریك ئاهـەنگن
(عَنْدَلیب، کُعَیت، هُـزار) بولبولـه ئاواتـەخوازی دیـداری گوڵـه
(حَسّونه) جۆرێك چۆلەکەی جوانـه خاڵ‌خاڵ و شیرین بەچەند ئەلوانه
(زُعَرَة) نـاوی چـۆلەکەیەك جـوان (یَمـام) کـۆتری وەحـشی لـەکێوان
(عِرْنـاس) ئـەوترێ بـۆ پەلـەوەرێ لەشـی گەورەیـه بەقـەد کـۆترێ
(سُمان)و (سَلْوی) یـەعنی شـەلاقە ئەوەنـد قەڵـەوە هـەر بـەزی سـاقە
(عَیْلامي) یەعنی تەیری عەینەمـەل بـۆ کولـه ئـەبێ بـه مایـەی ئەجـەل
(حُباري) تەیرێ ئەشـووبهێ بـەقاز (قاق) ماسیگرەو لێی نابـێ دەربـاز
(أنیس) تەیرێکی ئـاوی و قوڵدرێـژ (نُعامَـة) وشـترمورغی گێـژو وێـژ
(سَقا) شەقاقوش بەزمانی تـورکی (رَهْوَة) تەیرێکە لەچەشنی (کُرْکي)
(حَـساسَة) نـاوە بـۆ ماسـیگرە (قُبَـرَّة) بڵـێ بـۆ دارکونکـەرە
ئەمانە هـەموو گۆشتیان ئـەخورێ بۆیـه هەمیـشە ڕاویـان ئـەکرێ

أرْنَب

ضَبع

سَنجاب

وَبَر

دُلدل

دُجاج

ديك

فلمُون

بَطّ

أوْز، وَزّ

حمام

حَجَل، قَبَج

دُرّاج

فَرْخ

عُصْفور

(جلالـة) تـەیرێ کەپیـسی ئـەخوا　　دای بەسـتە هـەتا ماوەیـەك ئـەڕوا

تا پاك بێتەوە گۆشتی بـۆ خـواردن　　ئەوجا جـا چـەقۆی بنـێ لەگـەردن

❁ ❁ ❁

(منقار) دەنووکە (غرفـة الـدیك)　　پـەری ملیـەتی ئـەی بـرای نزیـك

(حوصـلة) نـاوە لـەبۆ جیکڵـدان　　(عرف) پۆپەیە (مخلـب) چـنگەکان

(بیضة) هێلکە (فرخ) بەچکە (ریش) پەڕ

(خافیـة) پـەنهانی (قادمـة) ڕوو لـەدەر

(جناح)باڵ (وکر)و (عش) چـی هێلانـە

چ لەماڵـــدابێ و چ لـــەو کێوانـــە

(سمك) ماسیو گشت حەیوانی ئاوی　　(حوت)یش بەکوردی نەهنگە ناوی

(جراد) کوڵەیە (بـیض) بـۆ گەرایـە　　وەك گەرای کولەو ماسیی دەریایـە

❁ ❁ ❁

(نحل) یەعنی هەنگ (نحلة) یەك هەنگـە

(یعسوب) هـەنگی نێـر بەشـێوەو ڕەنگـە

(کـورة)و (کـوارة) مـەعنای هەنگدانـە

(نخاریـب النحـل) جێـی هەنگوینیانـە

(عمـرة النحـل) هـەم شـوێنی هەنگـە

(عـسالة) مـەعنای هـەنگوینی زەنگـە

(عسل) هەنگوینە (مصفى) مـەعنا　　هـەنگوینی سـافە لـەزەتی گیانـە

❁ ❁ ❁

(صید) چی نەچیرە (إصطیاد) ڕاوە　　(صـیاد) ڕاوچـییە (حبالـة) داوە

هـەروا (شـبکة) لـەکێو دائـەنرێ　　بـۆ ڕاوی ماسـیش بەکارئـەهێنرێ

زُرزور

غُرابٌ

قلولاء، كَركي

عَندَليب، كُعيت، هُزار

قاق

نُعامَة

رِيم، أعْفَر، ظَبي، غَزال

قُبَّرَة

بَيضَة

رِيش

وَكْر، عُشّ

سَمَك

حُوت

جَراد

نَحل

(فخ) یەعنی فاقە تەڵەی دانراو   گیاندار بۆ دانە ئەکەوێتە داو

(ذبح) سەربڕین وەهای سەربڕێ   کەحلقەی قوڕگ و سوورێچکەی ببڕێ

(محدد) تیغی تیژی بڕندە   سەربڕین بەمە بەدین پەسەندە

هەروەها بەهەر تیژێکی سەربڕ   غەیری نینۆك و ددانی گازگر

بەڵێ نەچیرێ ڕاکاو پێی نەگەی   ڕەوایە بەتیغ هەر کوێ پەی بکەی

(جلد)و (إهاب) پێست (سلخ) کووروونە

(نسلخ منه) هات بەم نموونە

حەرامە گۆشتی حەیوانی تاساو   یا قوچ لێدراو یا مل هەڵکنراو

یاخود بە بەردو کوتەك بیکوژێ   نابێ لە گۆشتی وەها بچەژێ

(متردی)یە کەوتبێتە خوار   (میتە)و (جیفە) بەمەعنای مردار

(نطیحە) مەعنای قوچ لێدراوە   (منخنقە)چی؟ ئەوەی تاساوە

(موقوذە) ئەوەی بدەی لەسەری   گۆشتی ئەمانە لێی ببە بەری

(مکلب) سەگێ کە تەعلیم بدرێ   نەچیری ئەمەیش ڕەوایە بخورێ

(لعق الدم) مەعنای چلپانی خوێنە   (ولوغ) بەمەعنا دەم تێهاوینە

بەمانە فەرزە ئەوشتە نەخورێ   هەتا بەساغی گلاوی ئەکرێ

(تناول) مەعنای لەشت خواردنە   (لحس) لستنەوەی قاپی خواردنە

لەپاك و لەپیس فەرزە پرسیار   لەسەر ئینسانی بەدینی هۆشیار

ئەو گیاندارانەی گۆشتیان حەرامە   بۆت بەیان ئەکەم بزانە کامە

(خنزیر) بەرازە (أرت) نێرەیە   (کلب) جینسی سەگ (کلبە) دێڵەیە

بَبر

ضِفدَع

خِنزير

كَلْب

سَلُوقي

قِطّ، سِنَّوْر، هِرَّة، بَزّونه

دُبّ

قِرْد

فيل

لَبْوَة

نَمِر

كَرْكَدَن

ذِئب، سِرْحان، سِيد

إبْنُ آوى

لَيْث، أسد، ضَيْغَم، ضِرْغام

(سَلوقي) تـانجى بـۆ ڕاو بـەكـارە (عَقور) نهێنگـر وەك سـەگـی هـارە
(قِـطّ)و (سِـنَّوْر)و (هِـرَّة)و (بَزّونـه)
یـەعنی پـشیله، بـۆ مـاڵ مەئزوونـە
(فَهْد) بەمەعنا یوز دڕندەو بەچـنگ لەشـی بـاریكتر لـە لەشـی پڵـنگ
بـەڵێ لـەپڵنگ درێـژتر ئـەبێ بـۆ ڕاو بـەكـارە تـەمی وەرئـەگرێ
(قِـرْد) مەیموونـە تـەمی وەرگـرە لەگـەڵی حـەیوان بەخزمـەتترە
(فیل)فیلەو (بَبْـر) بەمـەعنا بـەورە (دُبّ) ناوی ورچە بەدخوڵك و تـەورە
(لَیْـث)و (أسـد)و (ضَـیْغَم)و (ضَـرْغام)
(هِرْماس) یەعنی شێر بـە صـوورەتی عـام
(لَبـوَة) دەڵەشـێر (نَمـر) پڵنگـە (كَرْكَدَن) چییە هـەر كـەركەدەنگـە
(ذِئب)و (سَرْحان)و (سِید) ناوی گورگـە
زیانـە خرۆیـەو تۆبـەی بەمەرگـە
(إبْنُ آوى) چی نـاوە بـۆ چـەقەڵ زیانە خرۆی پیس بەدشێوەو دەغـەڵ
(إبْـنُ عِـرْس) ئـەویش لەچـەقەڵ كزتـر
بەلـەش درێـژە گـوێ كـورت و سـەر خـڕ
(دَلَق) دەڵەكـە ڕەنگـی زەردبـام بەقـەد پـشیلە ئـەبێ بەئەنـدام
سـك و مـل سپی بەشـێوە جوانـە پێستەكەی بـۆ كـەوڵ نرخـی گرانـە
(كَلْبُ الماء) ناوی بەكوردی سەگلاو بەشـێوەی سـەگە مێملّـە بـەئاو
كلكی درێـژە پـەل و گـوێ كورتـە ڕەنگـی سـوورێكی لـێڵ و ناپوختـە
(سَمّور) حەیوانی ڕەنگسووری ڕەش بـام
كزتـر لەچـەقەڵ بەلـەش و ئەنـدام

كلْبُ الماء

سِمْع

شِبل

جرْو

شاهين، بازي

صقْر

نَسْر

حِدأة

عُقاب

غُراب

لقْلق

بُوم

هُدهُد

طاوُس

ببغاء

پێستی بۆ فەروە نرخی گرانە   سمۆرە نێیە باشی بزانە

لەم حەیوانانە هەر سەگ و بەراز   پیسە بەحوکمی شەرعی سەرفەراز

پیس بووی بەمانە پاك ئەبێ تەواو   بەشەش ئاوی ڕوون جارێك بەلێلاو

(سِمْع) بەچکە گورگ (شِبل) بەچکەشێر

(جِرْو) تووتکە سەگ ڕای مەگرە بێ خێر

(شاهين)و (بازي) بازی نازدارە   (نَسْر) سیسارگە (حِدأة) کۆلارە

(عُقاب) واشەیە (صَقْر) هەڵۆیە   هەروەها (سَنْقَر) لە کەژو کۆیە

(غُداف) بەمەعنا داڵە کەرخۆرە   بەرەنگ تۆزاوی بەڵەك و بۆرە

(غُراب) قەلەڕەش (قَعْقَع) قەشقەڕە   خێرە کوشتنیان، بوونیان زەرەرە

(لَقْلَق) لەقلەقە زلێکی نابار   هەر ئەوەی باشە دوژمنە بۆ مار

(بُوم) کوندەپەپوو ئەصنافی زۆرە   پشیلە سەرو بەڵەك و بۆرە

(هُدْهُد) بەمەعنا پەپوسلێمانە   باسی نامەکەی لەناو قورئانە

(طاوُس) تاوسە لەخۆی حەیرانە   هەردوو پێی نەبێ گشت گیانی جوانە

(بَبغاء) تووتی تەمێ وەرئەگرێ   بەتەعلیم فێری چەند قسە ئەکرێ

(خَطّاف) ناوێکە بۆ پەڕەسێلکە   (خَفّاش) شەمشەمە دوورە لەهێلکە

(صَفّ) باڵ ڕاگرتن (دَفّ) بۆ باڵ لێدان

(نَقْر) ئەوترێ بۆ دەنووك لێدان

ئەم باڵدارانە گۆشتیان حەرامە   خواردنیان عەکسی حوکمی ئیسلامە

❀ ❀ ❀

هەر پەلەوەرێ چنگ لارو تیژە   دەنووك قولاپیو هارو خوێن ڕێژە

هەر دوڕندەیێ کە کەڵبەی تیژە   گۆشتیان حەرامە خوێنیان مەڕێژە

خطّاف

خفّاش

جرُيش

حرْذون

عقْرب

بُرغوث

قمْل

زنْبور

ذُباب

عضْرفوت

فأرة

يرْبوع، جُرَذ

خُنفُساء، جُعَل

عنْكبوت

فراش

نمْل

سُلحْفاة

غيلم

(حِرِّيش) ماری زل (حَـرِيش) هـەزارپێ

(حِـرْذَوْن) قومقومـە هـەر بەشێکی بـێ

(حَيَة) جینسی مار (ثُعْبان) ماری زل (حَيَّـة رَقْطـاء) کـەوەماری شـل

(عَقْرَب) دووپشکە (جرّاَرَة) بەشـێ کلکـی بەئـەرزا خـەتێك ئەکێشێ

(إبْرَة) چزوەکەی (حمّة) ژاریـەتی ڕێحانـەی پیشاو یەکـەم چاریەتی

یـا سـەری قـوولی هێلکـە بـەکاڵی ڕابگرە لەسـەر جێـی جزی ئـاڵی

ژاری ئەکێـشێ و ئـیتر ئـەو هێلکـە ئـەبێ بـەژاری خـاوەن تەهلوکـە

(بُرْغُـوث) یـەعنی کـێچ (قَمْـل) ئەسپێیە

(طَبُـوع) چـنگنەیە زۆر چەسـپی جێیـە

(زُنْبور) نـاوی عـام بـۆ زەردەواڵـە چ شەنگەسـوورە چ وردەواڵـە

(ذُباب) یەعنی مێش (يراع) بەشـی وا بـەهۆی ویزەویـزە دڵـت تێکئـەدا

(السّامُ الأَبْرَص) یـەعنی قومقومـە ئەوەنـد بەدشـکڵە تـا بڵێـی کەمـە

(عَـضْرفوت) نـاوە لـەبۆ مارمیلکـە (فَـارَة) ناوێکـە بـۆ هـەموو مـشکە

(يَرْبوع) لەگەڵ (جُرْز) چی مشکە کوێرە

ڕاوی پێویـسته بـە زیـان فێـرە

(خُنْفُـساء، جُعَـل) بـۆ قالونـچەیە (عَنْکَبـوت) مـەعنای جاڵجاڵۆکەیـە

(فَراش) ئەوترێ بۆ گـشت پەپوولـە (نَمْـل) بـەتێکڕا بـۆ گـشت مێروولـە

(امْعـاءُ الأرض) نـاوی گڵخۆرکـە (حَشَرَة) کرمە وەك کرمـە سوورکە

(سُلْحَفاة) کیسەڵ (غَیلم) بۆ ڕەقـە (سَرَطان) قرژانگ (ضَفْدَع) بۆ بۆقـە

(كَهْف) ئەشكەوتە هەم (مَغارة)و (غـار)

(كُناس) جێی ئاسکە (وِجاء) جێی کـەمتیار

(عَرين)لانی شێر (جُحْـر) بەمـەعنا کونی مارو مـوور ئـەی بـرای زانـا

(عَضّ) یەعنی گەستن بەتیـژیی ددان ئەشـوترێ لـەبۆ غـەدری زاڵمـان

(عَقْر) پەی کـردن بـەتیغی بـەکار یـادانی سـەگی گەزنـدەی نابـار

(لَسْع) پێـوەدان بەچـزی نابـار (نَهْش) قەپگرتن (لَدْغ) گەستنی مار

(لَدْغ) ئەوترێ بەمـەعنای سـووتان (كَيّ) بۆ داخکردن (وَشْم) خاڵکوتان

(لَدیغ)و (سَلیم) ئـەوەی گـەزراوە (مَسْموم) خۆراکی ژار تـێ کـراوە

(صَوت) بەمەعنا دەنگ (نَغْمَة) دەنگی خۆش

(أنـين) ناڵینـە بـۆ شەخـسی نـەخۆش

(صِياح)و (صُراخ) مەعنای هـاوارە (صَـيْحَة) دەنگێکـی زلی نابـارە

(رَعْد) دەنگی هـەور وا لەگـەڵ (بَـرْق)ە

(صـاعِقَة) مـەعنای هـەورە تریـشقە

(صَـفير) ئـاوازێ وێنـەی زریکـە بـۆ کـاتی جـەنگ‌و کـاتی حەریقـە

(صَلْصَلَة) مەعنای ئاوازەی جەرەس جەرەس زەنگی مل پێش ئامەنگی مەس

(زَئير) دەنگی شێر زۆر بەهەیبەتـە تایبـەتی کـاتی لەسـەر هەڵمەتـە

(عُواء) لوورەی سەگ هەم گورگ‌و چـەقەڵ

(نُبـاح) وەڕینـە بـۆ سـەگی چـەپەڵ

(جَرْش) ئاوازی دەرچـوونی مـارە لە کراژی خۆی . ئای چەند نابارە!

(صهيل) حيلكەی ئەسپ خۆش‌و جوانە

(نهيق) بەمەعنا زەڕەی کەرانە

(رُغاء) قوڕەی گاو وشترو کەمتیار دەنگی وشترمرغ باڵداری نابار

(نَعيق) بەمەعنا پیرکەی شوانە بۆ ڕاپەڕینی وردە حەیوانە

(شَعب)و (أُمّة)و (قوم) هەرسێ بەمەعنا

گەلی هاونەژاد لە یەك زمانا

(حيّ)و (قبيلة) هۆزێکە لەوان ئەڕۆنەوە سەر باوکی هەموویان

(بطن) بەشێکە لەیەك قەبیلە لەم کەمتر (فخذ)ە، خوار ئەم (فصيلة)

(مصاهرة) چی خزمی ژنانە (نَسب) بەمەعنا هاوپشتییانە

(قريب) خزم‌و خوێش لەم دووسەرانە

(أجنبي) مەعنای شەخصی بێگانە

(فرع)و (بعض) چی مەعنای ئەولادە

(أصل) بۆ دایك‌و باوك‌و ئەجدادە

(رحم)و (رُکن)و (قريب)و (حميم)

خزمە. (صديق) چی دۆستێکی سەلیم

(جدّ) باپیرە (جدّة) نەنکە (أب) چی؟ باوکە و (أمّ) چی؟ دایکە

(والدة) دایکە (والد) یەعنی باب (والدين) هەردوو ڕابگرە حیساب

(إبن) یەعنی کوڕ (حفيد) کوڕەزا (بنت) بەمەعنا کچ (سبط) کچەزا

(أخت) یەعنی خوشك (أخ) برا برای باش پشتەو ڕووناکیی چرا

(شقيقة) خوشکەو (شقيق) برایە بەو شەرتە یەك بن بە باب‌و دایە

(عمّة) یەعنی پوور بۆ خوشکی بابە   (خالة) خوشکی دایك (عمّ) برای بابە

(خال) برای دایکە. ئەم چوار ناوانە   بۆ چینی ژووروویش بیڵێ جوانە

(زوْج) بەمەعنا مێرد (زوْجة) یەعنی ژن

ئەمە ئەوترێ پاش مارەکردن

(نکاح)و (زواج) مارەکردنە   (صداق) مارەیی کە موڵکی ژنە

هەروەها (مهْر)و (نحْلة) بۆ (صداق)

(مُتعة) ماڵێکە ئەیدا پاش تەڵاق

(نفقة) مەسرەف بۆ منداڵ و ژن   (طلاق) تەلاقە بۆ ژن وێڵ کردن

(ختن) زاوایە (صهْر) خەزوورە   باوك و دایکی ژن بەمە مەشهورە

باوك و دایکیان لە هەردوولاوە   بە (صهْر)و بە (حَم) ناویان براوە

(حَم) هەم خزمی ژن بەهۆی شووەکەی

یا خزمی پیاوە بەهۆی ژنەکەی

ژنێکت هێنا ئەوەی بوویەتی   کچ بوو (ربیبة)و (ربیب) کوڕیەتی

مەحرەمن بۆ تۆ بەوێنەی ئەولاد   هەم نەتەوەیان بە تووڵی نەژاد

پاش تەڵاقدانیش منداڵی بێ   هەر مەحرەم ئەبێ ئاگات لەخۆت بێ

(رَحِم)منداڵدان (مَشیمة) کیسە   لەگەڵ منداڵە فڕێیدە پیسە

(قابلة) مامان (حاضن) بەخێوکەر   (ظئر) دایەنە (مُرْضع)چی شیردەر

(رضیع) مناڵە هەتا شیر ئەخوا   ماوەی لەشەرعا تا دوو ساڵ ئەڕوا

شیری ژنت خوارد خۆی و مێردەکەی   دایك و باوکی تۆن، قەت هەڵە نەکەی

نەتەوەی ئەوان براو خوشکی تۆن   هەرچەند هەزار پشت بەرەو خوار بڕۆن

لای ژووری ئەوان نەنك و باپیرە   ئەمە فەرمانی خودای خەبیرە

لاگۆشەی ئەوان بەوێنەی نەسەب   مامەو خاڵەو پوور ڕابگرە ئەدەب

نەتەوەی ئەتۆیش هەروەك تۆ ئەبێ   كێ مەحرەم نابێ و كێ مەحرەم ئەبێ

(یَتیم) بەمەعنا منالّی بێ باب   (لطیم) منالّی بێ دایك و بێ باب

(فطیم) منالّی لەشیر براوە   (مُمَیِّز) مەعنای بەهۆش و تاوە

(خِطْبَة) خوازبێنی (عَقْد) بەمەعنا   مارەبڕینە ئەی برای زانا

(عَروس) یەعنی بووك هەم بۆ زاوایە   (وَلیمَة العِرْس) شادیی زاوایە

كە بانگیان كردی پێویستە بڕۆی   ئارەزووی خۆتە بخۆی یا نەخۆی

(نِثار) بەمەعنا پارە هەڵدانە   یا نوقڵ و شەكر بۆ منالانە

چەند خۆشە كۆمەڵ براو برادەر   بێن هەڵی بدەن پارە یا شەكەر

(رَقْص) هەڵپەڕكێ (غناء) گۆرانی   بەدین ڕەوایە بەڕووی ئینسانی

(نَشید) گۆرانی هۆنراوەی خۆشە   لەبۆ ڕۆحی تۆ قووتە بینۆشە

(دَفّ) دەف (طَبْل) تەپڵ (یَراع) شمشاڵە   دەف و تەپڵی باز بەشەرع حەلاڵە

هەروەها هەموو بەشی گۆرانی   دووربن لەڕەسم و شێوەی شەیتانی

چەند خۆشە بەستەی (لاوك)و (حەیران)   (ئای ئای)و (قەتار) نەغمەی گەرمیان

نەزمی (دەرەیی)و (سیاچەمانە)   دڵ ئەبرژێنێ لەو هەورامانە

(هۆرە)و (یاغەزاڵ) یا خاڵۆی ڕێبوار   (غەریب هۆ غەریب) دەرد ئەكا تیمار

مۆسیقا نەغمەو ئاوازەی فەننی   لەسەر حورفەو لەهجەی پەسەندی

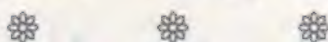
بۆ بانگ كردنی سەربازی سوپا   بۆ ئامادەبوون بۆ شەڕو دەعوا

بۆ دیداری شاو بۆ كاتی شادی   بۆ وڵات گرتن لەبۆ ئازادی

بۆ کاتی ماتەم وەها لێ ئەدرێ دڵت بێتە جۆش بەشەر خۆی نەگرێ

(لَهو) غەفڵەتەو غەفڵەت حەرامە گەپ و گاڵتەی زۆر دەستووری عامە
ئەسباب گەلێکە بەیاسای وڵات هەندێ لەوانە بەیان کەم لەلات
(أُغْن، دَرْبَكَة، بُوق)و (كُنارة)
(كمَنْجَة، قانُون، عُود) و (نَقارة)
(مُجوز)و (صُرنا)و (مزمار)و (طارَة)
(صَنج)و (طَنبور)و (كُوبة)و (قيثارة)
(دَرْبَكة)وێنەی دیلەکی درێژ (بُوق) بۆرییەکە قەمچ و پێچ و لێژ
(مُجْوز) دووزەلە (صُرنا) سرنایە (مِزْمار) یەك خانە (طارة) وەك تایە
(صَنْج) دوو دەوریی زەردی مەشهوورە
(طَنبور)و (رَباب) مەعنای تەموورە
(كُوبة) دمڵەکە هەموو حەرامن ئیشی ئینسانی بێ دین و فامن
کەسێ بەشداربێ لەپیشەی مەردی ناکەوێتە سەر شێوەی نامەردی

(فُسوق) لادانە لە ئایین و دین (قَتل) کوشتنە (قَطْع) بۆ برین
(مُتَلَصِّصَة) و (قُطّاع الطَّرِيق) بەمەعنا جەردەن دوورن لەتەوفیق
(سِرْقَة) چی دزیی ماڵە لەشوێنا وەك یەکە رویێك لەگەڵ ملوێنا
(زِنا) یا (بِغاء) بۆ ئیشی حەرام سەنگەسار ئەکرێن لەبەرچاوی عام
یا صەد جەڵدەیان ئەدرێ بەپشتا جەللاد دارەکەی وا لەناو مشتا
(خَمْر) شەرابە (خمّار)شەرابخۆر (مَیْسَر) قومارە بەشەر تاڵانکەر

يراع

طَبل

دَف

Error

مُجوز

صرنا

مزمار

بوق

قيثارة

طنبور، رباب

صنج

نقارة

عود

قانون

هۆی ئەم شەڕانە لەپاش بەتاڵی   دۆستیی ئینسانی لەئایین خاڵی

(تصفیق) بەمەعنا چەپڵە کوتانە   بەدوو بەری دەست مایەی تاوانە

بە بەرویشتی دوودەست گەر بیکەی   بەشەرع حەڵاڵەو بەتاوان ناگەی

(تشبیك) بەمەعنا پەنجە لەیەك دان   لەبەینی پەنجە بیزانە زۆر جوان

(تفرقع) مەعنای پەنجە تەقاندن   مەکرووهە لەناو مزگەوت واکردن

(معاش) یا ژینە یا هۆی ژیانە   (میرة) خۆراکێ کە قووتی گیانە

(رکب)و (قافلة) مەعنای کاروانە   (عیر)و (سیّارة)یش وەها بزانە

(قطار) وڵاخی ڕیزی کاروانە   هەم شەمەندەفەر. (خان) مەعنای خانە

(حمل)و (وقر) بار (عدل) تابارە   (ظعن)و (ظعینة) بۆ کۆچ و بارە

(نقلة) کۆچکردن (رحال) بارخانە   (محمل)و (هودج) کەژاوەکانە

(إرتحال) بڵێ لەبۆ بارکردن   (حلّ)و(حطّ) هەردوو لەبۆ بارخسن

(راحلة) مەعنای وڵاخی بارە   (مرکوب) بەمەعنا وڵاخی سوارە

(سائق) لێ خوڕە (قائد) ڕاکێشە   (مؤخر) بۆ پاش (مقدم) پێشە

(نخس) بە مەعنا نەقیزە لێدان   (همزة) بەمەعنا ئاوزەنگی لیدان

(کبح) کوتانی لەغاوی دەمیان   (سیر)چی؟ ڕۆیشتن (رکض)بۆ غاردان

(سری) شەورەوی (إدلاج) بەمەعنا
شەو گرتنەدەم لەبەربەیانا

(طریق)و (صراط، سبیل) یەعنی ڕێ
(وعر) ئەو ڕێگەی سەخت و لاڕێ بێ

(أمت)و (معوج، منحرف) لارە
(سوی)و (مستقیم) ڕێك و خۆشبارە

(مَحطّ الرِّحال) جێی خستنی بار (مَنـزِل)و (مقـرّ) ئارامگـای بـەکار

(جِسْر)و (قَنطـرَة) بەمـەعنا پـردە (مَعْبر) ڕێ گوزەر دەشتە یا هـەردە

(سَـوْم) سـەوداکردن (عقْـد) دابەسـتن (خـان) کاروانـسەرا جێگـەی بارخـستن

(وَزْن) سەنگی کێش هەم مانای کێشان (کَیْل) کاسەی مەنە، هەم مـەعنای پێـوان

(زَرْع) مەعنای گەز هەم شت گەز کـردن (عَـدّ)وەکـوو (تَعْـداد) یـەعنی ژمـاردن

(غَـرْف) هـەڵگۆزین (غَرْفـة) یـەکجارە (غَرْفَــة) شــێوەیێ لــەویا بــەکارە

(حَفْنَة) مشتێکە یـەعنی دوو لـەوێج (صاع) چوار (مُد)ە بەبێ قەمچ و پێچ

(مُدّ) ڕەتڵ و سولسی (رَطْل) بەمیزان صەدو سی درەم بێ زیادو نوقصان

(إرْدَبّ) بەمەعنا بیست و چوار صاعە (قفیز) بۆ صەدو چل و چوار زیراعـە

دیسان (قَفیـز) هـەم بەمـەعنا ربـە لـە هەرشـوێنێکا کـە ربـە دەئبـە

(قِسْطاس)و (میزان) یەعنی ترازوو (قَبّـان) قەپانـە بـێ زۆری بـازوو

(ذِراع) گەز بەڵام گەز لەبۆ دارتاش جیایە لـە گـەزی پێوانـەی قومـاش

گـەزی ئینـسانیش لەسـەری پەنجـە تـا بنـی ئەنیـشك بیگـرە مەڕەنجـە

(طَنّ) هەزار کیلۆ (کیلـو)یـشمان هـەزار غرامــی ڕێکــە ئــەی بــرای نــازدار

❀ ❀ ❀

(حُکومَة) لەسـەر عـورفی زەمانـە مـەعنای کۆمـەڵێ فـەرمان دارانـە

(قانون)و (نظام، دستور) یاسایە — ئارامە شوێنێ کە یاسای تیایە

(دین)و (ملّة)و (شریعة) ئایین — ئادەمی ناژی بێ نیزامو دین

(قوم)و (طائیفة)و (رَهط)و (شرذمة)

(فریق)و (فرقة)و (ثُلّة) تاقمە

(حزب) تاقمی هاوبیرو مەشرەب — حیزبێك ڕزگارە ئەڕوا بەئەدەب

(ملِك) پاشایە یەعنی سەرداره — (رئیسُ الجُمهور) بۆ سەر کۆمارە

پاشایی ئیرسە لەپاشی مردن — (جُمْهوریَّة) دێ بەهەڵبژاردن

(وَزیر) ئەو کەسەی سەرۆك ڕای ئەگرێ

ئیشی گرنگی پێ ڕائەسپێرێ

وەکوو دارایی‌و وەکوو ئابووری — وەکوو بەرگری‌و ئیشی زەرووری

(نائب) کەسێکە هەڵبژێرراوە — لەخەڵکی ولات دیاری کراوە

(عَین) ئینسانێکە خاوەن هۆش‌و بیر — لەژوور (نائب)ە بۆ پرس‌و تەگبیر

(وُزراء، نُواب، أعیان) ئەمانە — ئەوترێن لەبۆ گەلێ لەوانە

(مالیّة) مەعنای دارایی گەلە — دارایی لەسەر عیلم‌و عەمەلە

(بَیتُ المال) شوێنی دارایی عامە — (صِحّة) بۆ ساغیی لەش‌و ئەندامە

(مَعارف) مەعنای عیلم‌و زانینە — (دفاع) بەرگریی ولات‌و دینە

(عَدلیّة) مەعنای دادپەروەرییە — مەعنای (إقتصاد) بۆ ئابوورییە

(بَیرَق)و (رایة)و (عَلَم) ئالایە — ئالا نیشانەی ئازادیی تیایە

من وێنەیەکت بۆ بەیان ئەکەم — لەسەر حەقیقەت بەبێ زیادو کەم

کۆمەڵ شەخصێکە ئەگەر تێ بگەی — سەرۆك سەریەتی ئالا تاجەکەی

(مَعارِف) گیانی (مالِیَة) خوێنە (وُزراء) بەدڵ و حەواس ببینە

سوپا دوو دەستی (إدارة) دوو پێ (عَدالَة) ساغی ئەگەر بێتەجێ

❀ ❀ ❀

(عاصِمَة) پایتەخت جێی سەرکۆمارە ناوکی وڵاتە تا بەرقەرارە

شوێنی (وُزراء)و (نُوّاب)و (أعیان) جێگەی فەرمان و قانوون و بەیان

(بِلاط) لەعورفا قەسری پاشایە چون تەختە بەردی سافی تێدایە

(شارِع) ڕێگایەو بەعورفی ئەمڕۆ ڕێگای قیرتاوە هەستە پیا بڕۆ

(فُلْکة) بۆ دەوری چوار ڕێگاکانە لەبۆ ڕزگاریی ڕێبوارەکانە

❀ ❀ ❀

بە ئۆتۆمۆبێل ئەڵێن (سَیّارة) شەمەندەفەریش ناوی (قِطار)ە

(سِکَّةُ الحدید) ڕێی شەمەندەفەر پێچکەی قەتاری ئەکەوێتە سەر

(الخَطُّ الجَوّي) ڕێی ئاسمانە شوێنی هاتوچۆی فڕۆکەکانە

(بَرید) پۆستەیە لەناو وڵاتا نامەی تۆ ئەبا بەگشت جیهاتا

❀ ❀ ❀

(مَحْکَمَة) شوێنێ کە دادگایە (مَرکَز)یش جێگای فەرمانڕەوایە

(دَعْوی) دەعوایە (إقْرار) پێڵێنان (شاهِد) ئاگادار لە ڕووداوەکان

(تَسْجیل) نووسینە بۆ شێوەی فەرمان (حُکْم) فەرماندان بۆ ئەمن و ئەمان

(حَبْس) ڕاگرتن (سِجْن) زیندانە (شَنْق)یش بەمەعنا پەت لەمل نانە

(حِلْف) سوێنخواردن (بِرّ) سوێند ڕاگرتن

(حِنْث) ئەوترێ لەبۆ سوێند خستن

(کَفّارة) مەعنای تۆڵەی سوێند خستن بەخۆراك یا بەرگ یا ڕۆژووگرتن

(وَفْد)کۆمەڵێ بڕوا بۆ شوێنێ هەتا مەبەستێ لەوێ بنوێنێ

(مُمَثِّل) کەسێك بەوێنەی وەکیل حاڵی کەسێکت بۆ بکا تەمسیل
(عَرْض)و (إسْتِعْراض) مەعنای نومایش
خۆنیشاندانە لەگەڵ ئارایش

(رَبْط) پەیوەندە (عَهْد) پەیمانە (غَدْر)و (تَخَلُّف) پەیمان شکانە
(سِلْم) ئارامی (أمان) هێمنی (صداقَة) دۆستی (عَداء) دوژمنی
(حَرْب)و (قِتال)و (هَيْجا) یەعنی جەنگ
(مَعْرَكَة) شەڕگاه بە تۆپ و تفەنگ
(جَيْش)چی سوپایە هەوەها (خَمِيس)
لەسەر پێنج بەشە سوپا بەتەخصیص
(مُقَدِّمَة) چی بۆ پێش سوپایە (مُؤَخِّرَة) بۆ کۆمەڵی دوایە
(مَيْمَنَة) لای ڕاست (مَيْسَرَة) لای چەپ
(قَلْب) ناوکورگەی سوپای مورەتەب
(طَلِيعَة) مەعنای پێش قەڕەوڵە تیپی سوارەی بەهۆش و دڵە
(حِصْن) قەلایە (خَنْدَق) خەندەکە (كَيْد)و (خَدِيعَة)و (مَكْر) تەڵەکە
(نَهْضَة) تەکانە (وَثْبَة) هەڵمەتە (ثَوْرَة) شۆڕشە گەڵی زەحمەتە
(تَحَصُّن) مەعنای خۆپەنادانە (زَحْف) هێرشی سەر دوژمنانە
(إغارَة) مەعنای بدەی بەسەریا (حِصار) مانەوە بەدەورو بەریا
(رَكْض) غاردانە (عَدْو) ڕاکردن (ظَفَر) بازبردن (كَرّ) هەڵمەت بردن
(مُبارِز) کەسێ دەرچێ بۆ مەیدان (رَمْي) تیرتەقاندن (إصابَة) پێکان
(خُوذَة) کڵاوی پاڵەوانانە (دِرْع)و (زَرْد) چی بۆ کراسیانە

(مهماز) ئاسنی قوندەرەی سوارە (ران) پووزەوانەی پیاوی بەکارە
(حمایل) بەندی شمشێری ملە (حقیبة) پاشکۆ بۆ ئەشیاو جلە
(سَیف)و (حِسام)و (عضْب) یەعنی شیر
(قَوْس) کەوانە (سَهْم) یەعنی تیر
(نصْل)و (مِعْبلَة)و (سنان) سەری تیر
(رُمح) یەعنی ڕم (مقْبضة) دەسگیر
(قَناة) هەم ڕمە گەورە یا بچووك (مرزاق) ڕمێکە زۆر بچووك‌و سووك
(مِعْراض) تیرێکە کەوتوە لەمەیدان (غَرض)و (هَدَف) بەمەعنا نیشان
(نَبل) بەمەعنا تیری عەرەبی (نشاب) بۆ تیری عەجەمی ئەبی
(وَتر) ژێی کەوانە (خَتیعة) ژێگر
(وَهق) کەمەندە بۆ قەدی ئەسیر
(یَلبة)و (کنانة) لەبۆ تیردانە (مجَنّ)و (جُنة) مەعنای قەڵغانە
(مدْفعْ) یەعنی چەك، ئەنواعی زۆرە
(مُسَدَّس) چەکی شەش گوللە خۆرە
(طَلْقة) فیشەکە (بارُود) باڕووتە (بندقیة) چی؟ تفەنگی ڕووتە
(طَرّادة) کەشتیی جەنگی لەدەریا بەلاّم (غوّاصة) ئەڕوا بەژێریا
(عَربة)و (عجلة) ڕەوڕەوەکانە بەولاخ ئەڕوا لەم ناو شارانە
(مَنْجنیق) لەبۆ ئالەتێك ناوە لەشەڕدا خانووی پێ تێکدراوە
(مِحْجالة)و (مقْلاع) قوچەقانییە ئەمڕۆ هیچ یەکێ لەمانە نییە
(خَیّالة)و (فُرسان) کۆمەڵێ سوارە (مُشاة) پیادەیە بۆ کێو بەکارە
(جَنیبة) یەدەك ولاغی زیادە لەگەڵ سوارێکی ئازاو ئامادە

(قَعْقَعَةُ السيف) تەقەی شمشێرە مەردی شمشێرباز بەدڵ دلێرە

(مُراماة) مەعنای تیر لێکهاویشتن ئەش وتریَ لەبۆ شەڕە بەرد کردن

(مُلاكَمَة) چی لێدانە لەیەك بە مشتەکۆڵە یەك لەدوای یەك

(مُصارَعَة) چی زۆران گرتنە (مُقاتَلَة) چی یەکتر کوشتنە

(إلْتِحام) چییە؟ یەعنی تێك ڕژان (زَحْف) هێرشە بۆسەر دوژمنان

(شُجاع)و (بَطَل) یەعنی پاڵەوان (شَهيد) کوژراوە بەشەڕی مەیدان

(كَرّ) هەڵمەت بردن (كَرّار) هەڵمەت بەر

(مِقْدام) بەردەوام بۆ هەڵمەتو شەڕ

(قائِد القُوّات) فەرماندەی سوپات (فَتْح)و (إِحْتِلال) گرتنی وڵات

(فَوْز)و (ظَفَر)و (نَصْرَة)و (نَجاح)

زاڵبوونە لەسەر دووژمن بەسیلاح

(نَهْب)و (انتهاب) مەعنای تالانە (غَنيمَة) دەسکەوت ماڵی تالانە

(سَلْب) ئەوشتەی لەبەر کوژراوە هەمووی بۆ بکوژ بریار دراوە

(فِرار) ڕاکردن (هارِب) ڕاکردوو (مُوَلّي) بلێ بۆ پشت هەڵکردوو

(جَبان)و (خائِف) شەخصی ترسنۆك (أنانِي)کێیە؟ خاوەن من منوك

(إنْهِزام) شکان (هَزْم) شکاندن (إنْسِحاب) مەعنای پاشەوپاش هاتن

(أسير) یەعنی دیل قەت نەکوژراوە (سِجين) زیندانی ڕاگیرکراوە

(أَدْهَم)و (قَيْد)و (سِلْسِلَة)و (وَثاق)

مەعنای زنجیرە. پەیمانیش (ميثاق)

(مَنّ) بەپیاوەتی بەرەڵلا بکرێ (فِدا) لەتۆڵەی گیراوا ئەدرێ

(عَنْوَة) گرتنی وڵاتە بەقار (صُلْح) ڕێکەوتن لەسەر ئیختیار

(هُدْنَة) پێکهاتن جەنگ ماتڵ کردن — (عَهْد)پەیمانە (حلف) سوێند خواردن
(إنْتِظام) مەعنای مانە لەڕیزا — لەگەڵ بیرو ڕای خاوەن تەمیزا
(فَوْضی) بەمەعنا بێ ئینتیزامی — ئەنجامی نییە غەیری ناکامی
(مُغامِر) کەسێ بێ ڕاو بێ تەدبیر — خۆی بخاتە ناو مۆڵەکەو زنجیر
هەروەها (طائیش) بەو کەسە بڵێ — بەدەوری ئیشێ هەڵەداهەڵێ

(عُنْصُر) یەعنی ئەصڵ، چواری تەواوە — ئاگرە هەوا هەم ئەرزو ئاوە
(مَوالید) ئەوەن ئەبن لەمانە — مەعدەنی وشکەو گیایەو حەیوانە
(مَعْدَن) یەعنی کان وەستاو یا ڕەوان — وەك ئاڵتوون و زیو یا نەوتی جوان
(تُراب) گڵ (ماء) ئاو (هَواء) هەوایە — (نار) یەعنی ئاگر جۆشی تێدایە
(یُبوسة) وشکی (رُطوبة) تەڕی — (حَرارة) گەرمی (بُرُودة) سەردی
(حارّ) بەمەعنا گەرم (بارِد) یەعنی سەرد
پۆشاك پێویستە بۆ ڕۆژی نەبەرد

(ذَهَب)و (عَسْجَد) زێری بێ غەشە — (نَفْط) یەعنی نەوت ئاڵتوونی ڕەشە
(فِضّة) یەعنی زیو (کِبْریت) گۆگردە
(مُفْرَق)و (صُفْر) برنجەی زەردە
(حَدید) ئاسنە (أنْزَلنا الحدید) — بەمنەت فەرمووی خالیقی مەجید
(رُصاص) قەڵایی (آنك) قوڕقوشم — (رُخام) مەڕمەڕە (یَشْم) هەر یەشم
کانی مەڕمەڕە شاری (هەورامان) — یەشمی (دەگاگا) هەم (دەگاشیخان)
(زِرْنیخ) زرنیخە زۆرە لە (هەوشار) — (مِلْح) کانی خوێ لەخاکی (بیجار)
(زِئْبَق) جیوەیە (ماسة) ئەڵماسە — (فَیْروزَج) یەعنی پیرۆزەی خاسە

(عقیق) ئاقیقە ڕەنگ ئاڵی جوان (یاقوت) کانێکە بە بەها گران
(جام)و (زُجاج)و (بِلُور) بلووورە یاقووتو مەرجان ناویان مەشهووروە
(لازوَرد) چییە مەعنای لاجیوەرد کانێکی سافە لەسەر وێنەی بەرد
(مُومیا) کانێ بەوێنەی قیرە بۆ بەندی شکاو خاوەن تەئسیرە
(تُوتیا) کانە زۆر باش ئەی بێژن بۆ دەرمان چاوی خۆی پێ ئەڕێژن
(کُحل) چی کلە (إثْمِد) سورمەیە عاشقی چاوڕەش باری لۆمەیە
(سِمنْت) چیمەنتۆ لەسەرچنارە هەروەها لای (دووز) بەردەکەی دیارە

(کَنْز)و (رِکاز)و (دَفینة) مانا ماڵی ژێر زەوی لەڕووی جیهانا
(کَنْز)و (خَزینة) هەم بۆ ئەو ماڵە هەڵت گرتووە بۆ ڕۆژی تاڵە
(تِبر)و (سَبیکة) شووشی داڕژاو (مَسْکوك) بەمەعنا سکەی لێ دراو
(رابِحْ) بەنرخە بۆ باجو خەراج (زَیْف)و (سَتُوقَة) قەلبی بێ ڕەواج
(مَحَك) بەردێکە لەسکەی ئەسوێ صەراف، تاساغیو قەلبیی دەرکەوێ
(مَغْشوش) تێکەڵە (نَقِي) یەعنی ساف
(صَیْرَفي) بڵێ بە شەخصی صەراف
ئەگۆڕێتەوە نەختێ بەنەختێ بۆ خەڵکی ولات لەسەر پێویستی
(عَرْض) یەعنی وەج لەماڵ لەحەیوان (نَقد) زێڕو زیو خاڵیصی جوان
(وَرَقَة نَقْدیة) کاغەزی ڕەواج لەبەر گەنجینەی پاشای خاوەن تاج

(مَنْهَل) سەرچاوە لەئاوی شیرین (مَنْبَع) کانییە لەگەڵ هەڵقوڵین
(نَضّاحة) ئاوێ هەڵقوڵێ لە ئەرز (شَلاّلَة) تافێ داپەڕێ لەبەرز
(عَیْن)یا (یَنبوع) کانیو سەرچاوە (حَوض)یش گۆمێکە بەدەست کراوە

(بئر) چاڵێکی قووڵ تا ئەگاتە ئاو (قَنَاة) کارێزەو جۆگەی هەڵکەنراو

(غدیر) گومەڵتەی خودا کردووە کە کاتی باران بەئاو پڕ بووە

(بَحْر)و (یَمّ) دەریا (نَهر) ڕووبارە (شَطّ)و (ساحل)چی مەعنای کەنارە

(لُجَّة)و (جَزْر)ی بەحر زیادو کەمیی ئاو

(مَدّ) هاتنەدەرەو (جَزْر) چوونە ناو

(طَوْف) چی کەڵەکە ئەخرێتە سەر ئاو

هەروەها (بَلَم) بۆ گوزەر یا ڕاو

(سَفینَة) کەشتی (رُبّان) کەشتیوان (عائم)و (سائح) یەعنی مەلەوان

(دماغَة) لووتکەی ئەرزی ناودەریا بەوێنەی (ئومێد) لە ئەفریقیا

(خَلیج) شاخەیی دەرچێ لەدەریا جێگەی خۆی بگرێ لەناو زەوییا

(رَدْم)و (سَدّ) بەستی بەینی دوو کێوە

ئەو دیوی ئاوە یا وشکە شیوە

(جزیرة) ئەرزێ چواردەوری ئاوە بەکوردی (کورکە) بۆ ئەوە ناوە

(شبه جزیرة) هەندێ لای وشکە ئەستێڵ کوردییە عەرەبی (بُرکَة)

(حَیِّز)و (مَحَلّ، مَکان)و (مَعان)

یەعنی شوێنی شت بێ زیادو نوقصان

(قاع) ئەرزی نەرمی بێ چەقو بەردە

(رَبْوَة)و (تَلّ) تەپە (وَهْدَة) بۆ هەردە

(مَهْمَه، مَفازَة، بادیَة، صَحْرا) (تَنوفَة) هەموو بەمەعنا سارا

(فَلاة)و (فَیْفاء، سَبْسَب)و (بَیْدا)

ئەمانەیش ناون بۆ دەشت و سارا

(آل)و (سراب)چی یانی بەردەخوێ کەلە دوورەوە وەك ئـاو دەرکـەوێ

(طُور)و (عَلَم)و (طَوْد)و (جَبَل) کێو

(أوج) شوێنی بەرزە (حَضِيض) بۆ نشێو

(شامِخ)و (عالِي، شاهِق)و (راسِي)

بۆ کێوی بەرزی نابـاری عاصـی

(وادي) یەعی شیو (مَضِيق) دەربەنـدە

(مَرْعى) لەوەڕگا هـی دەوڵەمەنـدە

(واطِئ) شوێنی پەست (هَضَبَة) شوێنی بەرز

بەو شەرتە شوێنی زۆر بێ لەسەر ئەرز

(عِرْنَاس)و (قُلَّة)و (قِمَّة) لووتکەی کێو

(مُرْتَفَع) بەرزی (مُنْخَفَض) نشێو

(حَصى) وردە بەرد (حَجَر) هەر بەردە

(حَارَّة) ئەرزێکە پڕ چەقەو بەردە

(بَطْحَاء) سارایە (مَسِيل) جێ لافاو (سَيْل) چی لافـاوە کـاتی بەهاراو

(جَنْدَل) ئەرزێکە کە پڕە لەبەرد ئەرزی بێ گیا (جَرْدَا)یە یا (جَرْد)

(ضَيِّق) شوێنی تەنگ (واسِع) گوشادە

جێت گوشـاد نەبێ ژینت بەربادە

(جِهَة)و (طَرَف) ئەویەڕی شوێنە (طَرَف) تەنیشتە باشی بنوێنە

(جِهَاتِي سِتَّة) شەش تەرەفەمان

(تَحْت) لای خواروو (فَوْق) لای ژووروومان

(أمـــام)و (قُــدام) بەمــەعنا بــەردەم

(خلـف) و (وراء) دوا، بـەبێ زیـادو کـەم

(یسار) و (شمال) لای چەپ (یمین) ڕاست

(وَسْط) بەمـەعنا نـاو (وَسَـط) ناوەڕاسـت

جهەی (طبیعـی) ئـەوەی نـەگۆڕێ   هــەر ژوورو ژێــرە بـاقی ئـەگۆڕێ

(مَـسافة) مـاوە لەبـەرزیو نـەوی   چ لــــەئاسمان چ لەســــەر زەوی

(إزاء)و (حـذاء) یـەعنی موقابیـل   (تِلْقـاء) بـەرەوڕوو تیـا مەبـە مـاتڵ

(برید) چوار فرسەخ (فرسَخ) سـێ میلـە

چــوار هــەزار هــەنگاو بـۆ مـاوەی میلـە

(خَطوَة) هەنگاوە یەعنی چوار قەدەم   (بَرید) دوازدەمیل بێ زیـادو کـەم

(مَـسافةُ الغـوْث) مـاوەی هـاوارە   هـــاواری ئــەبیێت ئــەوە ڕێــوارە

مەسافەی (عَدْوی) چوار سـەعاتە ڕێ   سبەینێ ئەڕواو عەصر ئەگاتـە جـێ

(مَـسافة القَصْر) دوو مـەنزڵ ڕێیـە   بە ڕەوتی عادەت بۆ ئـەهلی جێیـە

(أُفُـق) دائـیرەی قـەراخی ئـەرزە   چوار نوختەی بۆ تۆ زانستی فـەرزە

(مَـشْرِق) خۆرهـەڵات (شـمال) بـاکوورە

(مَغْـرِب) خـۆر نـشین (جُنـوب) باشـوورە

کاتــێ ڕوتکــردە نوختــەی خۆرنــشین

لای ڕاست باکوورەو چـەپ باشـوور یـەقین

(ریح) بەمـەعنا بـا شـەپۆلی هـەوا   چوار با مەشهوورن لەسەر ڕووی دنیا

(دَبور) بایەکـە دێت لەخۆرنـشین   (صَبا) ئـەجووڵێ لەمەشریق زەمین

بەشێ لەم صەبا بـە جـۆش و تـاوە   لــەناو کوردانــا ڕەشــەبای نــاوە

بەم بایە دڵم زۆر ئەبێ زویر — چۆن سلێمانیم ئەخاتەوە بیر
(شمال) دەرئەچێ لەلای پشتەوە — لەباکوورەوە دێتە دەشتەوە
ئەم با پیرۆزە لەبۆ کێوو دەشت — دنیا خۆش ئەکا بەوێنەی بەهەشت
(جنوب) بای وەشتە بە فەرو خێرات — چۆن مژدەی باران ئەدا بە بسات
(نسیمي سحر) شنەی بەربەیان — نەشئە ئەبەخشێ بەدڵ و بەگیان
خصوص نەسیمی چەمی بیارە — کاتی بەهاران دنیا گوڵزارە
بولبول مەست ئەکا لەسەر چڵانا — دڵ سەربەست ئەکا لەناو گوڵانا

(بُخار) ئەو هەڵمەی دەرچێ لەزەوی — لەشوێنی بەرزا یا شوێنی نەوی
هۆی بوخار زۆربەی تەڕییەو گەرما — بۆیە زۆرە هەڵم لەگۆشەی دەریا
خوا با ئەنێرێ بوخار هەڵئەگرێ — هەورێکی گەورە لێی پەرە ئەگرێ
(عرض)و (غیم)و (غمام)و (سحاب)
هەورەو لەبۆ ڕۆژ ئەبێ بە نیقاب
(جهام) هەورێکی وشکی بێ ئاوە — بەمەسەل لەبۆ ڕژدان وتراوە
(رعْد) دەنگی هەور (برق) برووسکە
(صاعِقة) مەعنای هەورە تریشقە
(صیب)و (قطر) و (مطر) بارانە — (دیمة) خوڕەمی سەر بەهارانە
(سیل) چی لافاوی بەجۆش و تاوە
(دَیم) ئەرزی بێ ئاو (سَیْح)یش بەراوە
(طلّ) وردە باران پێی ئەڵێن ڕنە — (ندی) شەونمە، دڵ شادیی منە
(حَباب) بەمەعنا بڵقی سەراوە — ئاوەکەی هەواو تونکەکەی ئاوە

(ثَلْج) بەمەعنا بەفر (حالوب)و (بَرد)

بەمەعنا تەرزە. سەهۆڵیش (جَمَد)

(صقیع) شەختەیە زوقمی پایزان لەسەرمای قەوسا لە گەڵاڕێزان

(ضَباب) یەعنی تەم زۆرە بەزستان لەسەر کێوانی خاکی کوردستان

(زَمْهَرير) دەمەی بۆران و سەرما یاخوا ئەم سەرما نەدا بە سەرما

(سَمُوم) سەبوونە گڕەی گەرمایە لەشت ئەسووتێ بەم نەوعە بایە

(نَقْع)و (قَتَم)و (غُبار)و (عَجاج) تۆزو غوبارە هاوار بۆ عیلاج

(إعْصار)و (نَكْباء) مەعنای گەردەلوول

(عاصِفة) گەلێ بەهێزەو بە توول

(هَزَّة)و (زَلْزَلَة) بومەلەرزەیە لەبەر بورکانی ژێر ئەو ئەرزەیە

ئەڵێن بیری قووڵ زۆر بێ لەو خاکە بۆ چاری هێزی زەلزەلە چاکە

(فَلَك)و (سَماء) هەردوو ئاسمان

(أرض) و (غَبْراء) چی بۆ ئەرزی خۆمان

ماوەی مابەینی ئەرزو ئاسمان (فَضاء) یا (جَوّ)ە ئەی برای جوان

(مالِئ) یەعنی پڕ (خالي) خاڵیە هەرچەندە لەم چەرخا جێی خاڵی نییە

(شَمْس)و (ذُكاء، يُوح) ڕۆژە بزانە (ضِياء) نووری ڕۆژ نەصصی قورئانە

(سَناء، بَهاء، نُور) هەموو ڕووناکین

(نُور) هەم بۆ مانگە برای بەتەمکین

(هِلال) مانگی نوێ (قَمَر) هەر مانگە

(بَدْر) بۆ مانگی چواردەی شەش دانگە

(كَوكَب)و (نَجْم) مەعنای ئەستێرە   هەندێ کەم نوورەو هەندێکی تێرە

(شَهابِ ثاقِب) بەهێزی پرتەو   ئەکەشێ لەسەرا بەتاریکە شەو

(ثُرَيّا) کۆیە (میزان) ترازوو   ئەو لە جوزەیران، ئەم تەمووز دەرچوو

(سائِق)و (شِعْرى) بۆ گەلاوێژ   لەمانگی ئابدا پرشنگ هاوێژە

جا مانگی ئەیلوول کاتی (سُهَيل)ە   دڵ بۆ گەرمەسێر بەزەوق و مەیلە

(بَنات النَّعْش) بۆ حەوتەوانان   گەورەو بچووکن لەلای شیمالان

(جَدْي) کە قوتبە لەبچووکایە   ڕای بگرە قسەم وەربگرە مایە

(مَجَرّة) خەتی بەرزی کاکەشان   پشتێنەیێکە لە ئەستێرەکان

(طُلُوع)و (شُرُوق) هەروەها (إشْراق)   دەرچوونی ڕۆژە لە گۆشەی ئافاق

(غُرُوب) ئاوابوون (شُعاع) یەعنی تاو   (فَيْئ)و (ظِلّ) سێبەر بەتاو دێتە ناو

(فَجْر)و (فَلَق) چی ڕووناکیی بەیان   (شَفَق) ڕووناکیی پاش نوێژی شێوان

سەر لەبەیانی (غُدْوَة) یەو (صَباح)   سەر لەئێوارە (عَشِيّة)و (رَواح)

(صباح) بەیانی (مَساء) ئێوارە   (ضُحى) چێشتەنگا کەرامەتدارە

(أصيل) پاش عەصرە کاتی لەتیفە   میزاج موعتەدیل، هەوا خەفیفە

(اليوم) ئەمڕۆ (غداً) سبەینێ   (أمْس) و (بارِحَة) بەمەعنا دوێنێ

(وَقت)و (حين)و (دَهْر، زَمان) يەعنی كات

(آن) چاوبڕكەيێ (ساعة) يەك سەعات

(أجل) وادەيە هەم ئەنجامی ژين (عُمْر) هەموو عومر ئەی خاوەن تەمكين

(أزل) بێ ئاغاز ئەوەلی نييە (أبد) بێ ئەنجام پايانی نييە

(قديم) بێ ئەوەڵ. (حادث) پەيدابوو (إبّان) ئەوەڵ كات يا كاتە هەموو

(نَهار) يەعنی ڕۆژ (لَيل) بەمەعنا شەو

ئەم بۆ ئاسايش ئەو بۆ هەوڵ و دەو

(نَهار مُشْمِس) ڕۆژێكی ڕووناك (لَيلٌ مُقْمِر) مانگە شەوی پاك

(صَحْو) سايەقە (غائِم) هەورە ڕۆژ (مُكَدَّر) لێڵە (مُغْبَرّ) خاوەن تۆز

(دَيجور)و (داجی، مُدْلَهِمّ، ظَلْماء)

شەوی تاريكی بێ صەفاو سيما

(غُرَّة) ئەوەلیە (سَلْخ) ئاخرييە (مُنْتَصَف) ناوقەد (أُسْبوع) حەفتەيە

(سَبْت)و (أحد)و (إثنين، ثلاثاء)

(أربعاء، خميس، جُمْعَة) ڕاوەستا

شەممە يەكشەممە دووشەممە سێشەم

چوارشەممە پێنجشەممە هەينيی موحتەشەم

(فُصول) چوار وەرزە (رَبيع) بەهارە

زەوی ڕەنگاوڕەنگ گوڵ و گوڵزارە

(صَيف) يەعنی هاوين گەرمە خەرمانە (خَريف) پايزە گەلارێزانە

(شتاء) زستانە ساردو سەرمایە
دانیشەو بخۆ لە ئایەو مایە

(سَعْد) پیرۆزە (نَحْس) نەگبەتە
لەسەر حواهیشی خاوەن قودرەتە

هەرکەسێ بڵێ ئەوڕۆژە نەحسە
ئەوە شوعووری نزیك بە نەقسە

(نَحْس مُسْتَمِر) بۆ قەومی عاد بوو
چون کردەوەیان جەورو بێداد بوو

(عید) بەمەعنا جەژن بۆ موسوڵمانان
(عِیدُ الفِطْر) چی جەژنی ڕەمەزان

(عیدُ الأضحیة) جەژنی قوربانە
کاتی تەواف‌و خێرو ئیحسانە

ئەمانە هەردوو سوننەتی دینن
مایەی سەربەرزیو خەیرو تەمکینن

(عِید الوِلادة) جەژنی مەولوودە
دوازدەی (رَبیعُ الأول) مەحدوودە

(عِید المِعْراج)یش جەژنی ڕەجەبە
یادی ڕەسوولی خاوەن حەسەبە

هەرچەند سوننەت نین باشیان بخوێنە
ئەگەر بێ شەرعی نەبێ لەو شوێنە

باقی هەر جەژنێ هەبێ لە وڵات
لەسەر تەقلیدە لە ڕووی سەربیسات

(تاریخ) دەربڕی کاتی کارەسات
هەتا ون نەبێ هیچ کاتێ لەلات

تەئریخی هیجری کۆچی ئەمینە
لە مەککە دەرچوو، چوو بۆ مەدینە

ساڵێ دوانزە مانگ لێرە حیسابە
مێژووی نووسینی ڕووی ئەم کیتابە

هەزارو سێصەد هەشتاو سی ساڵە
ئەڕوا لەکۆچی ئەو پڕ کەماڵە

تەئریخی میلاد لەسەر ڕووی عالەم
لەدایك بوونی (عِیسی إبنُ مَرْیَمْ)

ئەمە شەمسییە، مێژووی ئەم حاڵە
هەزارو نۆصەد شەصت‌و سیە ساڵە

تەئریخ لەعالەم بێجگە ئەم دووانە
زۆرە بە یاسای گەلی ئینسانە

زەوی هێلکەیی یا کوڕەوی بێ
بە سێصەدو شەصت پلە بەش ئەکرێ

(خطّ الإستواء) خەتی ناوەڕاست | دێت بەسەر ئەرزا زەوی بەش ئەکات

لە خۆرهەڵاتۆ کە دەس پێ ئەکات | هەتا ئەوپەڕی خۆرنشین ئەکات

زەوی بەش ئەکا بە دوو بەشی ڕاست | بەسەر (عدن)دا دێ تێپەڕ ئەکات

لەم خەتەوە تا (شمال) یا (جَنوب) | نەوەد دەرەجە ئەی برای مەحبووب

وەزعی وەهایە ئەم ئەرزە جوانە | خەتی ئیستیوای زۆر گەرمیانە

لەهەردوولاوە بۆلای قوتبەکان | گەرما کەم ئەبێ بەدووریی مەکان

لەعەرزی سی (٣٠)وە تا ئەگاتە چل | هەوای سەرزەوی خۆشەو موعتەدیل

لەمە بەولاوە زۆر ئەبێ ساردی | هەتاکو قوتبی دوور لە ئابادی

عەرزی عێراقی بەینی سی و چلە | (بالنسبة) هەوای لە موعتەدیلە

ئەوەلی تووڵیش لەبۆ سەرزەمین | بەحری ئەتڵەس بوو دەریای خۆرنشین

ئێستە (گرینج) ئەکەن بە ئەساس | بۆ تووڵی وڵات ئەیکەن بە میقیاس

سی و شەش دەرەجە عەرزی شارەزوور

هەشتاو یەك تووڵی بەگوێرەی مەشهوور

(کام) عەرزی مەککە (عز) لەبۆ تووڵی | بژمێرە (أبجد) نەزمی مەعقوولی

بیست و یەك دەرەجەو چل دەقیقە عەرز

حەفتاو حەوتیش تووڵی ئەی برای سەربەرز

هەرچەند ئەم باسە دوورە لەمەقام | بە موناسەبە وتم. والسلام

ساڵ بە دوو نەوعە یەکەم (قەمەری) | دووەم (شەمسی)یە بێ دەردی سەری

ساڵی (قەمەری) وایە دوازدە جار | مانگی یەکشەوە بێتە بەر دیدار

مانگی بیست و نۆ مانگی سی ڕۆژە | هەمووی سێصەدو پەنجاو چوار ڕۆژە

(محـــرّم، صـــفر، ربيـــع الأول   ربيـــع الثـــاني، جمـــادي الأول)

(ذي الحجة) مەعنای مانگی قوربانە   زەمـانی حـەج و قـۆچ و ئیحـسانە

(جمادي الثاني، رجب) و (شعبان)   (رمضان، شوال، ذي العقد)ی جوان

وەهایە (شەمسی) لەکوێ ڕۆژ دەرچوو   تا دێتو ئەوجی ساڵی پاش کەوتوو

سێصەدو شەصت و پێنج ڕۆژی تەواو   لەگەڵ کەسرێکا چواریەکە بەناو

ساڵێ ئەو کەسرەی تیا ئەبێ تەواو   ساڵی کەبیسەی بۆ بکە بەناو

سێ ساڵ بەیازدە ساڵی بە دوازدە   ساڵی ڕۆژ لەسەر ساڵی مانگ زیادە

بەم چەند ڕۆژانە حیساب ئەگۆڕێ   ساڵی مانگ و ڕۆژ بە بورج دائەنرێ

بەحیسابی بورج لە بەهارەوە   بۆت بەیان ئەکەم ئا لەم خوارەوە

(حَمل)و (ثور)و (جوزا)و (سرطان)   (أسد، سنبلة) جا بورجی (میزان)

(عقرب)و (قوس)و (جدي)و (دلو)و (حوت)

بەهار هاتەوە بە یاسای مەزبووت

نەورۆز، گوڵان، مانگی جۆزەردان   پووشپەڕ، خەرمانان، گەلاوێژی جوان

ڕەزبەر، گەلاڕێز، سەرماوەرز بەنام   بەفرانبار، ڕێبەند، ڕەشەمە ئەنجام

مانگی (رومی)یشت بۆ ئەکەم بەیان   لە بەهارەوە بیزانە جوان

(مارت)و (نیسان)و (أيار، حزيران)   (تموز)و (آب)و (أيلول) بە میزان

دوو (تشرين) لەگەڵ دوو مانگی (کانون)

(شباط) دوا مانگە برای ڕەهنموون

حەوتیان سی و یەك ڕۆژ، چواریشیان سی

(شباط) بیست و هەشت هاتووە بەنەقصی

لەچوار ساڵەدا چوارەم بیست و نۆ (کبیسة) ساڵە زوو وتم بە تۆ

چوار مانگەکەی سێ سێ بەڕیزی مەعقول

مانگی (نیسان)و (حزیران، أیلول)

(تشرینی دووهەم) باقی مانگەکان هەموو سی ویەکن بیزانە عەیان

جا چۆن دائیرە سێصەدو شەصتە پێنج ڕۆژی زیاد لەحیساب پەستە

حیسابی ناکەن دای ئەنێن بەتار (تار) بەمەعنا (طرح) ئەی برای هۆشیار

شوێنی ناوقەدی فەصڵی بەهارە بەڵام ئەم شوێنە هەر ئیعتیبارە

چونکە لەهەرلا حیسابی بکەی تۆ بە مەرامی حیساب گەر ئەگەی

(فَرْد)و (وِتْر) تاق (زَوْج)و (شَفْع) جووت

(زوج) هەروەها دێ بەمەعنا هاوجووت

(عدد) دەرئەچێ لە دوو تاکی ڕووت یەك عەدەد نییە بەواتەی مەزبووت

(کَسْر) ئەوەیە یەك تەواو نەکا نۆ کەسر هەیە بۆت بەیان ئەکا

(نصْف)و (ثُلْث)و (رُبْع، خُمْس)و (سُدْس)ە هەم

(سُبْع)و (ثُمْن)و (تُسْع، عُشْر)ە براکەم

نیوەو سێ یەك و چواریەك و پێنج یەك

شەش یەك و حەوتیەك و هەشت یەك و نۆیەك

ئاخرین دەیەك کوسووری عەدەد ئەمانە هەموو بۆ کەسری موفرەد

(واحِد) یەك (إثنین) دوو بەبێ ئازار (ثلاثة) سێیەو (أَرْبَعَة) چوار

(خَمْسَة، سِتَّة، بعدها سَبْعَة ثمانیة، بعدها تِسْعَة)

پێنج و شەش و حەوت و هەشت و نۆ تەمام
ڕیزی ئاحادن لەلای خاص و عام

(عَشرَة) دە (عِشرین) بیستی کامیلە (ثلاثین) سییە (أربعین) چلە
(خمسین) پەنجا (ستّین) شەصتە (سَبْعین) حەفتایە (ثمانین) هەشتا
(تِسْعین) نەوەدو (مائة) یەعنی صەد (ألف) هەزارە لە ڕیزی عەدەد

(أحد)و (واحِد، إثنین) لەبۆ نێر (إحْدی، واحدة، ثِنْتَیْن) مێ بژمێر
(ثلاثة) هەتا (عَشْرَة) بەتێیە بۆ نێرو، بۆ مێ بێ تێ بەجێیە
(أحد عَشر) هەم (إثنا عشر) بۆ نێر بەبێ تێ ڕاستەو موعتەبەر
(إحدی عشرة)و (إثنا عشْرَة) بۆ مێ بە تێوە باش موعتەبەرە
لەمە بەرەوژوور لەبۆ (مُذكّر) دووهەم بێ تێ یەو یەکەم تێی لەسەر
بۆ مێ بەعەکسی ئەمە بخوێنە دەستووری نەحوی ڕاستی بنوێنە
(رأیتُ أحد عشَر كوكَبا وَجَدْتُ إثني عَشَر مَكْتبا)
(وَجَدْتُ إحدی عَشرة صُرَّة وإثْنَتي عَشرة مَنْظومة دُرَّة)
(تِسْعَة عَشر رَهْطا في البلد تِسع عَشرة ثُلَّة بالعدد)

تەمیزی یازدە تا نەوەدو نۆ مەنصووبەو موفرەد ڕاستم وت بە تۆ
تەمیزی (مائة)و (ألف)و (مُثَنّی) (جَمْع)یش موفرەدەو مەجروور یان دانا
(مائة، مِئتا، مِئاتُ شخص ألفٌ والْفا، آلاف نَفْس)

(هو) بۆ پیاوی غائیب وتراوە (هي) بۆ ژنی وا دانراوە
(هُما) دوو غائیب لەپیاو یا لەژن (هُم) گەلێ پیاوان گەلێ ژنان (هُنّ)
(أنْتَ) یەك پیاوە (أنْتِ) بۆ یەك ژن بەرابەر بۆ تۆ کە (مُخاطَب) بن

(أنتما) دووکەس لەژن و لەپیاو — (أنتنَّ)و (أنتمْ) گەلی ژن و پیاو

(أنا) یەعنی من چ نێرو چ مێ — (نَحْنُ) بۆ ئێمە، بۆ پیاو و ژن دێ

ئەوەی دانراوە لەبۆ ئیشارە — (ذا، تا، ذان، تانْ، أولی) دیارە

(ذا) نێری نزیك (ذاك) میانە — (ذلك) بۆ دوور هەر بۆ پیاوانە

(تا، تاكَ، تلْك) هەر بەو قیاسە — لەبۆ (مُؤنَّث) ئیشارەی خاصە

(ذانِ) بۆ نزیك (ذانِك) بۆ دوور — لەبۆ نێرانە بەگوێرەی مەشهوور

(تانِ) بۆ نزیك (تانِك) بۆ دوور — لەبۆ ژنانە بەیاساو دەستوور

(أولی، أولاء) گەلی نێرو مێ — هەم (أولئك) بەم شەرتە دوور بێ

(هُنا) لێرەیە (ثَمَّ) وا لەوێ — (هُنالك) جێی دوور کاتێ ڕێکەوێ

(قریب)و (دانِي) مەعنای نزیکە — (بعید)و (قاصِي) دوورو تەریکە

(إنَّ) هەم (أنَّ) بەڕاستی وەها — (لَیْت) خۆزگایە (لعلَّ) هیوا

(كأنَّ)وەکوو (لكنَّ) بەلام — بۆ دەفعی وەهمی پێشوو لەکەلام

(إذنْ) کەوابێ (إلاَّ) مەگەرە — بەکاریان بێنە زۆر موعتەبەرە

(إنْ) ئەگەر (إذا) بەمەعنا کاتێ — (حَیْثُ) هەرشوێنێ (متی) هەرکاتێ

(ما)و (مَهْما) هەرچی (مَنْ) هەرکەس — (كُلَّما) شەرتە بۆ تەکرارو بەس

(ف) بۆ پاشکەوتن لەگەڵ فەوریەت — (ثُمَّ) پاش کەوتن بەلام بەمۆڵەت

(حتّی) ئەویەڕە لەبەرزی و نزمی — (بَلْ) بۆ لادانە ئەگەر بفەهمی

بۆ گەیاندنی مەعنای تایبەتی — (لاسیَّما)یە وشەی قیمەتی

٢٠- ئەو کەلیماتەی کە بە سێ ئیعراب هاتوون

هەندێ کەلیمە لەسەر سێ ئیعراب   وەربگرە لەمن ئەی عالی جەناب

(أَثْر) حەدیسی حەزرەتی ئەمین   (إِثْر)و (أُثْر) چی بەمەعنا برین

(أَمّ) بەمەعنا قەصد (إِمّ)موناسەبە   (أُم) دایکی تۆیەو قەدری واجبە

(أَمَّة) بۆ قەصدە هەم بۆ شکستە   (إِمَّة) جێی گوشاد (أُمَّة) ئومەتە

(بَأس) یەعنی هێز (بِئْس) ناباری   (بُؤس) فەقیریو زاریو زگاری

(بَرّ) خێرومەندەو (بِر) یەعنی ئیحسان

(بُر)یش گەنمە کە ئەکرێ بەنان

(بَسْط) ڕاخستن (بِسْط) وشترە

(بُسْط) وەك (بِساط) فەرشی ڕاخەرە

(بَضْع) پارچەیە (بِضْع) سێ تا نۆ   (بُضْع) لەزەتگا بەلای ژنانۆ

(جَوار) چەند کەشتی (جِوار) پەنایە   (جُوار) بەمەعنا گەلی هەمسایە

(جَدّ) باپیرە (جِدّ) تێکۆشینە   (جُدّ) بیری کونی گەلی پێشینە

(جَرْم) بڕینی لقی دار خورما   (جِرْم) مایەی شت (جُرْم)چی گۆنا

(جَزْع) ترسو بیم (جِزْع) پەڵەی چاو   (جُزْع) ڕەنگێکە زافەرانی ناو

(جَلَّة) ئەشراقە (جِلَّة) شەریفە   (جُلَّة) حاجاتی خورمای زەریفە

(جَلاء) دەرچوونە (جِلاء) ڕووناکی   (جُلا)ئیشی زل بە خەتەرناکی

(جَنَّة) بێستانە (جِنَّة) شەیتانە

(جَنین) بەچکەی سك (جُنَّة) قەڵغانە

(حَبّ) لەبۆ دانە (حِبّ) بۆ حەبیبان   (حُبّ) خۆشەویستیو زامە تازەکان

(حَجْر) بەردەرگا مانیع لەمروور   (حِجْر) عەقڵو (حُجْر) بۆ هۆدەی مەستوور

(حَجّة) یەك حەجە (حِجَّة) یەك ساڵە   (حُجَّة) بورهانەو مایەی کەماڵە

(حرَّة) ئەرزێکی پڕ لەبەردی ڕەش   (حِرَّة) تینوێتی بە وێنەی (عطش)

(حُرَّة) ژنێکی دوور لەبەندەگی   هەر ئازادییە مایەی زیندەگی

(حلال) کارێکە بە دین ڕەوایە   (حِلال) جەمعەکەی (حِلَّة) ماوایە

(حُلال) مەصدەرە بەمەعنا مەنعە   لەهەر ئیشێکا سوننەت یا بیدعە

(حَلْم) کاڵەی چەرم (حِلْم) حەوسەڵە   (حُلْم) خەوی پووچ بەهەڵەو پەلە

(حَرْف) ئەرزی پان (حِرْف) قسەی خۆش   (حُرْف) بێ عەقڵیو نەزانی بێ هۆش

(خَطْب) ئیشی زل (خِطْبَة) خوازێنی   (خُطْب) صیغەی جەمع، تیا دانەمێنی

بۆ جەمعی (أخْطَب) ئەرزی نشێوە   کەڵای خەزانی تیا داوەڕیوە

(خَفّ) یەعنی سووکی (خِفّ) شەخصی سووکە   (خُفّ) گۆرەویی چەرم سافو بێ تووکە

(خَلَّة) داماوی (خِلَّة) بۆ هەر شت   لەنێو دانایان (خُلَّة) مەحەبەت

(دَعْوَة) بانگکردن بۆ سەر چێشتو نان   (دِعْوَة) بانگکردن بۆ ئیشی ژنان

(دَعْوَة) بانگکردن بۆ شەڕ لەجیهان
هەم بریتییە لە بانگی گران

(رَبّ) پەروەردگار (رِبّ) گەلی بەکار
(رُبّ) ئاوی گوشراو لە ترێو هەنار

(رَبا) بەرزییە (رِبا) یەعنی سوود (رُبا) بۆ گەلی تەپۆڵکەی مەحدوود
(رَباب) هەورێکە پڕ بێ لەباران (رِباب) نەوزادە لە منداڵەکان
(رُباب) بۆ مەڕی گەورەی گەلانە هەم لە ئالەتی بەزمو سەیرانە
(رَبع) مەنزڵە (رِبع) سێیەرو (رُبع) چواریەکە بۆ من بێ یا تۆ
(رَسْل) جۆشخواردن (رِسْل) شیری جوان
(رُسُل) صیغەی جەمع بۆ پێغەمبەران
(رَقّ) مەعنای کاغەز هەم ئەو پێستانە لەسەریان نووسرا لە دێرزەمانە
(رِق) چی بەندەگی (رُقّ) دڵێکی وا کە میهرەبانی مەوجوود بێ لەوا
(رَقاق) پیاوێکی بالای عەلەمە (رِقاق) ڕووبارو قەراغی چەمە
(رُقاق) بۆ صینفێ لەناو ژنانە بەرزو باریکو بالاّ میانە
(رَوی) ئاوی زۆر (رِوی) ئاوی کێو
(رُوی) جێی ڕوانین لە بەرز بۆ نشێو
(زَأر) دەنگی شێر (زِئر) ئەو پیاوانە کە دانیشتنیان لەگەڵ ژنانە
(زُوْر) زاڵمی بەدڕەوشتو خوو
خۆت دوور بگرە لێی لە هەرکوێدا بوو
شەممە (سَبْت)و (سِبْت) کەوشی یەمەنی
(سُبْت) گیای ڕواو بەخۆش دیمەنی

(سَقْط) باخچە (سِقْط) بۆ منالْ   کە لەباربچێ و نەگاتە کەمالْ

(سُقْط) بەمەعنا پارچە ئاگرێ   لەتەنوورا بێ کاتێ دابمرێ

(سَلام) درووده (سِلام) چەقەنە   (سُلامی) وردە جمگەی بەدەنە

(سَمّ) بەمەعنا ژار (سِمّ) یەعنی کونجی

(سُمّ) لەبۆ کونی سووژن و دەرزی

(رَوْح) ئاسایشە (رِیح) چییە بایە   (رُوح) گیانی شیرین سیرری خودایە

(سَوْق) لێخوڕینە (سِیق) لێی خوڕرا

(سُوق) یەعنی بازاڕ پڕدەنگ و هەرا

(سَهام) گەرمای سەخت (سِهام) بۆ چەند تیر

(سُهام) چەند بەشێ لەبۆ بەش وەرگیر

(شِرْب) گۆزەیە (شُرْب) نۆشکردنە

(شَرْب)یش دانیشتن بۆ خواردنەوە

(شَعْب) بەمەعنا بەشێکە لە خێلْ

مەعنای (شِعْب)و (شُعْب) ڕێگای گەشت و گێلْ

(شَعْر) یەعنی موو (شِعْر) هۆنراوە   (شُعْر) ئەو مووەی لەلێو ڕواوە

(شَکْل) وێنەیە (شِکل) نازی ژن   (شُکْل) نەخشێکە بە بەن ئەیچنن

(صَبْغ) ڕەنگ کردن (صِبغ) یەعنی ڕەنگ

ڕەنگی جوان زەوقە لەبۆ دلْی تەنگ

(صُبْغ) ئەسپێکە کلکی یا ڕانی   یا گوێی سپی بێ مایەی جوانی

(صَدْق) نیزەی تیژ (صِدْق) ڕاستی   (صُدُق) مارەیی بۆ ژن خواستی

(صَرْم) برینە (صِرْم) گەلی پیاو (صُرْم) فیراقی دۆستی دڵ بڕژاو

(صَرَّة) ئەوتریّ بۆ گەلی ژنان وەصفە بۆ زۆریی قڕەو قاڵەیان

(صِرَّة) شەوی سارد بەئێش و ئەلەم (صُرَّة) کیسەیەك پڕ بێ لە درەم

(صَفْر) کرمی سك (صِفْر) خاڵیە (صُفْر) کانی مس یا قەلآییە

(صَلّ) دەنگی تیرە (صِلّ) ماری بەژار

(صُلّ) چی تیرییە یا تامی نابار

(ضَرّ) زیانی ماڵ (ضِرّ) بەچکەی حەیوان

(ضُرّ) نەخۆشییەو بیماریی ئینسان

(ضَعْف) خەستەیی (ضِعْف) هەم واتە

(ضُعْف) بە لۆغەت مەعنای دووقاتە

(طَرْق) ئاوێکە پڕ بێ لە حەیوان (طُرْق) پیوی مەڕ (طُلا) کردەنان

(طَوی) برسێتی (طِوی) بەمەعنا ئیشی دووبارە لە ڕووی زەمانا

(طُوی) بیرێکە بۆ جێنشینان لێی بخۆنەوە ئاوی خۆش و جوان

(ظَهْر) یەعنی پشت (ظِهْر) باری کۆڵ

(ظُهْر) نیوەڕۆو نوێژێکی مەقبوول

(عار) ڕسواییە (عیر) چی کاروانە (عَوْر) شەخصی ڕووت چاکی بزانە

(عَبْر) ڕابووردن (عِبْر) ڕووبارە (عُبْر) وشتری مێی پیری بێ کارە

(عَدی) دوژمنی (عِدا) دوژمنان (عُدی) هۆزێکە لە عەرەبەکان

(عَدَّة) ژمارەیەك (عِدَّة) چەن ژمارە (عُدَّة) بە تەخفیف چەند وەعدەی یارە

(عَرْض) پانایی (عِرْض) چی ناموس

(عُرْض) داوێنی نیشتگای مەئنووس

(عَشْر) یەعنی دە (عِشْر) وشترێ بە دە ڕۆژیی خشت جارێ ئاو بدرێ

(عُشْر) دەیەکە بەوێنەی زەکات لەدانەی قووتا کاتی حاصلات

(عَضّ) مەعنای گەزتن (عِضّ) ناوی سەقەر

(عُضّ) مەعنای جەورو غەدری ستەمگەر

(عَقْد) بەستنی وێنەی نیکاحە (عِقْد) گەردنبەند وێنەی (وِشاح)ە

(عُقْد) بۆ جەمعە چەند گەردنبەندێ بۆ ملی گەدا، یا دەوڵەمەندێ

(غال) شوێنی بەرزە (غیل) مێشوولەکان

(غُول) دێوی وەهمی دەشتو بیابان

(غَرّ) بایی بوونە (غِرّ) مەعنای وشتر

(غُرّ) تەوێڵ سپێ حەیوان و بەشەر

(غَسل) شۆرینە (غِسْل) دەرمانی شتی پێ ئەشۆن لە ڕووی جیهانی

(غُسْل) بەوێنەی یەکەم شۆرینە دوو مورادیفن بەکاریان بێنە

(غَمر) ماڵی زۆر (غِمْر) بۆ کینە (غُمْر) بێ عەقڵی نەگبەتی ژینە

(غَلّ) خەیانەتە (غِلّ) عەداوەتە (غُلّ) زەنجیری مل مایەی زەحمەتە

(فَرْق) جیاییە (فِرْق) بەمەعنا بەشێ لە دوو بەش وا لە قورئانا

(فُرْق) خانووی خاص بەپیاوی گەورە

شوێنێکی نایاب لەو چەرخ و دەورە

(فَمّة) یەك تیکە (فِمّة) تەوقی سەر (فُمّة) مەمکی ژن باش بیکە لەبەر

(قَبْل) لەمەوپێش (قِبَل) چی تاقەت

(قُبُل) بەردەمەو چەند ماچی ڕوومەت

(قَدَح) لێدانە (قِدْح) پزیسکە (قَدْح) چەند کاسەی شەرابی پیسکە

(قَدْر) پایەی بەرز (قِدْر) مەنجەڵە (قُدُر) بۆ گەلێ گەردنیان کوڵە

(قَرّة) شەوی سارد (قِرّة) سەرمایە (قُرّة) نووری چاو لەهەرچی دایە

(قَرْن) صەدساڵە یا خود سی و شەش ساڵ

(قِرْن) نزیکی بە جەنگ و جیدال

(قُرْن) بۆ جەمعیّ لەو حەیوانانە شاخدار بن لەگاو بزن و مەڕانە

(قَری) شوێنی پەست (قِری) زیافەت

(قُری) چەند دێیەك جەمعە بێ کولفەت

(قَسْط) ستەمە (قِسْط) عەداڵەت (قُسْط) ڕۆنێکە بۆ دەوای عیللەت

(قَصّة) بەشی خێر (قِصّة) حیکایەت (قُصّة) گوێزانە پێویستی ئوممەت

(قَطْر) بەهەر سێ ئیعراب بارانە (قِطْر) بەکەسرە مسی ناوکانە

(قُطْر) بە ضەممە داری بۆن خۆشە هەم تەنشتی ئەرز قوتری کێو خۆشە

(قَطْع) برینە لەهەرشتێ بێ (قِطْع) بەمەعنا بەشێ لەشەو بێ

(قُطْع) شازروان خواجەنشینە زیادە دیواری دەرگای ڕەنگینە

(قَعْدَة) دانیشتن (قِعْدَة) هەیئەتە (قُعْدَة) ئەسپێکی خۆش نەزم و ڕەوتە

(قَوی) عەرزی چاڵ (قِوی) یەعنی هێز

(قُوی) بۆ جەمعی (قُوَّة) ئەی بەڕێز

(کَلا) گیایە جەمعەکەی (کِلا) (کِلْیة) گورچیلە جەمعەکەی (کُلا)

(مَدّة) حەرفی (مَدّ) . (مِدّة) زووخ و کێم

(مُدَّة) ماوەیە ئەی برای کەریم

(مَـرَّة) جارێکـه (مِـرَّة) قووەتـه — (مُـرَّة) شـتی تـاڵ لای تەبیعەتـه

(مَـلأ) بەمـەعنا پڕیـی مەعدەیـه — (مِـلأ) بەمـەعنا پڕیـی کاسـیه

(مُـلأ) بەمـەعنا ئـەوراقی زۆره — بەو شەرت ڕووەکەی بەنووسین بـۆره

(مَلَّة) خۆڵەمێش لـەکاتی گـەرمی — (مِلَّـة) ئایینـه وەربگـره نـەرمی

(مُلَّة) گەلێکـه خـاوەن زیـان بـن — دوور لەخزمەتی نەوەی ئینـسان بـن

(مَلْك) ئەوماڵەی وا لەلای ئینـسان — لەنەختو لـه وەج لـەباغو حـەیوان

(مِلْـك) ماڵـداری ئـەهلی دنیایـه — (مُلْـك) سـەڵتەنەت وەصـفی پاشـایه

(مَنَّـة) نـاوی ژن (مِنَّـة) منەتـه — (مُنَّة) بـەضـەممە مـەعنای قووەتـه

(وَجْد) شـەوق و زەوق (وِجْـد) بـۆ بوونـه
(وُجْـد) ئاسـانه لـەم دنیـای بوونـه

(وَدّ) ناوی بته (وِدّ) ناوی شەخصێ — (وُدّ) مەحەببەته لەگـەڵ هەرکەسـێ

وا تەواوم کـرد ئـەم سـێ ئیعرابـه — شایستەی شەخـصی خـاوەن ئادابـه

بـۆ شـیعرو ئـەدەب بـۆ ئینـشانامه — بـۆ موکالەمـەی پیـاوی عەللامـه

بۆ فەرقی مەعنای گەلێك کەلیمات — (مـشبهات)ن لـەناو عیبـارات

مترجـم بەنـدەی پادشـای صـەمەد — (عبـدالكريم) نـاو کـوڕی (محمـد)

خودا بەئیحـسان ڕازی بـێ لێمـان — ئـەم خزمەتانـه بنووسـێ بۆمـان

لێبوومەوە لە نوسینی ئەم نامیلکەیە لە چێشتەنگاوی ڕۆژی جومعەی

نۆزدەی (ربیع الأول)ی ساڵی ١٣٨٣ی هیجری لە

حوجرەی دەرس وتنەوە لە بارەگای حەزرەتی

عبدالقادری گەیلانی لەبەغدا.

وآخر دعوانا ان الحمد لله

رب العالمین